

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Friderici Iacobi Beyschlagii, Gymnasii, quod Halæ Suevorum est, Adiuncti, & ad ædem S. Mich. Archangeli Catechetæ extraordinarii, Sylloge Variorum Opusculorum

(Programmatvm, Orationvm, Epistolarvm, Poematvm, Dissertationvm, Aliarvmqve Observationvm ...)

Fascicvlos I.II.III.IV.V. Ab Annis MDCC.XXVII.M.DCC.XXVIII.M.DCC.XXIX.
Editos, Complexvs. Cvm Indice Triplici.

Beyschlag, Friedrich Jakob

Halae Suevorum, M.DCC.XXIX

Tomi I. Fascicvlvs III.

urn:nbn:de:gbv:45:1-16134

FRIDERICI IACOBI
BEYSLAGII,
GYMNASII, QVOD HALAE SVEVORVM
EST, ADIVNCTI, ET AD AEDEM S. MICH.
ARCHANGELI CATECHETAE
EXTRAORDINARI, *1728*
SYLLOGE VARIORVM
OPVSCVLORVM,
PROGRAMMATVM, ORATIONVM
EPISTOLARVM, POEMATVM, DISSERTA-
TIONVM, ALIARVMQVE OBSER-
VATIONVM,
QVAE VEL ANTE EDITA, OB RARITA-
TEM, ALIASVE CAUSSAS, RECVDVNTVR,
VEL ADHVC INEDITA, IN LUCEM PRO-
FERVNTVR, VEL RECENS ELVCVBRATA
CVM ORBE ERVDITO, IN QVALECVN-
QVE REI LITERARIAE INCREMEN-
TVM, COMMVNICANTVR.

TOMI I. FASCICVLVS III.

PROSTAT IN OFFICINA
IOH. WILHELMI ROENNAGELII
BIBLIOPOLAE NORIMBERGENSIS.

HALAE SVEVORVM,
TYPIS GEORGII MICH. MAYERI.

M. DCC. XXVIII.

*Ex cell. Feuerlingo P.P.
cum salute plurima
misit Auctor.*

VIRO
*Maxime Venerando , Excellentissimo
Eruditissimoque ,*

IOANNI IACOBO
PFIZERO,

Sacrarum Literarum Doctori ,
earundemque antehac in patria Aca-
demia Altorfina Professori Publico Ordi-
nario , & divinorum oraculorum
Præconi facundissimo ,

Iam in Perillustri Norimbergensium
Republica ad D. Ægidii Sacrorum Antistiti,
Gymnasiique contigui Inspectori
Gravissimo ,

*Viro rara pietate , solida eruditione
theologica , & insigni humanitate
maxime conspicuo ,*

Tertium huncce
Variorum Opusculorum
Sylloges
FASCICVLVM,

in gratissimi animi erga Præcepto-
rem hunc suum in alma Altorfina quon-
dam optime de se meritum,
τεκμήριον certissimum,

simulque ut suam adversus eum
observantiam etiamnum illibatam publice
declaret, illiusque benevolentiam
porro sibi expetat luculentam,

*cum apprecatione sincera novæ cum
nuper cæpto feliciter anno gratiæ cælestis,
ex omni parte abundantissimæ,*

nuncupat atque dicat

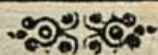
COLLECTOR.

Fasciculi Tertii Summa haec est.

- I. Melch. WENGERI Programma de fatalibus Imperiorum pignoribus. p. 465.
- II. ORATIO de præmiis, quæ olim *bonarum literarum* cultoribus collata sunt. p. 475.
- III. ADDITAMENTVM ad præcedentem *Orationem*, aliæque annotationes. p. 506.
- IV. EPISTOLAE Seb. Theodorici, Pauli Eberi, Ioach. Camerarii, Casp. Huberini, Ge. Frölichii, ad Ge. VOGLERVM datæ. p. 531.
- V. Ge. FROELICHII scriptum in laudem & præstantiam *Musicae*. p. 569.
- VI. Io. Lud. SEIFERHELDII Programma de Scholis Hebræorum. p. 582.
- VII. Hel. Eob. HESSI Elegia in *Homeri Iliada*, a se latino carmine redditam. p. 603.
- VIII. EPISTOLA, quæ argumentum philosoph. de *conscientia* illustratur. p. 613.
- IX. M. Ant. MVRETI Oratio *Gallica* pro Antonio Rege Navarrae. p. 620.
- X. Christ. Gotl. SCHWARZII, Index *librorum*, ex *typographia Aldina* editorum p. 644.
- XI. Christ. VEIHELLII Elegia latino-græca, & Franc. PANIGAROLAE Echo in diem natalem Iesu Christi. p. 669.
- XII. Io. Matth. GESNERI carmen ad Illustr. Frid. Gothilff MARSCHALLVM. p. 674.
- XIII. NOVA LITERARIA, cum observationibus variis. p. 680.

I.

*MELCHIORIS WENGERI,**Reſtoris olim Gymnaſii Suevo-
Haleniſis,*

PROGRAMMA

De

*Secretis & fatalibus Imperiorum ac
Rerum publicarum pignoribus.*

PLerique olim populi divina, ut ipſi re-
bantur, & fatalia Imperii Pignora co-
luerunt, quæ tanquam *διοπτῆρ*, id eſt, cœli-
tus demiffa ſibi donataque ſummo ſtudio
aſſervabant, amiſſis illis violatiſve tristem
Reipublicæ perniciem imminere; retentis
vero & religioſe cuſtoditis incolumitatem
promitti perpetuam, plane perſuaſi. Quo
etiam Fata Urbium referri debent, quibus
hoſti proditis certum urbibus excidium im-
pendere arbitrabantur. Vtraque Fatorum
nomine complectitur Chryſalus ſervus apud
Plautum *Bacchid.* 4, 9, 29. *Illo tria fuiſſe au-
divi fata, quæ illi forent exitio: Signum ex*

Tom. I. Faſc. III.

Gg

ARCE

arce si perisset: alterum etiam est Troili (omnium Priami filiorum natu minimi) mors: Tertium, cum porta Scææ limen superum scindetur. Signum illud, quod priore loco memorat, Palladium, sive Palladis simulachrum fuit, trium cubitorum, cœlo delapsum, ut perhibent nonnulli, eo tempore, quo Ilus arcem, cui ab conditore nomen Illo postea fuit, struere aggressus, signum aliquod propitiæ voluntatis exhiberi a Superis oravit. Cæterum Oraculo mox edoctus est Ilus, civitatem perpetuo fore incolumem, quoad Palladium istud inviolatum ibidem servaretur. Eo itaque per Diomedem & Vlysssem, per cuniculos arcem subeuntes, ablato, Troja, quam non anni decem, non mille carinæ domuerant, Græcorum potestati cessit. Postea tamen, excisa jam Troja, Æneas illud a Diomede reditum, una cum reliquis Penatibus secum in Italiam asportavit, *Penatiger* ideo ab Ovidio (15. *Metamorph.* 450.) dictus. Secutis deinde temporibus Romæ in Vestæ penetrali fatale hoc Imperii Romani Pignus fuisse conditum, cum aliunde, tum ex Livii 26, 27. discimus. Qui & Numam arma cœlestia, quæ Ancilia (alii cum Plutarcho An-

An-

Ancylia scribunt) appellantur, Salios ferre, ac per urbem ire canentes carmina cum tripudiis solemnique saltatu jussisse, memoriae prodidit. Servius ad *VII. Aeneid.* 188. Palladio & Ancilibus alia quinque adjungit, quæ Romanum imperium, ut ipse ait, tenuerint seu conservaverint. Cæterum quo cultu prius quidem apud Iliadas, tum apud Romanos veteres Palladium, & apud hos arma quoque Ancilia sunt habita; eodem postea Fortuna Augusta, vel Augusti sub Principibus fuit, nunc Fortuna Aurea, nunc Regia, interdum Fortuna Principis, alias Felicitas Augusti cognominata, in cubiculoque Principis culta, & una cum imperio successori tradita, qua de plura collegit Clariss. Polyhistor Rupertus ad *Flori Prolog.* §. 2. p. 26. Imperii Perfici tutela sive pignus Zoroastris, vetustissimi Bactrianorum Regis, cineres fuere. Mycenis perpetuam incolumitatem pollicebatur Aries aureus: Ephesiis Diana illa *διοπετής*, cujus & S. Litteræ *Actor.* 19, 35. meminerunt: Scythis aratrum, jugum, securim (ita Interpres. Curtius sagittam ponit, 7, 8, 17.) phialam sive pateram, ex auro facta omnia, cœlo decidisse, tribus Targitai filiis regnantibus,

Gg 2

Herodo-

Herodotus 4, 4. auctor est. Quodsi jam in originem talismodi Pignorum inquirimus, forte non absurdum fuerit existimare, sicut alia pleraque in ceremoniis gentilium; ita τετελεσμένας quoque Statuas hasce, & secreta Rerumpublicarum Pignora Arcæ Fœderis, quam DEI mandato Moses artifice Bezaleelis manu confici curavit, suos debere natales. Hæc gratiosæ Numinis præsentiae symbolum erat, quam pluribus miraculis venerabilem cum Judæis, tum Gentilibus DEVS reddiderat, & unde responsa consulentibus dare, atque opem & auxilium implorantibus eum promittere consueverat. Hinc bello Allophylos inter & Israëlitas moti, cum hi clade ingenti ab hostibus essent affecti, tanti causam mali Arcæ absentiam sibi fuisse rati, Seniorum consilio eam in castra sua, præter voluntatem & mandatum DEI, deportarunt, firmissimo hoc præsidio ad res melius gerendas deinceps usuri. Eaque fiducia erecti, Arcam lætissimis plausibus ac jubilis susceperunt. Contra ea Philistæi, cognito, illam Israëlitarum in castra esse allatam, ingenti terrore perculsi, *Venit, inquit, DEVS in castra. Va nobis! non eodem posthac cursu res, quo fluxere adhuc, ibunt.*
Va

Vae nobis! quis eripiet nos manu tam potentium Deorum? (ita homines idololatæ de uno DEO, tanquam de pluribus, loquuntur) Hi sunt Dii, qui Ægyptum omnivariis in deserto malis affecerunt. &c. 1. Sam. 4, 7. seq. Verum ipse belli hujus eventus clarissime docuit, cladis nuper acceptæ culpam non alibi, quam in Israëlitis hæsisse, qui contra leges sibi datas identidem prævaricando, DEVM graviter offenderant, eoque averso bellum gerebant; tantum abest, ut illum pro sua staturum causâ, citra temeritatis notam, polliceri sibi, aut ab Arca victoriam ac salutem, quæ à solo DEO petenda & expectanda erat, sine impietate sperare possent. Eaque propter cœlestis Justitiæ nefarium vanissimorum hominum errorem, improbitatemque detestabilem graviter ultâ, & ipsos, & Arcam, in qua spes omnes suas impie collocaverant, in potestatem hostium tradidit, atque ea ratione cunctis ostendit mortalibus, solam pietatem, & sanctum DEI cultum timoremque, uberrimum omnigenæ salutis fontem, omnis indubiæ spei anchoram, ac firmissimum adversus quosvis hostes præsidium, Pignus denique Rerum publicarum ac Imperiorum esse inex-

Gg ;

pugna-

pugnabile, quo sancte religioſeque custodito ſtent illa & floreat; neglecto contra ac ſuſque deque habito concidant & evertantur. De Constantini M. præſtanti virtute Principis, conſilio, quo Byzantium, Conſtantinopolin poſtea & Novam Romam ab eo vocitatam, alteram Imperii Romani ſedem conſtituit, imperiumque ipſum in orientale & occidentale partitus eſt, varie & olim diſputatum eſt, & nunc quoque concertatur, plerisque illud acriter reprehendentibus, aliis autem vel ſimpliciter laudantibus, vel ſaltem excuſantibus. Non eſt huius loci, neque ingenii forſitan noſtri, ea, quæ in utramque partem à ſcriptoribus tam Gentilibus, quam Chriſtianis afferuntur, excutere. Si tamen id, quod ſentio, pace aliorum ingenue licet profiteri, ſic plane exiſtimo, calamitatum & cladum, quæ poſt Constantini tempora orbem Romanum oppreſſerunt, cauſſam præcipuam, & prope unicam, veræ neglectum pietatis fuiſſe. Ut primum enim laudatiſſimi Principis opera, & Dei cum primis beneficio, tranquillior Eccleſiæ ſtatus obtigit, egregius ille pietatis ardor, quem ſævæ gentilium perſecutiones in pectoribus fidelium

accenderant, & adhuc aluerant, minui & evanescere, Episcoporum luxus & superbia cum opibus mirum in modum crescere, schismata passim ac hæreses teterrimæ piam christianorum consensionem & orthodoxiam violentius, quam antea, convellere ac labefactare, omniaque impietate, ambitione, iniuriis, certaminibus repleri cœperunt. Tum toto in Imperio, atque adeo in ipsa urbe principe, innumera ethnicorum hominum multitudo supererat, qui abiecta idololatria Christo nomen dare, manifestis licet argumentis, & stupendis convicti miraculis contumacissime tamen recusabant, dirissimisque verum DEUM blasphemis, si non palam, at occulte incessebant, eiusq; cultores odiis prosequentes acerrimis, quibus quibus possent modis, affligere non desistebant. Hæc, & quæ recenseri possent alia, barbaros in provincias Romanorum immiserunt: hæc pristinas eorum vires attriverunt: hæc urbes florentissimas solo æquarunt, atque, ut in summa dicam, horrenda mala, quæ apud istius ævi Scriptores non sine stupore leguntur, in Rempublicam universa invexerunt. Profecto nunquam ullæ gentes barbaræ in Romani fines

imperii erant invasuræ, nisi Palladium ipsi suum, veram dico Pietatem, malitiose prodidissent. Documento sint Israëlitæ, quibus pollicitus est DEUS, si dicto audientes ipsi fuissent, se non modo hostibus eorum hostem fore, illosque terrore perculsurum, sed & tribus festis solemnibus, quibus convenire in eo loco, quem ipse cultui sacro destinaturus esset, iuberentur, vicinos populos cohibiturum, ne in fines ipsorum impressionem facere audeant. v. *Exod.* 23, 22. seqq. & 34, 24. *Psal.* 81, 14. Huic vero promissioni fidem extitisse, historia sacra plurimis testimoniis confirmat, unde liquet, nullos unquam hostes, quamvis potentissimos, damnum afferre Israëlitis valuisse, quamdiu hi omnia sua consilia & facta ad DEVM retulerunt; simulatque vero fictitiis fervire Diis, liberaque vitiis fræna laxare cœperant, superatos, in potestatemque ac servitutem externorum esse redactos. Verissime igitur lactei Doctor oris Lactantius (*de Ira DEI*, c. 13.) *Timor DEI*, ait, *solus est, qui custodit hominum inter se societatem, per quem vita ipsa sustinetur, munitur, gubernatur.* Utinam, o utinam, nos Germani bello præsentis studiosius ad animum ista re-

fe-

ferentes, à vitiis & impietate serio averſi, DEVM noſtrum pietate haud ficta in poſterum coleremus! Sola hæc, ſola, inquam, arma illa ſunt, quibus feroces & *Deum d' xes* barbarorum hoſtium ſpiritus contundere, & ſtabilem patriæ pacem tranquillitatemque poſſumus reparare. Hoc etiam atque etiam optamus, hoc à DEO quotidianis precibus expetimus. At quoniam diverſa omnia interim fieri animadvertimus, ne ſclerum contumaciæ inexorabilis immineat Adraſtea, verentes, cum omnium maxime interſit, Adoleſcentibus virtute & doctrina præſtantibus, qui brevi in Academiam hinc diſceſſuri, Scholæ atque Patronis ſuis vale conſtituerunt dicere, Pietatis patrocinium ad noſtros delegavimus. Itaque I. IOANNES PETRVS GROS, *Halleniſis*, demonſtrare conabitur, *quam neceſſaria homini, & eximie conveniens virtus ſit Pietas.* II. PHILIPPVS HENRICVS GRATIANVS, *Gailndorſa-Limpurgicus*, *obſtacula ſive impedimenta, quæ pleroſque à Pietate hodie avertunt, & oſtendet, & removebit.* III. IOANNES MELCHIOR SIBER, *Halleniſis*, *elegante Chria iuventutem ad alacre Pietatis ſtudium, maximas cum primis utilitates eius enarrando, exſtimulabit.* Quam telam à priore cœptam IV. ANDREAS

Gg 5

IACO-

IACOBVS WENGER, filius meus, pertexens, debitum Gymnasio & Mæcenatibus vale dicet, ac decenti gratiarum actione panegyrim solvet. (*) Vos, apud quoscunque Pietas aliquo adhuc in pretio est, oramus, obsecramus, conatibus uti nostris favere, & ad benevole audiendos oratores nostros, proximi diei ♂ (17. huius mensis) hora 2. pomerid. in Auditorio novo frequentes coire dignemini. Si qua minus docte elaborateque dicentur, ætatis excusationem à candidis & peritis harum rerum arbitris facile impetraturos speramus. Hallis Suevorum, d. 15. Cal. Mart. An. 1691.

II. ORA-

(*) An conclusiones Programmatum, si hæc recuduntur, repetendæ sint, non unum omnium est iudicium. Nos Cel. Io. Henr. à Seelen, Sacræ Theol. Lic. & Rect. Gymn. Lubec. sententiam hic & in posterum sequi nulli dubitamus, qui in præf. secundæ editioni Selectorum literariorum præmissa: „ Ipsas quoque, inquit, Programmatum conclusiones non omittendas, „ sed retinendas esse duxi, ut conservaretur „ memoria publicorum, quos olim etiam iuvabit meminisse, laborum, quibus præluserunt. Hinc ne opus quidem esse arbitror, „ institutum hoc magnorum virorum exemplis, facile dandis, tueri. Prudentibus, scio, „ haud displicebit; imprudentes non moror, „ Hæc ille. Cæterum de b. MELCH. WENGERO confer, quæ Fasc. I. p. 19. diximus.

II.

ORATIO (a)

De

Praemiis, quae olim bonis literis harumque cultoribus decreta atque collata sunt.

ARGUMENTVM.

Multi contemnunt hodie studia humanitatis. Quia vel non assequuntur. Vel non ad quæstum facere vident. Cum tamen eorum magna

(a) Equidem non publice recitata a me est hæc Oratio sive Declamatio, sed est fructus illius collegii, cuius in primo huius Sylloges Fasciculo, Sect. VIII. p. 185. gratam feci mentionem. Ut vero in lucem protrahere audeam, lectio elegantissimæ orationis Viri Cel. Io. CHRISTOPHORI COLERI de multiplici humaniorum literarum abusu, in secundo Fasc. p. 276. mihi iam laudatæ, effecit. Cum qua conferri possunt, præter nonnullas, quas Cl. KAPPIVS Parti primæ Orationum Virorum clarissimorum inseruit, sequentes orationes, quas Viri dudum celeberrimi ediderunt; IAC. FACCIOLATI oratio ad humanitatem, Lipsiæ

magna sit præstantia & utilitas. Veteres longe rectius de bonis literis earumque cultoribus

Lipsiæ 1716. 4. cura Cl. Io. Ge. Walchii, qui & epistolam doctissimam ad summe reverendum Abbatem, Io. Fabricium, de corrupta scholarum eloquentia præmisit, recusa, quæque secundum nunc locum occupat inter orationes Facciolati iunctim ab ipso editas, (vid. Bibl. Brem. Tom. VII. p. 750. sq.) quarum nuper admodum editionem novam in Germanorum utilitatem adornavit Vir clariss. M. Sigism. Iac. Apinus, P. P. Norimb. fautor meus a multis annis colendus. PETRI BURMANNI oratio in humanitatis studia, d. 8. Febr. 1720. ab illo habita, & Lugd. Bat. publici iuris facta, eodemque anno Lipsiæ in 4. iterum impressa, cum qua committi mereatur (neque enim dubium cuiquam esse potest, Burmannianam orationem hic intelligi) illa oratio, quam ALBERTVS SCHVLTENS Franequeræ Kal. Iun. An. 1720. pro studiis humanitatis habuerit, uti doctissimi Bibl. Brem. auctores Cl. IV. p. 400. movent, qui & hanc ipsam elegantissimam lectuque dignissimam ibidem appellant. Confer, quæ nos ipsi nuper in Sylloges huius p. 183. sqq. & p. 275. sqq. coll. p. 362. sqq. observavimus, & quæ passim in Miscell. Lipsiens. huc pertinentia occurrunt. Sigillatim laudati Walchii diatribe quædam extat eiusdem prope cum nostra dissertatione argumenti.

bus fenserunt. Quare libet nunc de præmiis, quibus ornati sunt eorum cultores, agere. Late patent humaniora studia. Diffunduntur in omnes disciplinas. Vindicant sibi Linguas; interpretationem Auctorum; Antiquitatis notitiam; Criticam; Historias; Poëseos & Eloquentiæ studia. I. Exempla eorum, qui hæc studia magni fecerunt, Scipionis, Catonis, Iul. Cælaris, Ciceronis. II. Exempla illorum, quibus studia humaniora splendidos titulos conciliarunt. Recensentur varia eiusmodi titulorum genera. III. Exempla horum, quorum scripta & ingenii monimenta applausum meruere, & magno pretio comparata sunt. IV. Exempla illorum, quibus hæc studia coronas pepererunt, Herodoti; Theodætis; Neronis. V. Exempla istorum, quibus capropter statux sunt positæ; α) Poëseos cultoribus, Ennio. β) Eloquentiæ cultoribus; Demetrio, Theophrasti discipulo; Gorgiæ Leontino; Præresio. γ) Grammaticis; Orbilio; Verrio Flacco; ex recentioribus Erasmo Roter. VI. Exempla Principum, qui hisce studiis magna privilegia concesserunt; Antonini Pii, Constantini. VII. Exempla denique horum, qui istarum literarum præsidio ad publicos honores pervenere. Adhortatio ad strenuam humaniorum & elegantiorum studiorum culturam.

Sæpe

Sæpe adhuc disciplinarum liberaliumque
Sartium fata animo perpendenti, & a quam
exiguis quæque initiis modo ad præstantis-
simum florem culturamque ascenderit, mo-
do quasi inutilis, nulloque ullius hominis
studio digna, neglecta fere fuerit, paullo
altius repetenti, iustus prope dolor & veluti
indignatio quædam incessit, quando sigil-
latim studiorum, quæ ad humanitatem per-
tinent, & quæ reliquis omnibus disciplinis
præsidium & ornamentum singulare affer-
re, semper existimata sunt, miras vices at-
que fata consideravi. Neque vero, arbi-
tror, quemquam futurum, qui iustum re-
bus pretium statuere didicit, cui hæc mea
indignatio intempestiva aut iniqua pror-
sus videatur, modo harum literarum vicif-
situdines, quibus hodie sunt obnoxia, co-
gitet, perpendatque. Quotus enim quis-
que est, qui æquo animo ferre facile possit,
cum videat, atque passim etiam audiat, da-
ri hodie homines, animo tam iniquo affe-
ctos, qui hoc literarum genus non modo
minus utile, minusque humanæ vitæ fru-
ctuosum existiment, verum & indignum
prorsus habeant, in quod ulla ullius homi-
nis studia conferantur; imo reperiri, qui
alto

alto id supercilio despiciant, fastidioseque aspernentur.

Quod si forte in causas huius tam sinistri iudicii placeat inquirere, inter alias complures mox duæ offerentur, longo & per-
vicaci usu ita omnium oculis quasi animis-
que expositæ, ut alias quidem magis forte
manifestas apertasque requirere, vix opus
esse videatur. Sive enim consuetudinem re-
spicias iniquissimorum eiusmodi censorum, ita
fere comparatam esse, intelliges, ut quæ alios
studia mira quadam felicitate excolere vi-
deant, ipsi vero neque assequi satis valeant,
neque vel ad publicam utilitatem, vel ad
propriam nominis famam referre posse,
imbecillitatis suæ conscii; sperent, ea tan-
quam a delicato ipsorum gustu aliena fa-
stidiant, ipsaque adeo hæc humaniorum li-
rerarum studia invidiose contemnant. Sive
consideres deinde ipsum vitæ genus horum
hominum, eiusmodi eos elegisse deprehen-
des, in quo quæstui quam maxime inservi-
re, propriæque utilitati studere, plurimum
licet: unde facile fiat, ut, cum Humanita-
tis studia, quorum dulcedinem ne primis
quidem labris unquam gustarunt, ingenua
maxime, neque ullum ad quæstum nundi-
na-

nationemque literariam comparata esse, advertant, ea quidem vituperare, quam laudare, à cultura eorum & se & alios avocare, quam in iis studia sua operamque ponere, malint.

At enim vero quam iniqua hæc sint iudicia, & à quam male affectis animis profiscantur, quilibet prudentiorum facile intelligit. O utinam vel leviter gustassent eiusmodi contemtores dulcedinem harum literarum, & vel rudimenta, ut par est, attigissent, forte honorificentius multo de iis sentirent; utinam ipso facto experti essent, quantum eæ momentum conferant ad melius solidiusque excolenda alia studiorum genera, idque fortasse ipsum, quod sibi palmarium constituerunt; spondere ausim, honorabilius illis pretium eos statuturos, & quantum his studiis antea detrahere ac derogare sunt ausi, tantum laudis præstantiæque, tantamque, imo infinite maiorem utilitatem illis ultro attributuros esse.

Profecto longe alia mens fuit Veterum, aliaque iudicia de his ipsis studiis; quæ ex antiquis, quæ vetustas nobis non invidit, monumentis, non sine maxima animi volupta-

luptate licet cognoscere. Tantus sane non potest esse contemptus, quo huius sæculi homines nonnulli, nimis illi quidem iniqui rerum existimatores, Humanitatis studia prosequuntur, quantum olim fuit pretium, quantusque honor, quem passim illis tributum habitumque fuisse, legimus. In his literis quo quisque magis excellebat, hoc maiores dignitates ipsi licebat sperare, adeo, ut plerique florem suum famamque iis pene solis debere se faterentur.

Sed de hac ipsa re plenius copiosiusque dicendi mox erit occasio, cum mihi constitutum sit, exercitii causa, brevi quadam oratione de *premiis* differere, quibus Veteres illos ornare consueverunt, qui in Humanitatis studiis operam non infelicem collocarunt.

Atque ut hinc potissimum exordiar, unde deinceps magna lux, magnaque in reliquis facilius intelligendis, perspicuitas potest enasci; necessarium utique existimo indicare, quibusnam hæc ipsa humanioris doctrinæ studia finibus terminisque contineantur. Vbi quidem statim procul me abesse profiteor ab illorum iudicio, qui ea tam arctis limitibus circumscribunt, ut præter

exiguam quandam vocum verborumque evolutionem, & sterilia exponendæ dicendi rationis præcepta, aliaque minoris momenti exercitia, nihil ab homine meliorum literarum studioso requiri, sibi habent persuasum. Latius omnino patent laxioribusque terminantur spatiis humaniores literæ, quam ut tam angustis includi circularis se patiantur; adeo ut, cum alii plerique omnes Eruditi in uno aliquo disciplinarum genere studia operamque suam ponere soleant, reliquis nonnisi rarius in auxilium vocatis; ille, qui humanioribus artibus operam suam impendit, in singulis non leviter tinctus, sed paullo altius versatus, & a non contemnendis cuiusque illarum præfidiis instructus sit, necesse habeat. Neque vero hæc ipsa alia, quam externa sunt subsidia, nec omnem horum studiorum ambitum absolvunt, quæ aliis rebus occupantur, quas singulas hic enumerare vix vacat, potiores tamen brevibus indicare, consultum videtur.

Eorum itaque, qui studia, quæ ab humanitate nomen acceperunt, excolunt, profitenturque, cum multa alia sunt, tum hæc præcipua quædam munia habentur, ut primo

mo quidem Linguarum usitatissimarum, harumque potissimum, quibus omnis liberalior doctrina & olim est tradita, & hodie propinatur, quæque vinculum quoddam veluti sunt Eruditorum, non vulgarem habeant notitiam, earumque rationes, indolem, fata, & quæ alia huc referri possunt, ita probe calleant, ut ad alia munera haud paullo graviora, quam maxime ornati instructique accedant. Interpretandi nimirum illis porro sunt scriptores quarumcunque ætatum, qui his ipsis in linguis sua scripserunt, inque his cumprimis ii, quos vetustas nobis superesse voluit, quosque recentior ætas in dicendo scribendoque sibi maxime in exemplum proponit. Hi ipsi cum satis fideliter in plerisque locis explicari nequeant, nisi rituum & formularum, quæ eo tempore obtinuerunt, bene natus sit interpret; facile hinc intelligi potest, præcipuam eius curam in hoc quoque versari debere, ut antiquitatis cuiusque generis non proletariam sibi acquirat cognitionem, ut critices Historiarumque studia familiaria sibi reddat. Sed nec minorem Poëscos rationem humanioris literaturæ cultor habeat, necesse est. Ecquem enim

H h 2

enim

enim fugit, veteribus in more positum fuisse, ut elegantissima vivendi præcepta, & rerum in orbe gestarum memoriam versibus commendarent, quarum cognitio hodieque mirum quantum est necessaria. Hinc liquido apparet, quanto in pretio Poeticæ studium ab illo haberi debeat, qui harum literarum studiosum se proficitur. Denique, ut ne diutius his immorer, palmarium quoddam munus in eo constituitur, ut literarum elegantiorum cultor Eloquentiæ genuinæ, quæ cogitationes verbis aptis, perspicuis ornateque inter se compositis docet exprimere, haud mediocrem impendat operam, quippe qua pæne sola plerique hæc studia hodie consueverunt metiri, haud secus ac ea olim quoque præcipua humaniorum studiorum pars fuit existimata, ut anima quasi reliquarum literarum hæc ipsa bene dicendi ratio merito quodam suo habeatur. At quis omnia literaturæ politionis genera recenseat, cum ex iis, quæ modo delibavimus, satis unusquisque intelligere queat, quinam fines sint horum, de quibus dissero, studiorum, & quam arduum illius sit munus, qui ætatem suam in illis terere in animum induxit.

I. Hinc

I. Hinc adeo neque mirum, sed omnino consentaneum esse videtur, magnum quoque his literis olim pretium fuisse constitutum, eosque insignibus præmiis honoribusque ornatos esse, qui in iis egregiam operam posuerunt. Quid? quod subinde reperti sunt Viri in excelso fortunæ fastigio collocati, qui adeo non ab his studiis alieni fuerunt, ut maximam temporis, quod ipsis a publicis negotiis vacuum erat, partem iis repetendis magnaue cum ipsorum voluptate excolendis, consecrarint. Non iam animus est, recentioris ævi exempla producere, aut ex antiquitate, omniumque populorum memoria Viros quosdam dignitate florentes hic recensere, quibus hæc studia admirabili oblectamento fuere. Ex sola Romanorum Veterum Historia admodum paucos nominabo, qui, quæ modo attuli, vera esse & omni dubio carere, suo ipsi exemplo abunde possunt comprobare. Prodeat itaque in medium *Scipio* ille, ast quantus Vir! qui ob insignem fortitudinem, & urbes in Africa extirpatas, Africanus est cognominatus; prodeat, & quanto in pretio humaniorum literarum studia earumque cultores ipsi fuerint, manifeste declaret. Hic

Hh 3

enim

enim Vir summus vel Paterculi iudicio, tam elegans liberalium studiorum omnisque doctrinæ & auctor & admirator fuisse perhibetur, ut Polybium Panætiumque, præcipientes ingenio viros, domi militiæque secum habuerit, semperque inter arma ac studia fuerit versatus. Quid *Cato ille Maior*, Vir omnis ævi memoria clarissimus, cuius sapientia tanta fuit, quanta in homine intelligi potest? Nonne & ipsum, constat, literas, artes atque scientias maximi fecisse, probe scilicet narum, vel his ipsis fontibus sapientiam se suam acceptam ferre oportere? Quid alios præclaros Viros commemorem, *Iulium Cæsarem*, *Ciceronem*, aliosque, qui caput in Republica Romana extulerunt, & his studiis adeo fuere & delectati & dediti, ut ille quidem elegantissimos rerum ab se præclare gestarum Commentarios inter armorum strepitus ipse conscripserit, quos hodieque doctus orbis admiratur; hic vero his præsidiis instructus, id tandem consecutus sit, ut Eloquentiæ & Eruditionis Princeps, eiusque Nomen non hominis, sed ipsius Eloquentiæ habeatur. Possem præterea facile longe plura exempla maximorum virorum hic cumulare, & eorum præ-

præcipue mentionem debitam finiicere, qui cum amplissimis regnis gubernandis præfuerint, harum maxime literarum studiis negotia graviora distinxerunt; nisi brevitatis & instituti ratio ad alia me progredi iuberet.

II. Apud plerasque moratiores gentes hunc morem iam inde ab antiquis temporibus obrinuisse, constat, ut venerationem debitam cum multis aliis signis testatam facerent, tum potissimum *titulis* illustrioribus, variisque honorificarum compellationum generibus invicem declararent. Quæ quo erant splendidiora, eo maiori plerumq; honori ducebantur, certiolemque auctoritatem promittebant. Sed nemo, opinor, antiquitatis priscarumque historiarum tam expertus erit, quin sciat, neque hoc honoris ornamentique genere bonarum artium Magistros fuisse destitutos. Loquuntur certe antiqua scriptorum monimenta, & tanquam rem minime omnium silentio prætermittendam commemorant illustres illas honorum significationes titulorumq; splendorem, quibus hi aliquando a Viris Principibus, quosque fortuna in altissimos dignitatum gradus evexerat, certatim quasi condeco-

488 *II. Oratio de premiis, quæ olim bonis literis*
rati fuere. *Patrum, Præceptorum, Virorum ad-*
mirandorum, gloriosissimorum & immortalis fa-
ma, Illustrium Professorum, imo Divorum elo-
gia adeo illis non denegabant, ut his ipsis ti-
tulis honorificentioribus etiam post supre-
ma fata eos mactare non dubitarent. At-
enimvero videor mihi, Auditores, quodam-
modo sentire & ex signis non vanis collige-
re, quæ vobis, audita hac encomiorum com-
memoratione, cogitationes forte subnascan-
tur, qui vanitatem potius, & inanes ver-
borum sonos, quam illustria honorum or-
namentorumque signa in hac titulorum
pompa agnoscetis. Qua quidem in re, quod
neutiquam dissimulo, vobis me prorsus ha-
betis consentientem, cui repudianda magis,
quam temere affectanda vana huiusmodi
elogia videntur, quæ modestus quisque facile
declinat, & quæ, ceu firmiter persuasum
habeo, plerique veterum mansuetæ huma-
nitatis cultorum, quos hæc ipsa studia ad
modestiam mansuetioremque vitam maxi-
me informarunt, etiam cum ultro Viri Prin-
cipes se iis ornarent, lubentes dimissuri fue-
re. Interim si nihil aliud, hoc certe abunde
confirmabunt, nunquam non ingenuarum
artium, eorumque, qui has professi sunt,
hono-

honorificum fuisse nomen, & veneratione vel titulorum splendidiorum significatione declaranda, quam maxime dignum; unde necquicquam conquerendum, perperam istiusmodi Elogia ad posteritatis memoriam in veterum scriptis extare.

III, Sed non substitit honor ille polioris doctrinae cultoribus attributus intra hos titulorum elogiorumque cancellos; supersunt & multa alia illius documenta, haud paullo illis maiora illustrioraque. Constat inter omnes, atque hodiernum passim licet observare, non maius ingenii laborisque præmium, nullumque præstantiorem doctrinae fructum Viros eruditos reputare, neque ampliorem operarum gloriam solere expetere, quam si videant, ingenii sui monimenta a Viris laudatis approbari, plausumque & gratulationes doctiorum promereri. Quin multo maxima laboris sui præmia tunc sibi acquisivisse videntur, quando scriptis suis etiam a Viris in eminentissimo fortunæ humanæ fastigio collocatis, pretium aliquod statui, & sumptibus magnificis vel provehi, vel comparari vel ornari denique, animadvertunt. Vtrumque honorem & prisca ævi Doctoribus nostris ob-

Hh 5   tigiſſe.

tigisse, certa Scriptorum auctoritate comprobatur. Quis enim, quæso, est, quem fugiat, vix maius olim honoris genus extitisse, quo docti eorum labores excipiebantur, quam Recitationes illas solennes, in theatris modo, forisque, modo in Athenæo ipso aliisque locis splendidioribus, magna Auditorum frequentia institutas, in quibus bonarum literarum cultores vel orationes suas carminaque, vel quævis alia ingenii doctrinæque specimina recitare consueverant. Quanta id solemnitate factum sit, facile est ad intelligendum, recitaturis coma barbaque pexa, pallio recenti, cum annulo, in quo gemma exsplendebat, atque fere ad maiorem elegantiam, pompam ostentationemque prodeuntibus. Profecto dici non potest, quam variis luculentisque signis auditores nunc inter recitandum, nunc post solemnem hunc actum, declamantibus, ob rem præclare gestam, applausum suum sint testati. Hic vidisses audientium alios vultu exporrectaque fronte ab blandientes, alios assurgentes, hilarique voce has approbationis lætitiæque plenas voculas: Bene, præclare, pulchre, recte, graviter, *σοφῶς*, ingeminantes; Ibi hos conspexisses

xisses manibus applaudentes, illos subsaltantes corpusque circumagentes, istos recitanti suavissima oscula dantes; plurimos denique domum eum deducentes cognatisque eius gratulantes, & quovis modo gaudia sua contestantes, magna voluptate animadvertisses. Quid? quod ipsum *Neronem*, qui, cum Imperii Romani gubernacula teneret, ab his studiis minime alienus fuit, vel *Suetonio* teste, instituisse constet, ut sibi plausus ex arte per varia genera darentur.

Quo loco autem identidem fere eorum, qui nomina sua liberalibus artibus dederunt, egregia scripta sint habita, nemini, credo, erit obscurum, possemque longe plurima luculentissimaque summorum Virorum exempla proferre, qui istis pretia sat magna constituerunt. Liceat mihi ex tanta eorum copia vel duorum mentionem iniicere, quæ vicem omnium facile explebunt. Ita gravissimis *Plutarchi Photiiq;* testimoniis confirmatur, unicam orationem *Isocratis*, cuius incredibilem Eloquentiæ vim tota olim Græcia admirata est, qua tamen iunioribus magis, in futurum Reipublicæ usum erudientis, quam civibus coætaneis profuit, aliquando a *Nicocle Rege* tanti fuisse aestimam,

tam, ut viginti talentis eam redemerit. Hic honos Eloquentiæ Doctori obtigit, sed haud minorem Poëtæ sunt experti, quorum hoc loco nonnisi Principem commemoro. Quare prodi omnium Poetarum Coryphæe, sic enim te merito, *Virgili*, liceat cum omnibus appellare! prodi, & tui ordinis doctorum honorem illustrem jam splendidumque, magis nunc ampliusque vel tuo ipsius honore illustra! Nonne sex illi cum viginti versibus, quos in laudem Marcelli, Octaviæ, Augusti Sororis, filii, iam tunc quidem fato suo functi, præsentem Octavia, recitaveras, satis testantur de insigni hujus Principis clementissimæ munificentia? Nonne undecim, & amplius millia florum, quibus eos remunerata est, manifesto sunt indicio, quam eximii honores, opimæque præmia his artibus aliquando constiterint?

IV. Sed consulto a pluribus hujus quidem generis honoribus præmiisque recensendis me abstineo, quoniam non tam copiam, quam selectum eorum mihi existimo sectandum. Quare festinat potius oratio ad alia laudis decorisque signa enarranda, quæ antiquissimis temporibus humanioris

ris

ris disciplinæ studiosis cesserant. *Coronarum* iam ab ultima sæculorum memoria ad honores summos dignitatesque indicandas, frequentissimum fuisse usum, nullus fere est, ab historiarum monumentis tam alienus, qui nesciat. *Iis Regum, eorumque,* qui summa Majestate effulgent, capita veluti consecrata, redimiri ornarique solere, neque hodie quisquam ignorat. At nec ab hoc, utut Regibus quodammodo peculiari honore, Viros ab ingenuarum literarum peritia commendatos, quondam exclusos, sed inter alia honoris signa, isto etiam *Coronarum* palmario ornamento condecoratos fuisse, ex genuinis monumentis certissimum habetur. Vnde dum præclare a *Salustio*, primo *Historiæ Romanæ* Scriptore, dictum jam olim est; tametsi haudquaquam par gloria sequatur scriptorem, & auctorem rerum, tamen & qui fecere, & qui facta aliorum scripsere, multos laudari: plane mihi veteres haud absurdum putasse videntur, par nonnihil honoris genus utrumque manere. Prisco enim ævo, si qui vel declamandi, vel recitandorum carminum gratia in publicum prodibant, ad amplificandum disciplinæ suæ decus elegantiamque

que ostentandam, non solum coronis cincti
iam enitebant, sed & re bene peracta, coro-
nis, quasi eruditionis eloquentiæque testi-
bus præmiisque ab auditoribus ornati, do-
mum revertebantur. Quam multos huius-
modi ornamentis, in eruditis ingeniorum
certaminibus honoratos viros, ista sapien-
tiæ antiqua sedes, Græcia tulit? quam mul-
tos illa florentissimæ Regionis pulcherrima
urbs Athenarum fovit, quæ prius imperii
sui, quam certaminum inter Eruditos finem
vidit; quos omnes brevitatis causa sciens
volensque prætereo, nonnisi duorum exem-
pla producturus. Te itaque nunc *Herodote*
compellare iuvat, qui Historiarum vere Pa-
rens vocaris, te testem hujus orationis pro-
ducere non dubito, quem satis constat in
publico solemnique, eoque Olympico, in-
geniorum conflictu, recitatis a te Historiis,
quarum ipse auctor extitisti, in præmium
laboris insigne, & gloriæ nullo ævo inter-
morituræ tesseram certissimam, publicam
Coronam, applaudentibus cunctis, repor-
tasse. Sed & te alloqui liceat, eloquen-
tissime *Theodectes*, qui magni magistri simil-
limus discipulus, & Isocraticæ facundiæ pro-
pagator dignissimus audis, te, inquam, al-
loqui,

loqui, & socium Herodoto forte haud invitum liceat adjungere. Tu ille ipse es, quem post decimum tertium de ingenii laude, tota spectante Græcia, cum aliis initum certamen, in victoriæ præstantissimum quasi trophæum, octo coronis condecoratum fuisse, certa monumentorum fide cognoscimus. Sed nec Historiæ Romanæ desunt exempla eorum dignissima, qui ob doctrinæ virtutisque gloriam cōronas promeruerunt. Vel solus *Nero* Romanorum Imperator, magis quidem ob hanc ipsam ingenii felicitatem, quam pii prudentisque imperii laudem commendandus, satis de hac re testari potest, qui non acquiescendum sibi prius existimavit, quam ad Imperatoriam laurum, qua iam ante effulgebat, coronam facundiæ felicisque ingenii testem, optimis quibusque honesto certamine præreptam, adiungeret.

V. Audivistis varia hætenus & insignia præmiorum honorumque exempla, quæ, Studiorum, de quibus loquor, Doctoribus nullum olim præclaræ laudis genus defuisse, sat luculenter confirmant. Et vero facile quis credere queat, præter iam commemorata, alia honorum genera superesse nulla.

At-

At enim vero habemus, habemus, inquā, quæ magno etiam num afferre numero, si id quidē nobis propositum esset, possemus: Liccat tamen uni alterique breviter per censendo adhuc immorari. In honorum perennisque famæ signis certissimis etiam *Statuas* (*) haberi, adeo inter omnes constare, arbitror, ut vix ullus dubio locus relinqui videatur. Sed tamen & eiusmodi monimenta singulorum fere, quibus humanioris disciplinæ circulus absolvitur, generum Magistris ut cujusque merita fuere comparata, vel ab univ-

---

(*) Conf. Guid. Pancirollus de Claris Legum Interpret. ex edit. Christ. Godofr. Hoffmanni, Icti Cel. Lipsiæ 1721. 4t. mox ab init. & Cl. Heumanni Acta Philos. Tom. I. p. 686. sq. qui & ad Figrelīi librum de Statuis Veterum provocat, nuper quoque à Ven. Sibero in Ecclesiæ Græcæ Martyrologio Metrico laudatum. Optandum hinc est, ut Cl. Colerus fidem suam proxime in Bibl. Theol. P. XXV. p. 48. datam liberet, qui fusiores huius libri Edmundi Figrelīi, Sueci, de Statuis illustrium Romanorum notitiam alibi se daturum promisit, addens, rarum eundem sibi ad manum esse, & Holmiæ ex officina Io. Janssonii A. 1656. 8. prodiisse, neque in Thes. Antiquit. Rom. Græviano ac Sallengriano extare,

universa Republica, vel ab aliis viris in dignitate constitutis, olim fuisse erecta, historiarum documenta quasi certatim evincunt. Ita Poesi, nobilissimæ iuxta ac antiquissimæ arti, id honoris habitum quondam esse, luculentum *Ennii*, quem iure quodam suo Parentem latini carminis vocare convenit, exemplum testatur. Ipse Eloquentiæ olim Princeps, Cicero, venerabile bonarum artium cultoribus nomen, postquam, Archiæ Poetæ causam acturus, graviter copioseque de his ipsis studiis perorasset, minime omnium oblitus est, varia honorum præmiorumque genera, quæ nominatim huius liberalissimi studii Professoribus contigerunt, subinde recensere. Sigillatim Ennium Africano Superiori, refert, tam carum fuisse, ut in sepulchro Scipiorum statua ei e marmore constituta dicatur. Eloquentiam vero, donum divinitus veluti concessum, & humanioris doctrinæ splendidissimam nobilissimamque omnium partem, frequentatam hoc illustri honoris genere identidem fuisse, tot præsto sunt exempla, quot enarrare longissimum foret. Non iam de eloquentissimi Theophrasti facundissimo, & huius Magistri sui eximiam di-

cendi facultatem virtutesque præstantissimas exacte referente discipulo *Demetrio Phalereo* pluribus differam, cui *Cornelius Nepos* elegantissimus *Vitarum Excellentium Virorum* scriptor, trecentas, *Plinius*, sagacissimus ille diligentissimusque naturalium rerum commentator, trecentas & sexaginta statuas uno anno *Athenis* decretas erectasque esse, memoriæ prodiderunt. Nihil iam de *Gorgia Leontino* commemorabo, quem dignissimum facundissimi *Isocratis* Magistrum, concinnæq; & extemporalis orationis Principem, ab universo *Græcorum* populo, aurea, aliis inauratas accipientibus, in æde *Apollinis Delphici* statua, honoratum ornatumque scimus. Solius *Romanæ* gentis munificentiam hic prædicare lubet, qua factum est, ut & hoc, singulari certe, positorum monumentorum honore bonas artes earumque principem *Eloquentiam* ornaret. Neque enim non omnis posteritas grata quadam admiratione cognoscat splendidam prorsus illam inscriptionem, dignam omnino magnificentiae *Romanæ* testem, quam affabre effictæ imagini incisam, præstantissimo Oratori, *Proæresio*, qui cum dicendi facultate sapientiæ studia felicissime coniunxe-

iunxerat, ubi in vrbis Romanæ gloriam laudemque elegantissime optimeque dixisset, in probatissimum doctrinæ, præmii-que testimonium dedicavit: REGINA RE-
RVM ROMA PROAERESIO PHILOSOPHO ET REGE
ELOQVENTIÆ. Ipsam vero adeo Grammaticam huiusque Doctores, veteri ævo, præclaro statuarum honore non indignos fuisse habitos, nisi aliunde, certe ex probatæ fidei scriptore Suetonio constaret. Hic etenim uti illustribus quondam Grammaticis spectatus præco obtigit, ita in eorum vitis enarrandis identidem præmiorum quoque meminit, quibus merita eorundem ornata quodammodo esse intelligebat. Certe præter statuatam, *Orbilio* olim positam, quam Beneventi sat amplo tempore in Capitolio monstratam refert; alius debitam mentionem iniicit, in honorem *Verrii Flaccii*, illustris Professoris Grammatici, nepotum tandem suorum ab Augusto Imperatore Præceptoris constituti, cui solemne antea fuerat, proposita materia, præmioque, quod victor auferret, discantium ingenia, instar certantiū, exercere, Præneste in inferiore fori parte, collocatæ. Sed quis non satis hinc intelligit, hoc etiam summo honore, non unum atq; alterum,

verum plerosq; literarum elegantiorum magistros aliquando fuisse affectos? Et quis non videt exinde, libereque argumentatur, prorsus rectam fuisse veterum sententiam, quando æquum quodammodo esse credebant, ut, quorum summis ingeniis, consiliorum ac virtutum, imo rerum, præclare a viris in excelsa fortuna conspicuis, gestarum, effigies expressæ politæque, quorumcunque monumentorum interitui obnoxiorum, honorem adæquarent, vel superarent potius; eorum etiam statuas & imagines, non quidem animorum, quæ ipsi sibi possent ingenii doctrinæque artibus extruere, sed corporum simulacra, ad seram posteritatis memoriam, virtutisque coronatæ exemplum, in illustri posita monumento, extare, illorumque fati superesse. (*)

VI. Magna mihi videor adhuc præmiorum honorumque præclaris ingeniis olim decretorum, genera recitasse; est tamen, ut credam, esse complures ex hoc spectabili Auditorum numero, quibus ea, quæ bonarum artium cultores, insigni, clementissimi Impera-

---

(*) Desid. Erasmo Roterodamo Statuam Roterodami esse positam, nemo ignorat.

peratoris, summisque laudibus condecorandi *Antonini Pii* munificentiae, in acceptis referunt, praemia, haud paullo maiora illustrioraque videbuntur. Huic enim immortalis gloriae Principi, demum, & iure debetur, quod illi ipsi Viri docti, omnium exactionum non modo tributorumque, sed publicorum etiam, quibus ceteri ferendis erant obnoxii, onerum libertatem atque immunitatem, posthac obtinere. Tuam vero Dive *Constantine*, Imperator gloriosissime indulgentissimeq; Augustam Regiamq; prorsus, & nonnisi summis Principibus propriam liberalitatem, incredibilemque clementiam, quis ulla dicendi copia, ullis laudum encomiorumque generibus digne satis ausit praedicare? Eam profecto & hodie gratissimo venerantur suspiciuntque pectore, quotquot nomina sua his literis dede-
runt. Tuæ enim illustri benignitati (*) suarum non modo fortunarum rerumque, cunctis vacuum oneribus, immunitatem; sed honorum quoque, sacrique quodammodo ordinis sui securitatem exoptatam, & nonnisi sub gravissimarum poenarum metu turbendam, lubentissime a se tribuen-
dam,

(*) vid. Pancirollus l. c. L. l. c. 86. 87. p. 69.

dam, intelligunt, quicunque huius tanti beneficii fructus experiuntur.

VII. Sed cur non huc quoque refero eorum exempla, quibus hæc maxime studia ad summos quosque in Republica honores adipiscendos viam muniverunt? Quot Viros splendidissimis dignitatibus florentes antiquitas nobis commemorat, quos nullis admodum, quam harum literarum præfidiis instructos, in quibus fastigiis ex qua mediocritate, summorum Principum indulgentia posuit? Quorsum arcessere iuvat illustria Frontonis, Aufoniique, doctissimorum Virorum, exempla, quorum alterum Antoninus, quem nullus unquam Imperator sapientia adæquavit, ex Præceptore Consulem fecit; alterum indulgentissimus Gratianus, summa in hunc suum Magistrum hortante clementia, in Sella Curuli, gloriosa scilicet honoris sede, collocavit. Ut iam nihil de Quintiliano aliisque dicam, ex quibus ille consularia per Clementem ornamenta sortitus, honestamenta tamen nominis potius videtur, quam insignia potestatis habuisse. Quin & inde multum honoris ad horum studiorum Doctores accesserit, dubitari non debet, quod, Tranquillo locupletissimo

fimo teste, eorum scholas, a claris quibusque viris frequentatas fuisse, imo nec Principes declamandi exercitia detrectasse, constet, utne eorum, in dignitate olim viventium, mentionem virorum hic faciam, quos non puduit, humanioris doctrinae cultorum contubernia inire.

Satis mihi iam dixisse videor, Auditores, de eximiis honoribus præmiisque, quibus vetustas bonarum artium studia, horumque Magistros affecit, ut inde luculenter nunc pateat, quodnam iis aliquando pretium, & quam honorificum, fuerit constitutum. Est sane, cur prorsus persuasi simus, magna identidem auctoritate, magnis honoribus, magnis denique fortune opibusque, vixisse veteres politioris elegantiorisque literaturæ, imo omnis eruditionis Doctores. Neque est, quod quisquam hic obiiciat persecutiones nonnullas, quibus hæc studia, eorumque Professores, interdum fuere obnoxii. Ponamus, lata aliquando Romæ Senatusconsulta de exigendis vrbe Philosophis & Latinis Rhetoribus, fuisse; ponamus, non his solum temporibus nimis adhuc rudibus, necdum Græca doctrina expolitis, verum etiam postea, quam bonarum ar-

tium cultura, excultos quoque & liberales hominum mores animosque effecit, hæc fata has literas experta esse; ponamus Domitianum aliquem, nimis illum quidem inhumanum ac crudelem Tyrannum, doctos viros Roma Italiaq; prorsus submovisse; nihil hæc omnia derogabunt pretio honoriq; ab aliis vel gentibus, vel Viris summis humaniorum disciplinarum Magistris habito; calamitates istæ fuerunt, quibus pro corrupto nonnunquam sæculorum more, doctrinarum studia fuere exposita, & a quibus nec hodierni nostri Eruditi, sæpe, proh dolor! immunes habentur. Quæ cum ita sint, illibatus semper prisco ævo mansit politionum studiorum honor, eorumque pretium tantum, quantum utinam hoc nostro tempore illis statuerent, qui eruditorum nomen ex vero tueri cupiunt. Sed ubi sunt hodie Mæcenates, qui veterum exemplo has literas provehunt? ubi sunt eorum Cultores, qui tanto, ut olim eas studio ardoreque tractant. Hinc adeo nec mirum est, tam raro hodie inveniri, qui illis tot honores, tot præmia, tantasque dignitates immunitatesque decernunt. O ergo quantum fane interesset Reipublicæ eruditorum,

torum, ut his humanioribus studiis pristinum decus referretur, pristinum pretium statueretur, pristinus denique honor obtingeret! Sed bono nihilominus estote animo, quotquot harum literarum, quarum præstantia perpetua est, vel periti dextrique Doctores, vel strenui indefessique cultores auditis! reservata tamen & hodie vobis præmia sunt luculenta, reservati honores, muneraque splendida, quibus vel iam fruimini, vel quæ certo vos tandem expectant: nam etsi parvus est hodiernorum Mæcenatum numerus, sunt tamen, qui & his studiis suum adhuc pretium habere didicerunt. Floreant modo vigeantque perpetuo hæ literæ, sine quibus nemo ad res paullo maiores gerendas satis ornatus potest accedere; neque ulla sit facile literaria civitas, in qua cæ prorsus conticescant, sed, quod unice omnium adhuc exoptamus, felix ubique earum cultura vigeat, floreat, perennet. (*)

Li 5

III.

(*) Confer elegantissimam præfationem, quæ tota huc pertinet, quam Vir Cel. Christ. Gotl. Schwarzius Miscellaneis Politioris Humanitatis præmisit. Cæterum observationes quasdam ad hanc orationem dabit sequens Sectio

III.

ADDITAMENTVM AD PRAE-
cedentem Orationem, aliaeque
annotationes.

QVoniam superiori orationi passim quædam inspersa sunt, quæ fide auctorum priscorum nituntur, non abs re esse putavi, nonnulla huc pertinentia antiquorum pariter ac recentiorum loca afferre, & aliqua addere, quæ supra omissa sunt. P. 475. sq. unius tantum *Iac. Facciolati* ad Humanitatem Orationis cura Io. Ge. Walchii recusa, mentionem inieci, binas vero eiusdem de eodem argumento, a Walchio recensitas, & præfationibus instructas esse, Kappius loco supra p. 475. cit. in præf. pag. b. 3. b. commemorat, qui & P. I. num. X. p. 287. sqq. *Petri Burmanni* in Humanitatis studia Orationem, a nobis quoque p. 476. adductam, repetiit, eamque bis in Belgicum idioma translata esse, perhibet, atque de fatis eiusdem orationis lectores ad Io. Gotl. Krausii *Novaliter. Germ. A. 1720. p. 314. 376. 443. 823. 826.* remittit. Nescio, qui factum sit, ut hæc ipsa oratio in indice primo collectionis

tionis Kappianæ fuerit prætermiffa, quæ res & mihi fraudi fuit, quo minus repetitionem eiusdem a Cl. Kappio factam p. 476. indicaverim. Noveram enim equidem fatis bene, præter editionem Lipsienfem A. 1720. quam ad manus habebam, inter alias orationes me laudatam Burmannianam legiffe, eumque in finem Orationum Clariff. Virorum a Kappio iunctim editarum, indicem I. oculis perlustraveram; fed fefellit quærentis induftriam dicta omiffio, nec in ipfo volumine amplius eam requifivi, de indice fecurus. Cæterum indicem II. v. *Litteræ Humaniores* in laudata collectione Kappiana evolviſſe, neminem poenitebit.

Pag. 488. de *honorificis titulis*, nominatim *Illuſtrium Profeſſorum* elogio quædam dixi. Facit horum mentionem Suetonius de claris Rhetoribus, Cap. I. cuius & libellus de illuſtribus Grammaticis conferri, & addi quodammodo poteſt oratio Nicod. Friſchlini de præſtantia ac dignitate Virgilianæ *Æneidos*, Tubingæ VI. Id. Iun. An. 1574. habita, quæ Francof. primum eodem anno prodiit, deinde inter orationes Nicod. Friſchlini inſigniores aliquot, opera & ſtudio M. Georgii Pflügeri, Ulmani, Argentinæ A. 1598. in forma

forma octavi ordinis editas, primum locum occupare iussa est, quam & dignam habuit Clariss. olim Rector Gymnasii nostri, postea ad ædem D. Catharinæ sacram Pastor meritissimus, M. Iosephus Seizius, ut Clavi suæ Anterioris Æneidos, i. e. sex priorum Virgilii Æneidos librorum, tabulis & notis eius illustratorum, & Halæ Suev. 1657. 4t. editorum fronti eandem præfigeret. Obi- ter addo, eiusdem Frischlini aliam non mi- nus commendandam orationem de studiis Linguarum & liberalium artium, Tubingæ Cal. Sept. 1578. habitam, reperiri in eodem orationum ipsius volumine (a) p.m. 169. sq. & a Cl. Langio in vita Frischlini p. 113. sq. recenseri ac laudari.

Ad pag. 490. ubi de *Recitationibus veterum solennibus* actum paucis est, merentur legi, quæ Casp. Sagittarius (b) in compendio & docte annotavit: *Optima, inquit, veterum con- suetudo erat, qua, licet sibi scribendo atque emen- dando*

(a) De quo in uno sequentium articulorum ad- huc forsitan nonnulla dicentur.

(b) In Commentatione de lectione atque imi- tatione Ciceronis, Altenburgi in 8. fine an- ni indicio, edita, §. CLXVII. pag. 197. sqq.

iam satisfacerent; non propterea sua illico in manus omnium venire sinerent, sed ea peritis atque intelligentibus recitarent, quo prius corrigerent, quæ his iure displicuissent. De hac veterum RECITATIONE quia præclarissimi rei literaria Statores Duumviri Vossius & Schefferus, nec minus Ludov. Cresollius in *Theatro Rhetorum*, Iustus Lipsius *Centur. I. ad Belgas Epist. XLVIII.* Isaacus Casaubonus in *Commentariis ad Persii Satyram I.* tam pulchre commentati sunt, ut nihil supra, nos Veterum, quos quidem illi habent, testimoniis omissis, summa tantum huius moris capita annotabimus. Hæc Sagittarius, qui & deinceps a §. CLXVIII. usque ad §. CLXXXIV. illam consuetudinem describit, his finiens verbis: „Diximus de „Recitationibus veterum pro instituto nostro „satis. Atque utinam eadem adhuc in usu „essent, aut commode reduci possent: certe „futilium scriptorum minus esset, & ii, „qui facultate scribendi pollent, haberent „quæ discerent, quæ dediscerent, quæ emendarent. Non immerito ergo conqueritur „Lipsius, quod mos utilissimus desierit, præfat. *librorum de Militia Romana*, his verbis: „Ante publica iudicia subire nobis opus, quam „privata experiri: nec ullæ recitationes, aut in-
ter

„ter amicos lectiones sunt, sapientissimo consilio
„usurpata antiquis.

Sed & nemini forsan ingratum erit, le-
gere, quæ idem Sagittarius, celeberrimi vir
nominis, in sequente paragrapho CLXXXV.
subiungit, cum dictus eiusdem libellus non
in omnium manibus versetur. „Quapropter,
„ait, mirifice mihi placuit Cl. viri Christo-
„phori Schraderi, Prof. in Academia Iulia ce-
„leberrimi, deque meis studiis optime me-
„riti, (c) institutum, qui in collegiis, ut
„vulgo vocant, privatis hanc Antiquo-
„rum Recitationem quodammodo revo-
„care solitus est. Conveniebant enim sta-
„tis diebus certus iuvenum studiosorum
„numerus, ex quibus unus, quem tange-
„bat ordo, declamitabat orationem. Fi-
„nita recitatione, missoque recitatore, ce-
teri

(c) In Commentario quoque de vita & scriptis
Casp. Sagittarii, quem beatæ memoriæ D. Io.
Andr. Schmidius A. 1713. Ienæ, 8. foras dedit,
p. 20. dicitur is Christoph. Schraderum Helm-
stadii in oratoriis & geographicis audivisse, &
p. 23. honorifici testimonii fit mentio, quod
Schraderus postea Sagittario dederit, cui
tum hoc, tum multis aliis nominibus magno-
pere se obligatum fassus esset.

teri iudicia vel de inventione, vel de dispositione, aut elocutione, ferebant. Potiora annotabat Præses; tum suam sententiam expromebat. Mox vocatum ad se Oratorem remotis arbitris in bonis confirmabat, sinisteriora comiter reprehendebat, & emendabat. Neque eum morem tantum observabat Vir laudatus in Latinis orationibus, sed etiam Germanicis, quas nonnulli de rebus politicis habebant. Imo & de sermonibus ex ambone sacro a iuvenibus studiosis habitis eiusmodi disquisitiones instituebantur: in quorum numero me fuisse gaudeo, mihi que gratulor. Quod si quid est in me facultatis oratoriæ, quod tamen sentio, quam sit exiguum, id magnam partem Schraderi mei disciplinæ me acceptum ferre lubens meritoque profiteor. Hactenus verba Sagittariana, quæ & ad citatum Schmidiani de vita illius commentarii locum haud incommode quis retulerit, certe nobis, quod integræ transcripsimus, haud sane succensuerit.

Neque vero non operæ pretium esse, puto, ipsis Schraderi verbis, paullo ante dictis fidem, etsi nec sic iis denegandam, conciliare
ma-

maiolem. Ita in præfatione Hypothesibus
 suis oratoriis ad Io. Sleidani de Statu Relig.
 & Reip. Historiam in German. Eloquentiæ u-
 sum contextis, & Helmstadii 1669 4. editis,
 præfixa, eiusdemque anni Idib. Mart. scripta:
Ego vero, inquit, quantum ingravescens, &
beatam mortem (d) prospectans senectus permit-
tet, regiam dicendi viam non monstrare tan-
tum porro, sed & in illam deducere, ac egregios
iuvenes comitari, Deo favente, ita persevera-
bo, ut & audiam in domestici auditorii co-
rona adolescentes oratores, & his dimissis
auditorum poscam censuras, & has ad artis
præceptiones expensas vel confirmem, vel
refellam, & post arcessitum oratorem, quid
recte, quid prave dictum, comiter admoneam.
Dominus Deus sapientiæ & eloquentiæ studiis,
eum porro adspiret successum, qui & divini no-
minis illius gloriæ serviat, & Ecclesiæ ac Rei-
publica sit salutaris. Hæc ille.

Idem

(d) Ea vero demum An. 1680. d. 14. April. secuta
 est, unde in oratione funebri Schmidiana,
 inferius citanda, p. 370. vir amplissimus & per
 integrum fere seculi semissem de Acad. Helm-
 stadiensi optime meritis dicitur, sen ex an-
 norum septuaginta octo, ut p. 401. in Pro-
 grammate D. Andr. Frölingii legere est.

Idem Vir clarissimus in *Programmatibus Selectioribus* (e) proprio nomine editis, num. LXIV. *Oratorias quasdam, ait, ad Aristotelis methodum exercitationes in domestico auditorio deinceps instituam, ea lege, ut epistolarum atque oratiuncularum dictata argumenta, cum cura vos elaboretis; ego vero quam feliciter id factum sit, constituta hora animadvertam. Adsciscet quisque sibi quem volet commilitonem,*
Tom. I. Fasc. III. K k &

(e) Vivo adhuc Schradero edita hæc sunt a filio eius cognomine, Helmstadii 1667. 4. qui & in Dedic. ad Ictorum in Academia Iulia Collegium amplissimum, scribit, se a venerando Dn. Parente suo impetrasse, ut programmata, cum publico, tum privato nomine ab ipso antehac conscripta, ex angulis conquirere, atque e tenebris, in quibus delitelcebant, in lucem usumque hominum producere sibi permetteret; addens, præter collectionis & editionis curam nihil in hoc opusculo, quod vocat, suum esse. Idem Christoph. Schraderus, filius, ibid. 1663. d. 8. Iul. sub præsidio fratris sui M. Io. Ernesti Schraderi, Theles de affectuum in oratoria usu defendit publice, quas uterq; parenti huic suo optime merito CHRISTOPHORO SCHRADERO consecravit, titulo Præpositi Bergensis, Academiæ Iuliæ Prof. publ.

& terni quaternive in museo nostro ad dicendum comparebitis, &c.

In Programmate LXIIX. rursus de hoc argumento ille ipse sic facur: *Iuventutis studia haud parum alunt & fovent crebra scribendi dicendique exercitationes, nam & ingenium excitant, & artem perficiunt, & præstant, ne muta sit industria. Quodsi eorum, quæ elaborata sunt, etiam recitatio accedat, (quod veteres & in publico & in cœtu familiarium factitarunt,) iam & aliorum iudicia experiri, & iis vel*

publ. & ord. Scholarum Guelficarum, Dannenbergicarum & Blancoburgicarum Inspectoris & Visitatoris generalis, in dedicatione eidem dato Dicta vero Programmata Schraderiana hodie fere negligentius habita, sed lectu dignissima, in duas discescuntur partes, quarum prior ea comprehendit, quæ publico nomine edita, ab Anno 1635. d. 13. Cal. Dec. usque ad A. 1666. d. 26. Aug. quæque numero quinquaginta sex sunt; altera Programmata selectiora, proprio nomine inde ab A. 1635. Kal. Sept. ad An. 1666. d. 11. Oct. edita, quorum numerus ad CVI. assurgit, complectitur. An & illa lucem viderint, quæ postea scripsit, dubito; saltem in catalogo scriptorum eius, orationi funebri Schmidtianæ subiecto, præter iam dicta, nullorum video mentionem fieri.

vel corrigi, vel confirmari, erit opportunum.

Conferantur etiam Programmata LXXI. & LXXIIX. aliaque, & comparetur elegans oratio funebris, quam Melchior Schmidt, Græcæ Ling. Prof. Publ. & Ordin. tum Helmstadiensis, d. 21. Maii A. 1680. in Schraderi nostri, paullo ante die 14. Aprilis defuncti memoriam habuit; (f) ubi & p. 389. sq. inter alia, hæc leguntur:

„Quia styli exercitium omnis eloquen-
tiæ præludium ac progymnasma est, ex-
ercitatio autem illa sine labore, quem
plerumque omnes fugimus, fieri nequit;
hinc accidit interdum doctissimis & fide-
lissimis præceptoribus, ut non tam sua
culpa, quam discipulorum inertia aut igno-
rantia, soli relinquantur in suis Scholis. —
Verum Schraderus hoc tanquam palma-
rium multarum artium tradendarum arti-
ficium, & forsan multis incognitum, te-
nebat, & felicissime exercebat. Nimirum
in omni sua doctrina id operam dabat,

Kk 2

ut

(f) Quam M. Reinh. Henr. Rollius Decadi primæ Memoriarum Philosophorum, Oratorum &c Rostochii & Lipsiæ 1710 editæ, p. 368. — 400. inseruit, subiecto illi Programme D. Frölingii, & scriptorum Schraderi indice.

ut non solum, quæ tradebantur, avide ab auditoribus arriperentur, sed ut semper plura addiscendi voluntas constans ac perpetua in illis aleretur ac conservaretur. Sic Schmidtius de nostro, qui & p. 388. Schraderi eloquentiæ hanc laudem tribuit: *Schraderum, aiens, audientes, Ciceronem ipsum, aut si quis eo melior gratiorque unquam dicendo fuit, sese orantem audire credebat iuventus.* Idemque p. 391. testatur, eum latinitatis puræ, antiquæ, ac Romanæ, religiosissimum, & in emendandis iis, quæ a dicendi studiosis civibus corrigenda exhibebantur, oculatissimum, aliorum tamen scriptorum non tam rigidum censorem, aut morosum fugillatorem fuisse.

Atque hæc de instituto Christ. Schraderi legisse, nemini, scio, erit ingratum; habuitque Sagittarius causas non vanas, cur sibi de illo gratularetur, optabuntque sine dubio multi cum eo, ut laudabilis mos ubique obtineret, quem & quantum in se est, revocare velle videtur celeberrimus Eloquentiæ apud Altorfinos Professor, DN. Christ. Gotl. Schubarzius, in collegiis suis oratoriis, quæ vocat, practicis; qui & nuper admodum, in edita Designatione Recitationū publicarum pri-

privatarumque, quæ in Academia Altorfina a sacro Mich. 1727. ad sacrum Paschatos anni sequentis, eodem Magnifico Vnivers. h. r. Rectore, instituentur, singulis hebdomadibus *declamandi exercitium* continuaturum simulque ea se propositurum, publice promisit, quæ Petrus Francius (g) de pronuntiatione & actione oratoria præcepit. Cui Viro humanissimo, ac de eloquentiæ, & meis quoque exiguis studiis, pridem meritissimo, atque etiamnum bene mereri naviter pergenti, ii profecto, quibus opera eius uti hic, & frui licet, non minus gratum contestari animum lubentes debent, ac Schradero suo olim profiteri haud dubitavit Sagittarius.

Ad extremum liceat ex Horatii de Arte Poëtica libello, quem meis in Classe Selecta auditoribus non sine fructu adhuc explicavi, huius omnino argumenti versus quosdam, qui

Kk 3

cum

(g) Huius præstantissimi Oratoris & Professoris Amstelodamensis, orationem de perfecto & consummato oratore, d. X. Oct. A. 1689. habitam, & opera curaque M. Ge. Lud. Goldneri, Ill. Ruthenei Rectoris, Geræ in 8. in gratiam studiosæ iuventutis recusam, hucque omnino referendam, commendari utique ac diligenter cognosci par est.

cum sequentibus aliis, hoc ipso die, dum hæc scribo, prælectionis materiam præbuerunt, & haud ita procul a fine libelli leguntur, huc afferre, qui & Recitationis veterum consuetudinem nonnihil forte illustrabunt.

*Si carmina condes,
Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.
Quintilio si quid recitares, corrige, sodes,
Hoc (aiebat) & hoc : melius te posse negares,
Bis terque expertum frustra: delere iubebat,
Et male tornatos incudi reddere versus.
Si defendere delictum, quam vertere, malles,
Nullum ultra verbum aut operam sumebat
inanem.*

Quin sine rivali teque & tua solus amares.

Pag. 500. paucis mentionem feci de *Status Desid. Erasmo, Roterodami, posita*. Testatur de illa Petrus Balius, (in *Diction. Histor. Crit. art. Rotterdam*, not. B. p. 2491. col. a. edit. recent.) *La ville de Rotterdam, ait, a voulu, 1. Que la Maison, où nâquit Erasme, fût honorée d'une Inscription, qui aprît à tous ses habitans, & à tous les étrangers, cette glorieuse prérogative. 2. Que le College, où le Latin, le Grec, & la Rhétorique sont enseignez, portât le nom d'Erasme, & qu'il lui fût consacré par l'Inscription*

scription du Frontispice. 3. Qu' on lui érigeât une STATVE de bois l' an. 1549. On en substitua une de pierre l' an 1557. Les Espagnols l' aiant renversée l' an 1572. on eut soin de la redresser, dès qu' on fut exempt de leur tyrannie; & enfin on lui en érigea une de bronze en 1622. qui est admirée des Connoisseurs. Elle est dans la grande place de la ville, au bord d' un canal, sur un piedestal orné d' Inscriptions, & entouré d' un balustre de fer. — Il y a peu de Voiageurs, qui faisant la relation de ce qu' ils ont vu dans les Provinces Unies, ne parlent de la Statue d' Erasme.

Hæc Bælius, qui pluribus deinceps ista persequitur; conf. & Heumanni Acta Philos. Tom. I. p. 686. sq. de hac ipsa Statua, qui cum & hic de numis, in honorem virorum eruditorum cufis, differat, memoriæ succurrit eiusmodi numus argenteus Dan. Heinsii in eundē Erasmi, cuius pars antica illius effigiem dimidiatam exhibet, cum verbis: ER. ROT. IMAGO AD VIVAM EFFIGIEM EXPRESSA. 1531. pars postica formam TERMINI, (*) additis verbis: CONCEDO NVLLI. Et circumscriptis hisce: MORS VLTIMA LINEA RERV. Expresum refert hunc numum nitida Erasmi Colloquiorum editio, quæ, exacto post eius

Kk 4

obi-

(*) Qui & annuli eius sigillum fuit. vide Testamentum Erasmi in Actis Erud. 1727. p. 37.

obitum sæculo, anno nimirum 1636. Lugd. Batav. ex officina Elzeviriana, in forma duodecimali prodiit, ubi is folii duodecimi latus alterum ornat, subiectis versibus:

*Ingens ingentem (h) quem personat orbis
Erasmus,*

Hæc tibi dimidium picta tabella refert.

At cur non totum? mirari desine lector.

Integra nam tantum terra nec ipsa capit.

Theodoro Bezae hoc tetrastichon deberi, & literæ

(h) Hoc ipso die lego in Cl. Heumanni Pœcil. T. II. Lib. IV. p. 571. Erasmus ab illo inter macro-micros relatum esse, i. e. eos, qui animo ingenti, corpore parvo fuerunt. Draconitis duos senarios hanc in rem ex eius dedicatione Epistolarum Eob. Hessi extrema, affert:

Erasmus ille, cuius ob os mundus sua
Obvertit ora, nonne parvus corpore.
Quibus eo plus fidei adhibeo, quo certius nuper in huius Sylloges Fasc. II. p. 324. & p. 337. sq. probavi, Io. Draconem, Iustum Ionam, Eob. Hessum, aliosque iter ad Erasmus in Belgium fecisse, literarumque posthac cum illo commercium aluisse; egi & ibidem p. 318. sq. & 335. de Draconitæ editione Epistolarum Eob. Hessi, Marpurgi 1543. fol. procurata, hodieque perrara.

literæ initiales illi adiectæ, innuunt, & ipse me Bælius id docuit in Diction. voce Erasmus, nota, S. p. 1098. qui & critica censura illud expendit, additque, Æmilium, Profess. Ultraiectinum, eosdem versus Th. Bezæ imitatum esse, cum in doctissimæ virginis *Anne Mariæ Schurmanniæ* (i) effigiem hos versus conderet:

*Non nisi dimidia spectatur imagine virgo
Maxima quod totam nulla tabella capit.*

Sed ut ad numos, in honorem eorum, qui literarum gloria floruerunt, cufos, redeam,

Kk 5 com-

(i) Memorabilia de hac nobilissima virgine, & Philosophiæ inprimis dedita, affert Cel. HEVMANNVS in Actis Philos. T. II. p. 849. sq. Haud ita pridem quoque Ven. THEOD. HASAEVS lectu dignissimam valdeque prolixam Schurmanniæ ad Sam. Rachelium, Prof. Iuris Kiloniensem, Altonæ, XVIII. Kal. Iun. 1671. scriptam epistolam, ex αὐτογράφῳ Magnifici MVHLII, inseruit Bibl. Brem. Class. VIII. p. 875. — 900. Huius Rachelii cum nulla hucusque extiterit notitia in Lexico Erud Lipsæam nuperime dedit, sed perbreuem, Heumannus in Pœcil. T. II. Lib. IV. p. 481. sqq. addito Scriptorum eius catalogo. Ad illam ergo hanc Schurmanniæ epistolam quodammodo refer.

commodum in mentem venit recensio *Selectorum Nummariorum Cel. Io. Henr. a Seelen*, Rostochii 1726. 8. editorum, quæ in *Actis Erud.* 1727. p. 416. sq. legitur. Ac rogandus sane est vir præstantissimus, ut in argumento curioso & utili enucleando pergat. *Girolami Olgiati*, & *Andr. Theveti* huius materiæ libri in *Actis Philos. T. III. p. 71.* (quem locum à Seelenio quoque citari, video in *Act. Erud. l. c.*) adducuntur, & nonnihil diiudicantur. Forte quis optaverit, ut idem factum esset in alio simili prorsus & non incognito *Ioan. Petri Bellorii* libro, quem præter *Cel. Struvium*, qui in *Introd. in Notit. Rei Liter. Cap. VIII. §. XL. p. m. 379.* eius mentionem facit, *Clariss. Actorum Eruditorum collectores* in *Supplem. T. I. p. 347. sq.* descripserunt. Nec dubitare licet, *Seelenium* uberiores & criticam eius notitiam vel iam dedisse, vel alio tempore cum harum rerum curiosis communicaturum esse. Vix scripseram hæc, cum observationis *Godofr. Tilgneri* (k) de novo opere Numismatico-literario edendo,

---

(k) Extat in *Miscell. Lipsiens. T. I. n. XXVII. p. 340. sqq.* Esse vero *Tilgnerum* auctorem eius, patet ex *T. IV. p. 319.*

do, recordarer, qui de *Fulvii Ursini & Io. Petri Bellorii* operibus, sequens p. 343. tulit iudicium; *fuisse illos, præterquam quod pauciores Eruditos, eosque antiquos tantum exhibeant, in plurimis aut non accuratos satis, aut iusto breviores; elogiorum magis conditores, quam numismatum interpretes laudandos.* Habent ergo illi, qui hoc literaturæ elegantioris genere delectantur, satis adhuc materiæ, in qua industriam suam exerceant. Coronidis loco illos huc excito binos numos *Ioan. Cratonis*, quorum archetypa asservare dicitur Ven. Godofr. Hanckius, uti in *Pinacothecæ Lips.* Parte LI. p. 232. lego, quem locum & in *Sylloges meæ Fasc. I. p. 178. 179.* repetii. *Ibidem Cel. Gottl. Krantzius* tertium quoque numum, *Io. Cratonis* memoriam conservantem, vidisse perhibetur, cuius altera facies Imperatoris Maximiliani II. altera *Io. Cratonis Archiatri*, effigies repræsentare dicitur. Qua occasione in medium affero sequentes *Io. Posthii*, (1) *Archiatri* quondam *Wirzburgici*, ut seipsum vocat, versus.

De

(1) Leguntur fol. 142. a in eius *Parergis Poëticis*, *Wirzburgi*, in officina *Henrici Aquensis*, *Episcopalis Typographi*, M.D. LXXX. in 12. olim publicatis, editione non ubivis hodie obvia, & nitide satis expressa.

DE IMAGINIBVS DIVI MAXIMILIANI IMP.
et Io. Cratonis Archiatri Caes.

*Cæsaris effigiem magni, effigiemq; Cratonis,
Qui confert, similes protinus esse videt.
Quodsi animum posset divinum effingere pictor,
Idem, ut credibile est, plane utriusq; foret.*

Aliud.

*Si, quibus est similis facies, similis quoque
mens est,*

Cæsaris haud differt & tua, docte Crato.

Pag. 505. in nota calci orationis meæ subiecta, iure meritoque lectores meos remisi ad eruditissimam præfationem a Cel. Altorfinæ Acad. Prof. C. G. SCHWARZIO, Miscellaneis Politioris Humanitatis (k) præmissam, cuius, pace Viri Cl. hic iuvat excerpta quædam sistere, notulis quibusdam meis illustranda. Sic, inter alia: *Ecquod, inquit, vite genus est, siue publicis, siue privatis in rebus, cui ex humanitatis studiis nihil ornamentum subsidii-
que*

(m) Lucem viderunt Norimbergæ A. 1723. 4. vid. Nova Liter. Germ. 1721. p. 674. & 1723. p. 105. ubi Cl. Io. Clerici eorundem recensio in Bibl. Novæ & Antiquæ Tom. XVIII. P. I. Sect. 5. exhibita, qua permagnis illa laudibus afficit, in compendio reperitur.

que accesserit? Et postquam Augustissimi Aureæ Bullæ Auctoris præceptum gravissimum, de maximorum Imperii Romani Principum Filiis in his artibus instituendis, adduxisset; iam, inquit porro, si ad privatae sortis ordines animum referamus; intelligimus sane, sine eius generis præsidis aridam incultamque videri omnem reliquam eruditionem. Tristia certe superiorum temporum exempla docuerunt, ipsum illud sanctissimum rerum divinarum studium, quod Theologiam appellamus, securius allucinari, atque aliquando in opiniones incidere insipidas, ubi artes bonæ tenebris (n) iacent sepultæ, aut fastidiose spernuntur. Vix alia Iuris consultorum (o) scripta diutius ætatem tulerunt, ferentque, quam quorum severior iuris civilis scientia interiorum literarum ubertate fertilis est. Adhæc illis artis salutaris (p) statioribus

(n) Ipse b. LUTHERVS hoc agnovit in epistola ad Eob. Hessum, quam inserui Fasc. II. p. 297.

(o) Graviter hanc in rem, præter alios, nuper differuit Ill. NICOLAUS Hieron. Gvndlingivs in Præfatione ad Franc. Balduini de Institutione Historiæ universæ & eius cum Iurisprudentia coniunctione *περὶ λεγομένων* libros II. Halæ Magd. 1726. 8. merito reclusos.

(p) Luculenter id comprobavit Cel. Iac. Bvrck-

ribus proclivius ad laudem famamque pervenire contingit, qui optima & nobilissima artis sue præsidia pariter atque ornamenta a Philosophia & humanitate arcessunt. Et quid multa? Hæc sunt illa ipsa studia, quæ moderate prudenterque culta, omnium ordinum (q) quæ ætatum omnium, & temporum locorumque, esse possunt, quæ gravia atque ardua pacis bellicæ negotia, iucundissima æque ac innocentissima animi remissione distinguunt; quæ in curiis

---

HARDVS, Ill. Gymn. Hildburgh. tum Professor Publ. nunc Consiliarius & Bibliothecarius Guelferbytanus, in elegantissimo libello, cui tit. Medicus gravissimus humanitatis studiorum vindex, ex historia literaria adumbratus, Wolffenbütteli, 1716. 8.

(q) Hinc statuit Heumannus, pleraque Ciceronis scripta Philosophica ad hanc nostram ætatem nulla forte alia ex causa videri servata esse, quam quod tam pulchra veste condecorata, i. e. tam eleganti stilo conscripta sint; idemque ut in suis libris Philosophi faciant, suadet, cum, quod dicitur:

Victurus genium debet habere liber,
recte etiam de stilo intelligi ac dici queat:

Victurus stylum debet habere liber.
vid. eius Acta Philos. T. II. p. 465. sq. eiusdemque

§ iudiciis lumen afferunt deliberantibus, &c.
Hæc Vir Excell. tam circumspēcte pruden-
terque scripsit, ut haud quis hic inveniatur,
quod iure arguere queat; qui & paullo post,
necesse esse, recte statuit, „ ut certi qui-
dam homines existant, liberaliusque fo-
veantur, quorum sit, ex instituto (r) has „
artes pertractare, inque iis colendis præ-
cipuam curam operamque ponere, ne hæc „
studia proprio cultu destituta, si ubivis „
solum-

---

que Philosophum Politicum, germ. lingua e-
ditum, Cap. VII. §. XVII. p. 166. coll. §. XIII. p.
161. Ad eundem modum Ven. D. Buddeus in
Philos. Instrum. P. III. Cap. II. §. X. p. 238. alios
quidem, ait, nimio sermonis cultu, alios con-
tra sermonis neglectu & barbarie peccare,
perinde ac si illuvies sapientiæ propria esset,
nec casto, ac emendato puroque dicendi ge-
nere posset proponi. Inprimis confer hic Cel.
Moshemii præfationem ad Folietæ de Lingua
Latinæ usu & præstantia libros tres, §. III. sqq.
(p) Legi hanc in rem meretur, & sedulo ab iis,
quorum interest, expendi utilissima præfatio,
quam laudatus Buddeus Io. Matth. Gesneri,
Celeberrimi nunc Ill. Vinariensis Gymnasii
Doctores & Bibliothecæ Principalis Præfecti,
fautoris mei honoratissimi, Institutionibus
Rei Scholasticæ, Ienæ 1715. 8. præmisit.

„ solummodo tanquam res subsecivæ atque
 „ secundariæ , tractentur, nec habeant , ubi
 „ per se quasi subsistant , rursus sterilescant,
 „ vel penitus ad pristinas tenebras redigantur.

Cæterum quoniam , quod nec Schwar-
 zius l. c. prætermittit , *multi hoc studiorum ge-
 nere intemperantius abutuntur* , ad quos adeo
 hanc humanitatis commendationem non
 pertinere fatetur; fas sit nobis , hæc ipsa,
 præeunte Cl. Colero, in supra p. 475. lau-
 data Oratione sua inaugurali *de multiplici
 humaniorum literarum abusu* , paullo uberius
 declarare , & nostram quoque his circum-
 scribere limitibus de elegantiorum studio-
 rum (s) cultura sententiam. Iuvat itaque per
 summa tantum capita ire , & quæ Colerus
 fusius edisserit , brevibus hisce complecti
 membris.

I. *Abusus humaniorum literarum* gravissi-
 mus , & vere capitalis , atque adeo princi-
 pe loco commemorandus , est, si quidem ad

con-

(s) Diatriben eruditam de Eruditione eleganti
 comparanda, Florilegio suo Philologico - Hi-
 storico Misenæ 1687.4. duabus partibus edito,
 præfixit Matthias Zimmermannus, SS. Th. D.
 Past. & Superintendens olim Misenensis.

ad contemptum illæ referantur religiosa pietatis, si ex profanis libris animus ducatur profanus, si præ nimio liberalis doctrinæ amore, studioque, sordeant carmina, & vaticinia sacra. pag. 8.

II. Proxime ab his absunt, qui ipsa sacramenta literarum ad legem humanioris elegantiae metiuntur. pag. 18.

III. Si ex humaniorum literarum studio præpostero contrahitur illud vitium, quod ineptiam pædagogicam, seu pædantismum (t) vocare solent. pag. 21.

IV. Alius quidam insignis humanioris doctrinæ abusus est, quo non sine dedecore publico in argumentum rixæ, & petulantis iurgii, maledicentiaeque illa convertitur. pag. 25.

Tom. I. Fasc. III.

L I

V.

(t) Ad scriptores de pædantismo a Colero hic allegatos, adde Heumannum in Pœcil. T. II. p. 80. sqq. ubi de titulo Pedantæ agit, & in originem huius vocis inquit, putatque, illi ansam dedisse PEDANVM, celebrem Io. Ioviani Pontani tempore in Italia Grammaticum, qui & eius in Dialogo, quem Charon insignivit, p. m. 434. sqq. facit mentionem. Et sancto hoc dialogo & Mercurii, PEDANI, Theani & Menicelli Grammaticorum, quos collocutores introducit, inepta concertatione, vix
me

V. Denique si sub specie humaniorum literarum ipsa sanctioris veritatis disciplina variis corrumpi erroribus solet. pag. 29.

Et quæ alia sunt abusus genera, ab eruditæ pietatis cultoribus pridem notata, quæ tantum abest, ut fraudi esse queant prudenti & sobriæ humanitatis studiorum culturæ, ut plurimi ex ipsis viris celeberrimis, qui in his maxime literis excellunt, detestanda & omni modo fugienda ea esse, graviter omnes cohortentur.

IV. Epi-

me contineo, quin pollicem lubens premam doctissimo Heumanno. Vnde & hic Grammatiunculi, Grammaticonis, aliæque voces ridiculæ occurrunt. Ceterum nescio, quomodo hic Dialogus Æneæ Sylvii Historiæ de Euriolo & Lucretia, (de qua vid. præter Cl. Schellhornii Amœn. Lit. T. I. p. 264. sqq. Cel. Hahnii T. I. Collect. Monum. veterum & recent. in editorum, n. IX. coll. Coleri Bibl. Theol. T. I. p. 753.) aliisque huius generis libellis ab Hilario Drudone sub titulo: Practica artis amandi, Vrsellis 1600. 12. editis p. 375. ad p. 456. insertus sit.

IV.

Epistolae (a) aliquot Viro-
rum Saec. XVI clarorum, ex
MSS. editæ.

A.

Sebastiani Theodorici ad Georgium
Voglerum, Epistola,
ex ἀντιγράφων.

S Cum ex Alberto ad fine vestro, amico
mihi carissimo, intellexissem, patrone
perpetua observantia colende, nonnihil
vos offensos esse mea, cum proxime apud
vos essem, præpropere abitione; facere non
potui, quin paucis me purgarem Etsi autem
& mihi molestum fuerit, amicos deferere,
quorum visendi causa (sic MS.) veneram, vix
salutatos, cupidissime enim aliquam vestri
Ll 2 ad-

(a) Debes illas, mi lector, Viri Iurisconsultissi-
mi, Dn. D. Io. LAVR. a IEMGVMER CLOSTER,
insigni humanitati, quam iam alio tempore,
in Fascic. I. p. 17. & 135. sq. huius Sylloges,
gratus prædicavi, aliosque non minus eam
laudare, docui; qui has aliasque epistolas
inposterum D.v. a me evulgandas, benevole
mecum communicavit.

adfinis Bartholomæi ἐλευθέρις, aliorumque
notitiam contraxissem, tamen deserere ho-
neste comitem meum non potui, qui offi-
cii causa me secutus erat, præterea etiam
dies Solis sequens constitutus erat audien-
dis rationibus meorum tutorum (non enim
id alio die facere licebat, propter summas
Senatus occupationes) quas negligere
non poteram. Spero igitur humanitatem
vestram facile mihi veniam daturam, com-
pensaturo peccatum crebris literis. Pro ve-
stris autem summis beneficiis singularique
erga me amore, gratias vobis ago, quan-
tas possum maximas, quibus etsi libenter
agnosco quantum debeam, tamen quomo-
do gratiam reddam, minime video; quæ
tanta sunt, ut, si omnes nervos intendam,
vix tamen minimam eorum partem adse-
qui queam. Longe enim & vires meas &
vitam ipsam superant. Etsi igitur omnem
sua magnitudine spem referendi mihi au-
ferunt, tamen memoriam nunquam adi-
ment, quam, quoad vixero, nunquam ex-
tingui patiar. Ac Deum æternum, patrem
Domini nostri Iesu Christi, ardentibus votis
precabor, ut ipse, & illa, & vestrum erga
lite-

literas bonas earumque cultores amorem,
liberalissime vobis remuneretur, faxitque, ut

Felix sit vobis qui præsens labitur annus
Vxori & cunctis, quæ domus ampla
tenet.

Quod ad Scholæ nostræ reparationem atti-
net, scitote, eam hucusque promissionibus
& spe instaurationis conservatam esse.
Nunc autem D. Philippus eius confirmandæ
gratia ad Principem Mauricium vocatus,
una cum aliis quibusdam Professoribus octi-
dium abest; nec certo constat, quando red-
iturus sit. Ac scripsit huc Philippus, Prin-
cipem velle scholam conservatam, & ob
eam rem vocasse Quæstorem Vniversitatis
cum tabulis redituum, ut priores confir-
met, & novos pro additione stipendiorum
addat. Faxit igitur Deus, ut pax firma Ger-
maniæ miseræ concedatur, ad discendam
doctrinam coelestem, & bonarum artium
propagationem. Cum redierit D. Philippus,
offeram ei vestras literas, ac responsionem
urgebo. His paucis optime cum coniuge
vestra honestissima, valete, quam una cum
ipsius parentibus integerrimis salutandam
Ll 3 cupio.

cupio. Data Vitebergæ, Nonis Ianuarii
anno 1548.

Mitto vobis nova de tumultibus Itali-
cis, hic impressa.

T. V.

Sebastianus (b) Theodicus.

Inscriptio exterior hæc erat.

*Prudentia generisque nobilitate cla-
rissimo viro D. Georgio Voglero (c) pa-
trono suo observandissimo.*

B.

(b) Sebastianus Theodicus, Winsemius dictus
a patria, fuit Philos. & Med. D. ac Prof. Publ.
Vitemb. Cui M. Ioh. Leonh. Lenzii, Rectoris
hodie & Scholarchæ Gymnasii Hohenloici,
quod Oringæ floret, Celeberrimi, Diss. olim
ab eo habita, cui tit. Professorum, natione
Francorum, qui Wittembergam illustrarunt,
series, ad manus est, eam consulat.

(c) De hoc egregio viro, cuius Seckendorffius in
Hist. Lutheranismi, Lib. II. §. XLII. Addit. II.
p. 121. sq. ad a. 1528. coll. §. XLVIII. Addit.
p. 140. ad a. 1529. brevibus meminit, eumque
Præ.

B.

Epistola Pauli Eberi (a) ad
eundem Georgium Voglerum.
ex autographo.

Gottes Gnad zuvor &c. Achtbarer, er-
barer, günstiger Herr. Ich bitt ganz
dienstlich, E. A. wollen keinen Verdriess tra-
gen ob meinem langsamen Schreiben. Deñ
ich gern lengest hett uff ewere nechste Brieff
geantwortet, wo mich nicht der TEUTSCH

Ll 4

PSAL-

Præfectum Cancellariæ Onoldinæ (Canglen
Berweser) vocat, forsan alias a nobis plura
dicentur, additis haud paucis eiusdem & alio-
rum ad illum *à venditoris* epistolis. Forte &
nuper Cl. Geret, Ampliff. Fac. Phil. Vitem-
berg. tunc Adiunctus, memorabilia de eo at-
tulit, qui de claris Franconiæ viris agere se
velle, publicam dedit fidem. Voglerus vero
tum, cum hæc ad eum scriberetur epistola,
Rotenburgi ad Tubarim fuisse videtur.

(a) Paulus Eberus erat Prof. Philos. post Linguæ
Hebraicæ Witteb. hinc Ecclesiastes & Theo-
logiæ Doctor. Ni fallor, de illo agit Diff.
Lenziana paullo ante laudata; Kizingensis
enim, adeoque Francus patria, fuit.

PSALTER, (b) der herein geschickt worden, verhindert, von dem ich euch gern etwas ge-

(b) IOH. CLAVSII, Primicerii Onoldini, translationem Psalterii in rhythmos germanicos, hic indigitari, nemini dubium esse potest, qui ea legerit, quæ Ge. Voglerus propria manu, inscriptioni huius epistolæ exteriori de Io. Claudio adscripsit, ceu paullo post videre licet. Eiusdem meminit & sequens Ioachimi Camerarii ad Ge. Voglerum epistola, in capite, quod dicitur, & calce. De qua versione operæ pretium ducimus ea huc transcribere, quæ ex D. Phil. Iac. Speneri præf. in M. Narcissi Rauneri Davidischen *Jesus Psalter* / affert D. Io. Christophorus Wagenfeilius in sua præfatione, quam præmisit R. Mose Stendellii translationi Psalmorum Davidis in rhythmos Iudaico more germanice factos, quæ libro Wagenfeiliano, cui tit. *Benachrichtigung wegen einiger die gemeine Jüdischheit betreffenden wichtigen Sachen* / Lipsiæ 1705. 8. adiecta legitur. Verba autem Speneriana hæc sunt: „ Was
„ unsere Deutsche Sprache anlangt / hat unser
„ seel. Lutherus fast zu erst mit Übersetzung
„ unterschiedlicher Psalmen / so wir in unserm
„ Gesang-Büchlein haben / und in den Kirchen
„ gebrauchen / gezeigt / wie auch dieselbe
„ nicht so ungelencf seye / daß nicht des H. Geistes
„ stes Wort mit artiger Manier darinnen sol-

ten

gewisses und entlichs geschriben hett. Aber nachdem ich das Buch erst wol 3. Wochen nach dem Leipzker Marckt nechstverschienen, empfangen, eben die Zeit, als

L1 5

D.

ten in Reimen gezwungen werden können. „
 Deme auch andere seine treue Gehülffen in „
 Umsetzung anderer Psalmen gefolget / jegli „
 cher nach dem Maas seiner Gaben / und al „
 so auf ungleiche Weise. Der erste aber / „
 so mir vorgekommen / welcher den ganzen Psal „
 ter in Teutsche Reimen zu bringen sich „
 unterstanden / ist Johann Claus / gewe „
 ster Brandenburgischer Ober-Secretarius zu „
 Onoldsbach / so seine Arbeit 1540. verferti „
 get. Es hat solche Uebersetzung nachmahn „
 dem frommen Churfürsten / Ludwig Pfaltz „
 grafen also beliebet / daß Er Conrad Lau „
 terbachen sie zu übersehen / und wo es von „
 nöthen / zu verbessern / auch wieder auffzule „
 gen anbefohlen hat. Daher 1583. sie wieder „
 um zu Heidelberg ist gedruckt worden. Nach „
 deme sind nicht wenig andere gefolgt / so wir „
 aber nicht alle / sondern allein ezliche wenige „
 befandtere erzehlen „ 2c. Hæc ille satis ap-
 posite ad institutum nostrum. Forte plura de
 hoc libro occurrunt in Ge. Serpili Personali-
 bus Davidis Lipsiæ 1713. 8. editis, sed ea
 nunc quidem ad manum non sunt, sperare
 me tamen id iubet recensio eorum in Relatt.
 Innoc. 1713. p. 875. exhibita.

D. Martinus etwas mit Schwachheit beladen, daß Ich ihn nit wol dorfft überlauffen, hab ichs bey mir behaltē. Nachmals als Ehr ein wenig vvider zu Krefftē kam, nam Er das Buch wider Herzogen Heinrich für zu schreiben, dem Ehr so hefftig obgelegen, das er nichts wolt fürnemen oder thun, das Buch wer denn vor vollendt; also hab ich fürter still gehalten, aber nichts destoweniger dieweil andern Herrn geweißt, als Domino Philippo, Magister Georgen Rörer (c) und andern, die es alle lobeten, und meineten, es wür dem Doctor

---

(c) Pridem M. Georgii Rorarii, docti olim Correctoris in typographica officina Io. Lufftii, celebris Wittenb. typographi, vitam dedit b. Io. Contr. Zeltnerus in Theatro virorum eruditum, qui speciatim typographiis laudabilem operam præstiterunt, p. 473. sqq. eumque fidelissimum b. Lutheri amanuensem vocat. Ac nuper quoque docte & fuse de eodem egit modo laudati Zeltneri Frater, Theologus Altorfinus celebratissimus, Dn. D. G. G. Zeltnerus in vita Ioh. Lufftii, p. 73. sqq. ad quem egregium librum qualiacunque supplementa dare cœpi in huius Sylloges Fasc. II. Sect. V. pag. 369. — 445. quæ cum præter omnem

Doctor wol gefallen, und nuzlich zu drucken sein. Als nu das Buch gefertiget, hab ichs ihm samt E. A. schreiben, an Ihn geantwort, der mir nach freundlicher Meldung evver Kundschaft, so vil gesagt, das Buch gefiell ihm sehr woll, dweill es gute wolfellende Reimen mit gutem reinem verstantlichen teutschen gemacht weren, das Ehr wol mocht leiden, das es gedruckt wurd. Aber ehr besorget, wie alhier die Trucker arm und oeckel sein, es würs schwerlich einer drucken: dweill es ein ziemlich groß Buch werden, und ettwas ge-

---

omnem spem meam humanissimo huic viro non parum se probaverint, operam dabo, ut continuationem eorundem, ad quam expro-mendam ipse me per literas benevole extimulare dignatus est, sequenti fasciculo D. v. immisceam. In eadem vita Lusttiana p. 54. de Paulo Ebero, huius epistolæ nostræ scriptore, nonnulla quoque, notatu digna, occurrunt. De Ge. Rorario autem legi etiam merentur, quæ nuper ex Cel. D. Cypriani Hist. Eccles. MSta continuatæ collectioni Antiquorum & Novorum Theologicorum (fort-gesezten Sammlung von Alten und Neuen Theologischen Sachen /) A. 1726. p. 737. sqq. inserta sunt, & Seckend. Luth. ind. v. Rorarius

gestehen würdt. Doch möchte ichs versuchen bey den Druckern, obsiemant wolt fürnehmen. Als hab ichs die fürnehmste Drucker (d) allhie sehen lassen, mit Vertröstung, daß ich wolt den D. Martinum vermögen, daß Ehr ein Vorrede drein machet. Drauf gaben Sie mir zur Antwort, sie hätten sunst an der Biblien (e) und andern gevvisen Büchern so viel zu trucken, daß Sie das nit vvol wüsten anzunemen; aber vveil der D. Martinus ein Vorrede drein machen vvolte, hetten sie vvol Lust darzu, dasselb zu drucken, vvo Sie einen Verleger hetten; denn vveil es so viel Bögen geben vvürd, vvüstens Sies nit zu verlegen. Also vviesen sie mich auff die Buchführer (f) allhie, die gemeiniglich den Truckern verlegen, vvas Sie drucken, aber vveil

(d) Horum notitiam, si placet, ex laudata Zeltneri vita Lufftiana p. 80. sqq. alibique, haurire licet haud vulgarem.

(e) Ex sola enim Io. Lufftii officina, inde ab Anno 1534. usque ad A. 1574. prodiisse 100000. exemplarium Bibliorum b. Lutheri vers. Germ. Paulus Crellius testatur apud Zeltnerum l. c. p. 55.

(f) vid Zeltnerus l. c. p. 44. ad quem locum suo tempore quædam commentabor.

vveil dieselbe ietzt all gehn Franckfort uff
die Mess gezogen, und noch nichts ent-
lichs beschloffen vvorden, hab ichs E. A. die-
vveyl vvöllen anzeigen, vvie es um den
Pfalter stünde, mit dienstlicher Bit, mir bey
diesem Boten anzuzeigen, vvie ichs mie
fürter halten soll, denn Ich E. A. in dem
und andern gern zu gefallen bin. Hiemit
Gott bevolhen, der erhalt Euch zu Fütter-
niss seines Worts und vieler Nuz lange
Zeit frisch und vvollmügen. Grüßet euer
Hausfrau. Datum den ersten April. 1541.

E. A.

Williger

Paulus Eberus.

Euch läßt D. Martinus
freundlich grüssen.

Inscriptio (*) hæc est:

*Dem Ehrbarn und achtbarn Herrn, Georg
Voglern, &c. meinem günstigen Herrn
und Fürderer.*

C.

(*) Huic Inscriptiōi Voglerus propria manu
hæc subiecit; Magister Paulus Eber, Hansß
Claus verteutschten Psalters halber.

C.

Ioach. Camerarii Epistola (a) ad eundem Voglerum.

MEin gantz vvilligen Dienst zuvor.
Günstiger lieber Herr, Ich habe nit
unterlassen kunden, euch bey zufälliger
Potschafft, vvievvol in eyl zu schreiben,
und sage euch vleyssigen Danck, euers
besunder guthen vvillens, denn Ihr in eurem
nechsten Schreiben klerlich angezeigt, und
mir auch sunst oftmals bevviesen habt, und
bin erfreuet, das mein Dienst *an die edition*
des

- (a) Vtinam quis vitæ huius celeberrimi quondam
Polyhistoris data opera fusius, quam adhuc fa-
ctum est, describendæ, eandem adhiberet in-
dustriam, quam ille olim vitæ summi amici
sui, Phil. Melanchthonis enarrandæ impen-
dit. Elenchum scriptorum eius pleniorẽ &
accuratiorẽ, quam Ge. Summerus Gedani
1646. 8. edidit (vid. Bibl. Brem. T. VII. pag.
931.) exhibet Cel. I. A. Fabricius in Bibl. Græc.
Vol. XIII, p. 506. — 532. coll. p. 493. ubi scri-
ptores quosdam adducit, qui de vita Came-
rarii consuli possint, quibus suo modo ad-
datur Cl. M. Sigism. Iac. Apini Diss. epist. ad Cl.

(b)

des Pfalters (b) *gevvant*, von euch zu gefallen anenommen. Sunst weyß ich euch nichts zu sehreyben, denn daß diese Tage bey uns sich bletzlich ein Kriegs-Getümel erhoben, und wolte ime schier gleich sehen,

Cl. M. Iac. Bruckerum, de quibusdam nondum editis Epistolis Ioach. Camerarii, Norimb. & Altorfii 1724. 4. plag. 1. Ipse illas editioni parat, a Ven. socero suo, Cl. D. Io. Iac. Baiero, Med. in Acad. Altorf. Prof. Primario, acceptas, doctorumque virorum expetit consilium, an præstet, easdem separatim, annotationibus suis illustratas, an coniunctim cum ceteris, & iam pridem editis Camerarii Epist. uno volumine, edere, additis forte eius dedicationibus & præfationibus aliisque Epistolis anecdotis, in scriptis forsitan eruditorum delitescens, & ultimæ voluntatis Camerarii tabulis, ex *αὐτοῦ* *ὑδαφω* Bibl. Acad. Altorf. pleniorique tandem scriptorum eius recensione, quam tamen nunc laudatus Fabricius dedit. Ac meminisse, Cel. La Croze valde hoc consilium approbasse, cum ante duos, & quod excurrit, años, Berolini in Bibliotheca Spanhemiana exemplum Dissert. epist. Apinianæ cum ipso communicarem, epistolasque Camerarii adhuc *ἀνεκδότους* ab eodem observanter expeterem.

(b) vid. quæ paullo ante in p. 536. sq. observavimus.

hen, als solte ein böses schedliches Feuer
 aufgangen seye. Aber Gott hat sich der ar-
 men Kirchen und den studiis zuguthe er-
 piethen lassen, und solchem Unrache dis-
 mals gewehret, denn ich in unzweyfelten
 Hoffnung bin, es sey Friede, und solle
 grösser Freundschaft hinfurt zwischen den
 beden Churfürsten und Fürsten (die dann
 etwas miteinander in Irrung gestanden) er-
 stehen, u. etlicher, wie man angekundet, *Höfe*
neidische (c) Anschläge hinter sich schlagen,
 und ihre aigen Herrn treffen. Malum enim
 consilium consultori pessimum, ist vor
 zweytausend Iaren geredet, und war be-
 funden. Wemethalben hat es die Gestalt,
 das ich dieser Zeytt mich *in die curam* (d)
Ligni Guaiaci begeben, darinne ich auf heut
 den fünfften Tag liege, Goth verleyhe
 gnedi-

(c) Binæ hæ voces in MS. oblitteratæ sunt, nescio,
 an ab ipso Camerario, an ab aliena manu; sed
 tamen legi bene adhuc possunt.

(d) Videntur hæc Oedipo quodam indigere. Sa-
 tis tamen mihi sensus patuit, cum ex Burck-
 hardi vita Vlrici Hutteni, Herois huius li-
 brum quendam de hac materia mihi in me-
 moriam revocarem. vid. Part. I. p. 49. 197.
 & in P. II. p. 16. P. III. p. 113. 199. 130. 153.

gnedige Hülffe. Ich bin teglich von Herrn Philippo schreybens gewärtig, daraus ich eigentlichen Bericht verhoffe zu vermercken, wie diser Handel ein Gestalt habe, will alsdann bey zufelliger Putschafft euch weytlaufftiger schreyben. Bith, wollet diser mein Füranzeige bey gelegener Putschafft Herrn *Brentio* auch mittheylen, und in meinem Namen viel freundliche Grüß zu entpiethen. Darmit Goth befolhen, und wurmith ich euch oder den euren dienen kan, erfindet darinnen ir mich allzeytt willig. Datum Leipzig am 12. April.

E. williger

Ioach. Camerer.

Mir ist auch von eurem Schwager, meinem lieben Herrn u. Freund Iohan Claussen (e) gar ein freuntlich und angenehmes Schreyben zukommen, dem, bieth ich, wollet auch von meiner wegen viel freundliche Grüß zu entpiethen.

Inscriptio exterior:

Dem Wolachtbarn und erbarn Herrn, Georgen Vogler, itzund zu Windsheim, meinem günstigen Herrn und lieben Freundt.

Tom. I. Fasc. III.

Mm

D.

(e) vid. de eo, quæ ad antecedentem Pauli Eberi ad Ge. Voglerum Epistolam annotavimus, pag. 536. seq. in nota (b)

D.

Casp. Huberinus (a) ad Ge. Voglerum.

Gnad, Fried und Barmherzigkeit, von Gott
dem Vatter, durch Christum unsern eini-
gen Heiland.

Achtbarer, erenfester Herr, E. E. christ-
lich Schreiben hab ich empfangen, gern
gelesen, bin auch hoch erfreuet vvorden,
dieweil ich darauß vernommen E. E. gott-
seelig und christlich Gemüt, gegen Christo,
und

(a) De Casp. Huberino paullo altius nonnulla
repetam. A. 1535. Theologus Augustanus
fuit, teste Ill. Seckendorfio in Historia Lu-
theranismi, Lib. Ill. §. XLIV. p. 124., Festi-
„ nantes, inquit, ad fœderis consortium Au-
„ gustani Bucerum Argentorato exciverunt,
„ ut ex Sturmii literis, supra memoratis, &
„ ex Gassari historia MSta intelligitur, con-
„ cionatores quoque suos permoverunt, ut
„ ex iis CASPAR HUBERINVS, una cum D. Ge-
„ reone Sailero, Medico, literis Senatus &
„ Ministerii instructus, mense Iulio ad Luthe-
„ rum Wittenbergam proficisceretur, &
„ consensum cum eo profiteretur, peteret-
que,

und seinem heiligen Evangelio, in dem,
das E. E. insonderheit einen rechten Eifer,
samt der löblichen Statt Rottenburg erzei-
gen, dann es vvarlich eine grosse Gnad
ist, vver ietzunder in den schvwebenden Ir-
thumben, die reine Leer Göttlichs Worts
behelt. Seintemal seer vil durch die Rot-
tengeister abgeführt vwerden. Zum andern
das E. E. der Vocation halb Meldung
thund, ist nit minder, es ist eine christ-

Mm 2

liche

„que, ut D. Vrbanum Regium, qui A. 1530.
„Ecclesiastes Augustæ fuerat, &, publicato
„a Cæsare edicto, urbe cesserat, opera &
„intercessione sua induceret, quo Augustam,
„ad regendos cæteros concionatores redi-
„ret, &c. „Hæc Seckendorffius, cuius se-
„quentia quoque verba lectu digna sunt, quæ
„Ven. Frickius in vers. sua germ. Hist. Luth.
„p. 1493. sqq. uberius ex notitiis MSS. illustra-
„vit. Quibus insuper addi possunt illi scripto-
„res, quos Mart. Silvester Grabius in Vita
„Vrbani Regii p. 21. citat in hoc ipso argumen-
„to. Præfixa est hæc vita Vrbani Regii For-
„mulis caute & citra scandalum loquendi de
„præcipuis Christianæ doctrinæ locis, cuius
„libri editio Grabiana, Regiomonti 1672. im-
„pressa, cum rara evasisset, Helmstadii 1713. 8.
„denuo prodiit, quam Ven. Abbati Io. Fabri-
cio

liche Vocation, und ein göttlicher Stand; dievveil ich aber vor anderhalb Iaren, von Augspurg hieher, auß Bevvilligung meiner Gnedigen Herrn bin beruffen vvorden, mit Vertröstung, das man in der Herrschafft vverde das Evangelion annemen, und die Kirchen reformiren, und ich aber bissher mit leeren Worten auffgehalten vvorden, der Meinung, ietzt, ietzt vverde es angeen; dievveil ich aber vvenig Hoff-
nung

cio debemus, qui & in Hist. Biblioth. suæ, P. II. p. 17. laudatæ vitæ Urb. Regii scriptorem M. S. Grabium diserte vocat. Ad supra vero prolatum Seckendorffii locum credo etiam respexisse Rev. Alb. Men. Verpoortennium, quando in Sacris superioris ævi Analectis, p. 188. scribit, Casp. Huberinum Augustanum Ecclesiastam fuisse, & A. 1535. ad Lutherum missum esse. Annotavit ista vir doctissimus ad verba hæc, quæ in Hieronymi Baumgartneri ad Venceslaum Lincum d. 13. April. A. 1546. scripta quadam epistola, (quæ sexagesima septima est, inter eas, quæ ad Lincum exaratæ olim, ibique iunctim editæ sunt) „leguntur:“, Casp. Huberini, ait, epistolam „huic adiunxi, atque utinam, ut ipse sperat, „Hohenlöenses Comites recipiant Evangelium.“ „Eo itaque anno adhuc Augustæ vixisse

nung gehabt hab, bin ich gleich etvvas
unlustig vvorden, indem ist eine Pott-
schafft von den Obersten Râthen von Wir-
tenberg, hieher gesandt vvorden, mich zu
beruffen, gen Stuttgart, an Doctor Schnepf-
fen statt, vvvelches ich doch nie allerding
hab können, noch sollen abschlagen, son-
dern Vertröstung gethan, wo meine Gnedi-
ge Herrn zvvvischen hie und Ostern, unsre
Kirchen allhie in ORINGEN, die Sacrament,

M m 3

sambt

vixisse Huberinum, videtur persuasum ha-
buisse Verpoortennius. At vero ex hac,
quam ex idiographo sistimus, epistola, quam
Oringæ A. 1546. d. 19. Febr. ad Voglerum
scripserat, discimus, illum A. 1544. iam Au-
gusta Vind. Oringam vocatum fuisse. Con-
cessit deinde Oringa Rotenburgum ad Tuba-
rim, eamque vocationem, ceu ex his ipsis
literis patet, Ge. Voglero, qui tum Roten-
burgi degebat, in acceptis quodammodo vi-
detur tulisse. In hac Vrbe Imperiali ad finem
usque vitæ illum perstitisse, & ante annum
1558. diem suum obiisse, ex dicendis collige-
tur. Est enim mihi ad manus brevis quidam
libellus, Rotenburgi ad Tubarim, ab Alber-
to Gros (quem in alio quodam scripto, ab eo
excuso, Albertum Magnum se vocasse video,)
impressus, in octavi ordinis forma, sub tit: Die
drehero

sambt einem Evangelischen Pfarrer, nit
verordnen, und zulassen vverden, das als-
denn mein Gnedigster Herr Herzog Vlrich
von Wirttemberg, den Graffen schreiben
lassen, mich von hinnen zu foddern, und
einen andern an meine Statt sende. Sol-
ches, Ehrenfester Herr, ligt mir im Weg,
das ich dieser Zeit nit mer mein mechtig
bin, sondern etvvas verstrickt, doch mit
Vnterscheid; So haben die von Nördlingen
vor

dreierley Schluß-Reden Casparis Huberini,
seliger Gedechnus 2c. Huic scripto Simon Ger-
engel, Pastor Rotenburgensis, dedicationem
ad Conr. Hochmut, Pastorem ibidem Xeno-
dochianum, præmisit A. 1558. die Iohannis
Evangelistæ; ubi, inter alia, scribit: „Weil ich
„nach langer und fleißiger Nachforschung die
„dreierley fürtrefflichen Schluß-Reden Caspa-
„ris Huberini seliger Gedechnus / bekumen/
„habe ich die E. E. und andern frummen
„gottsfürchtigen Christen zu Dienst lassen zu-
„sammen drucken. — Ich verhoffe aber gentsli-
„chen / das ich werde — etwa iemand gottseli-
„gen verursachen / der es besser kan / dann ich/
„und auch im Vermügen wirt haben / daß er
„alle andere dises Tewren Mans Schrifften
„zusamen ordnen / und der Kirchen zu gu-
„ten in Druck geben / sie also mit einem seli-
„gen

vor etlich Tagen auch einen Poten hie gehabt, das ich ir Pfarrer solte vvorden sein; Das ist nu, Ehrnfester Herr, die Vrsach, das ich dissmal E. E. nicht vertrösten kan, meiner Zukunfft halb, wiewol, vvenn ich frey vver, vvie ich gevvesen bin, so vvolt ich lieber in der löblichen und Christlichen Stadt Rottenburg sein, dann zu Augspurg. Dann ein Ehrfamer Rath zu Rottenburg helt mit Ernst und vleissig bey reiner Leer,

M m 4

so

„ gen Schatz / der Silber und Golt übertrifft/
 „ verehren werde / welchs ich auch sampt E. E.
 „ noch bittende wünschen thue 2c. In fine huius
 libelli Epitaphium Casp. Huberini cernitur,
 hoc modo:

Grabschrifft
Casparis Huberini.

Ach ein Sünder /
 Geborn / Gelebt / Gestorben bin ich.
 Christe mein Herr.
 Ernew / Vergib / Aufferwecke mich:
 Ich bin glaubig /
 Erhalt / Verflere / Mache selig mich:

Subiecta leguntur verba Iob. XIX. Ich weiß/
 das mein Erlöser lebt/ 2c. cum explicatione
 quadam illorum, additis in fine siglis **Si. Ger.**
 i. e. Simonis Gerengel. Austriacum natione
 fuisse

so haben sie eine feine Christliche Ordnung in der Kirchen angerichtet, das mich warlich bedeuhte, im Paradies zu seyn, gegen andern Orten und Stetten, dann die Nürnbergische Ordnung gefelt mir für alle andere Ordnung, bin auch von Doctor Gilgen allhie vertröset vworden, das meine Gnedige Herrn vvillens seind, die Nürnbergische Ordnung anzunemen, dievveil sich aber der Casus mit dem Pfarrer zu Schillings-

fuisse Gerengelium, indicat inscriptio huius concionis: Ein einfältige kurze Predigt / Am Tag Andree / des Hehl. Apostels / über das Evang. Matth. am IV. Cap. durch **Simone Gerengel** / Austriacum, Anno 1557. gedruckt zu Rotenburg uff der Tauber / 1558. 8. Ceterum ad Casp. Huberini Epistolam hancce alicubi melius intelligendam, confer, quæ Seckendorffius de Reformatione Eccles. Rotenb. in Hist. Luther. in indice, voc. Rotenburgum, & Frickius in Vers. Germ. p. 2329. sq. annotarunt, ubi & ad D. Hartmanni concionem quandam Dom. Lætare habitam, & typis excusam, lectores ablegantur, cui ego addi velim Iubilæum Evangelico-Lutheranum, seu Orationem Paræneticam, d. 2. May 1617. recitatam, atq; eodem anno Rotenburgi excusam in quarta forma, & M. Georgii Nagelii, con-

Schillingsfürst hat zugetragen, so gibt es mir eine böse Anzeigung, vviervol ich zuvor nie davon gehört hab, daß derselbige Pfarrer ist sonderlich von meinem Gnedigen Herrn gelobt vworden. Hiermit erbeut ich mich gegen E. E. in aller Vnterthenigkeit allezeit gutvvillig, vvas ich mit meinem armen Gebet gegen Got, und sonst mit meinem armen Dienst erzeugen kan, gutvvillig und geflissen, Gott der Allmechtig vvolle E. E. allezeit in seinem gnedigen Schutz erhalten, zu verharren in der rechten Leer, und Glauben Christi. Datum Oringen, am 19. Februarii, anno 1546.

E. E.

untertheniger gehorsamer
Caspar Huberinus,
Prediger daselbst.

Inscriptio exterior.

*Dem Achtbarn und Ehrnvesten Herrn
Georgen Vogler, alten Brandenburgischen
Cantzler, ietzt zu Rottenburg auff der
Thauber, seinem gebietenden Herrn zu
eigen Händen.*

E.

concionatoris vespertini Rotenburg. Didacticam Scholasticam, i. e. Christliche Schule
Predigt/ ibid. 1660, 4. impress. p. 4. sqq. & 35. sqq. alibique.

E.

Eiusdem Theses. (*)

I.

CÆsar non est Ethnicus nec Turca, sed Christianus Imperator, est enim baptisatus, credit Christum pro nobis crucifixum, verum esse Deum & hominem, nostrum Servatorem, Propitiatorem, Pontificem summum, neque propter hanc fidem & confessionem Ecclesiam persequitur, sed hanc confessionem aperte nobis concedit.

2. Cum itaque Cæsar hanc doctrinam libere nobis prædicare permittat, neque nos abnegare Christum cogit, itaque in Cæsaris gratiam vicissim sunt recipiendæ Ceremoniæ Ecclesiasticæ, maxime cum se declaret, quid de Ceremoniis sentiat.

3. Ne-

(*) Ita in MS. in scriptæ erant hæ theses, quarum & subscriptio Huberinum auctorem prodit. Neque vero propria eius manu exarata esse videntur, sed apparet, apographum esse. In Relationibus Innocuis A. 1702. p. 504. sqq. legitur Historia Interimisticæ controversiæ, ubi & Casp. Huberini mentio iniicitur, ad A. 1551. quod Librum Interim defenderit.

3. Nequaquam propter istam causam relinquenda est Ecclesia, cathedra, officium, oves, ne indocti & mali Pastores locum occupent, & posteriora fiant peiora prioribus.

4. Ademptum est per declarationem Caesaris Missæ venenum, SR. (ita MS. forte Sacramenti) opus operatum & sacrificium pro vivis, & defunctis, nuda & muta actio Missa si privata absque Christi institutione, ideo Ecclesia propter quasdam inimicas Ceremonias non erit deserenda aut perturbanda, aut contradicendum Imperatori.

5. Magna Concionatorum prærogativa est, quod in suis concionibus licet eis perstringere falsam conceptionem & persuasionem de Ceremoniis, Missa & doctrina. Et doctrinam christianam iuxta articulum iustificationis & libertatem Christianam dirigere in verum usum.

6. Permittit præterea predicare publice fundamentum Christianum, de pœnitentia, de iustitia per fidem in Christum, de vero usu Sacramentorum, de bonis operibus, charitate; ideo Ceremonia conscientiam auditorum ledere non possunt.

7. Quia a Caesaris parte conceditur doceri sincera doctrina, ideo altera pars propter pacem conservandam, licitas & usitatas alterius partis Ceremonias recipiat. Et ita utraque Ecclesia uniat.

8. Vti

8. *Vti Israëlita errati novitate in multis ritibus omittendis & divinitus traditis dispensabant ad tempus in captivitate Babylonica; ita iam alteri parti licebit dispensare ad tempus in ceremoniis recipiendis. Iuxta D. Paulum: Redimētes tempus, Coloss. 4. Eph. 1. Rom. 12. Tempori servientes.*

9. *Quia hec tria alteri parti libere sunt concessa: articulus iustificationis, utraque species Sacramenti & matrimonium Sacerdotum contractum; ideo ferendi sunt ad tempus aliquod ritus alterius partis hactenus servati.*

10. *Quandoquidem Caesaris animum non aliter iudicare libet, quam ex ipsius declaratione, ideo tuto, bona etiam conscientia, recipienda erit Imperatoris declaratio.*

11. *Cum totum Religionis negotium suspensum sit, usque ad futuri concilii conclusionem, ut ubi definiatur tota res; ideo interea servandum erit istud INTERIM. Et omnium iniuriarum oblivio ab utraque parte amplectenda.*

12. *Precandus est igitur Christus, ut utriusque Ecclesiae Pastoribus hanc mentem largiri dignetur, ne imbecilles ab utraque parte offendantur, neque Ecclesia variis Sectis demergatur. Sed ubique concordia, pax & unitas Spiritus servetur; atque Ecclesia ex vera unitate &*
con-

*consensu edificetur, amplectaturque in gloriam
Christi Iesu DEI nostri.*

Hæc Huberinus
Oringæ.

F.

Georgii Frölichii (a) literæ
ad eundem Ge. Voglerum.
ex idiographo.

*Himelischer Trost, Hilff, und Erhaltung in
aller Triübsal vnnd Widervverttigkait von
Gott dem starcken ainigen Geber und Ne-
mer, sampt Erbietung alles vvas umb und
inn mir ist zuvor.*

Günstiger lieber Herr Schwager vnnd
Bruder. Mit was Freuden ich alle eu-
re mir bishero übersenndte Brieff empfan-
gen

(a) Ill. Seckendorffius in Histor. Luther. Lib. III.
§. CXIII. n. 8. p. 476. ad a. 1544. hæc habet:
„Extat Reg. H. fol. 585. n. 190. epistola ad
„Electorem Sax. GEORGII FRÖLICHII, Scribæ
„publici civitatis Augustanæ, in qua inter
„alia scribit: Quemadmodum intus, & in
„pectoribus Ordinum Imperii decretum Comi-
„tiale

gen vñd vernumen, ist mein Hertz vñd Gewissen der best Zeuge auff Erden. Mich hat auch kainr eur Brieff bruederlicher vñd freuntlicher Ergetzung ye beraubt, dann allein der ainig yertzig Montag nach Andree, aufsganngen, voller Trübsal, Zeren vñd Bekomernus. Ich sag der Brieff, die unglücklich Bottschafft, eur Erbern *Hausfrauen seligen Tod* entdeckende. O du unglückliche Stund, du unerwaiklicher Tod, wie strenng und tyrannisch magstu dein Gesezt erhalten und exequiren, das du nit Vnderchied hältist, die frumen dem menschlichen Geschlecht

tiale conceptum fuit, ita etiam fucato stylo conscriptum est, ut pars utraque suum in illo sensum reperiatur. Licet etiam paritas in stylo esse videatur, tamen, si res ad approbationem capitis (Cæsaris) deferenda sit, nos causa sine dubio prorsus cademus. (*Wennes zum Benfall des Haupts kommen solte / hätten wir die Sache glatt verlohren.*) Hæc postquam Seckendorffius ex Frölichii ad Elect. Sax. literis attulisset, egregium hoc de Frölichio subiicit iudicium: „Rectissime sane iudicavit „vir ille, ut ex stylo harum aliarumque „eius literarum constat, antiqui candoris magnæque libertatis, quam toto terrarum orbe

schlecht zu Trost und Hail uff Erdtrich
lassist, vnnnd die pösen unarttigen, deren
doch an der Zal tausentfeltig mehr dann
der gotseligen, hinnembst? Was hat die-
ses Frauen-Pild mit Irer Keuschhait, Zucht,
Forcht Gottes, Erkenntnus vnnnd Verhar-
rung in der Warhait, vnnnd endlich mit irem
zuechtigen Leben, Lieb gegen iren Eege-
nossen vnnnd aller anndern Tugent, wider
dich verwürckt, das du sie, so sie doch,
mensch-

„ be exulantem inter solos Germanos reli-
„ quam esse scribit, & veræ religionis zelo
flagrans. „ Hactenus ille; qui & L. III. §.
CXVI. n. 9. p. 497. Frölichii denuo, sed pau-
cis verbis meminit. Allatum modo testimo-
nium Seckendorffianum de Frölichio Rev.
Elias Frickius in sua Germ. Hist. Luth. Se-
ckend. versione, p. 2259. sic transtulit: „ Es
„ hat dieser Mann / welcher nach Anzeige seiner
„ Brieffe ein rechter aufrichtiger alter Deutscher
„ und enffriger Christ gewesen / ganz recht ge-
„ geurtheilet. „ Hinc adeo tuto confidimus,
fore, ut lectoribus nostris hæ, quas in lucem
producimus, Epistolæ Frölichii, gratæ pror-
sus & acceptæ existant, id unum addentes,
GEORGIUM LAETVM latina onomatomorphosi
se appellasse ipsum in quodam scripto, quod
in laudem Musicæ edidit, quodque dignum ha-
buimus, ut sectionem V. huius fasciculi ornet.

menſchlich zereden, uff Erden ain Engliſch Leben inn viel Vnſchuld, Trübfal, Komer vnnnd Schmerzen probirt, geführt, alſo erfordern ſolleſt. Ich kan dich unbeſchuldigt vnnnd unanclagt nit laſſen. Vnnnd zwar hett es fug, &c. Aber ach wohin furt mich mein affection, het ſchier mein ſelbs vergeſſen, das ich den Wege alles Flaiſchs auch geen muſſ. Ia das alles, was das Leben empfangen, ſterben muſſ, kainer wie heilig, wie klug, wie ſtarckh, nie vberplieben, noch viel weniger herwider komen iſt. Darumb mein allergelibſter in Chriſto Schwager vnnnd Bruder, wer wol meins Clagbrieſſs unvunöten, aber das hertzlich bruderlich Mitleiden, ſo ich als ein Freund, der Ime warlich eur Zuſtennde nit weniger, dann ſein ſelbs anligen läſſt, haben mich zu ſchmertzlicher Bekomernus bis zun Zehren bevvegt, dann ich leichtlich bedencken kan, vwie hoch euch das verlorn revvet, vñd das unvviderpringlich entſetzen macht. Zumal ſo ir in dieſen euern Erbern Tagen mehr dann vor ye Troſt vnnnd Trevv bedorffend. Was iſt aber der Gegenvvurff vnnnd Troſt hierinn? Warlich der Will des Herrn, das unvermeidlich Ge-

Gesetz des Sterbens, ja des Sterbens, on dasselb wir inns Leben nit geen konnen? So dann dem also vnd dits ain unwiderpringlicher Fal ist; So bitt ich euch bruederlicher Trew zum höchsten vnd freuntlichsten, Ir wollend euch die Artzney unwiderpringlicher Ding geprauchten, so viel menschlich vnd mit Genad des Almechtigen beschehen mag, dann sich zu gar harte umb das zeitlich zu bekomern, ist sich etlicher mass wider die Ordnung Gottes legen, darumb nemet ain Christlich mannlich Hertz, (wie es auch onzweiffel meins ermanens nit bedorfft,) betrachtet zwayerlei, das eur frome Hausfrau auff dem Tod inns Leben gangen, der jamerlichen Leibs-schmerzen abkomen, vnd zum Exempel allen Menschen so Christlich, dultig vnd bestendig abgeschaiden ist. Vnd das dits nichts neuess, sonnder vor Vnns gewesen ist, und also furter sein wurd.

Das ir dann nun hinfuro Einlich, on treuve Freund und Trost evvr Leben volpringen solltennd, da sei Got vor. Ich bin auch inn der Frembd, hab wenig Geplüte, aber doch solche Freundt durch die Genad des Almechtigen vberkomen, das ich

Tom. 1. Fasc. III.

Na

mensch-

menſchlicher Hilff guten Troſt hab. Demnach vnnnd dhweil ich inn Schrifften vnnnd auch müntlich ſo ferr vnnnd weit mit euch inn vertreuliche vngedichte rechte Freundschaft gewachſen, die ich annderſt nie, dann mit mund vnnnd Hertz gemaint vnnnd erzaigt. So ſollt Ir dieſen Troſt von mir haben. Iſt euch lieb hie zu *Augſpurg* vnnnd umb mich zu ſein, ſo will ich euch ſchone Behauſung vnnnd Herberg zewege priſtgen, vnnnd wol inn ain ſollich Haushalten richten, damit Ir mit aller Notdorfft auch mit guten rechten Freunden und Troſt verſeen werdet. Wollt Ir dann bei mir lieber ſein, So hab ich ain ſollich meiner Herrn Hauſs innen, die Canzlei, dergleichen nit viel inn *Augſpurg* oder *Nürnberg* ſeyen, darinn will ich euch gern gute Gemach eingeben, zu mir zu Tiſch geen, oder für euch ſelbs haufen laſſen, vnnnd mich alſo erzaigen, das ir mein rechtſchaffen trew Herz (b) mit dem Werckh gegen euch ſpüren ſollend.

(b) En! quantum hinc ponderis exhibito ſupra testimonio Seckendorſiano, quod integritati Ge. Frölichii dedit, accedat, ut vel hoc nomine hæc epiſtola nulli videatur ingrata futura.

Ich schrieb euch gern mehr, so hats die
Zeit nit leiden wollen. Bitt dits eilend un-
gehobelt Schreiben nit annderst dann mit
freundlichen Verstand zu ertailen. Da-
tum Mitwoch 12. December, 1537.

*Georg Frölich, Stat[schreiber]
zu Augspurg.*

Inscriptio.

*Herrn Georgen Vogler, meinem gün-
stigen lieben Herren Schwager vnn
Bruder, yetzt zu Windshaim.*

G.

Alia Ge. Frölichii Epistola (*)
ad eundem Ge. Voglerum.
ex autographo.

Gnad vom Vatter durch Christum.

Günstiger lieber Herr Schwager vnn
Bruder. Ewr Antvvort uff das empfañ-
gen meiner Herrn Auffschreibē ist mir vvor-
den. Erfrevve mich eurs Christlichen tröst-
lichen Iuditiums vnn Maynung. Verhoffe
viel vernunftig guthertzig Lewt sollen
auch ob solcher Handlung kain Mißfal-

N n 2

len

(*) Decem mensibus ante scripta, quā præcedens.

len tragen. Versieh mich inn kurtz der
Auffschreiben mehr zu bekumen. Ietzt synd
kaine gedruckt gevvest, als gedenckh ich
euch mit ettlich zu beladen.

Ewr Botschafft hab ich bei dem frumen
christlichen Herrn Cunradten Rehlinger
zum vleissigsten aufgericht, vnnnd ine vvar-
lich funnden vnnnd erkennt, wie er mir durch
euch berumbt worden. Verhoffe ich sei
numehr auch inn hoch vertreulicher Kundt-
schafft mit Ime. Habelanng vnnnd viel von
meiner Herrn Handlung mit Ime causirt.
Vermerckh gleichwol das er schwerdlich
an diese Sach kumen, vnnnd solchs allein
von eines Rathschlags vvegen, der ett-
vvan zu Wittemberg gemacht, uff Mey-
nung, das sich nit gebüre, die hohen *Gei-
ste* (*) der Religion halben anzugreifen.
Ist aber meins erachtens ein hinckender
Rathschlag, vvurdt sich uff meiner Herrn
Handlung, vveil sie den Geistlichen an
irem Zeitlichen ainichen Eintrag nit thun,
vvenig oder nichts reymen lassen.

Gedachter Herr Cunrad kan nit genug
Guts

(*) Hæc vox obscurius exarata est in MS. vide-
tur tamen prorsus illa ipsa esse, quam expri-
mendam curavi.

Guts von euch sagen. Erbeut sich durchaus in allen Dyngen als der eurig.

Kunig von Franckrichs Kriegs-Volckh nimbt den Weg inn Italien, vwie man sich vermut, gegen Mayland. Der Kunig aus Schotland soll dem Kunig grosse Hilff vvider die Niderlannd haben zugesagt.

Item der Bischoff von Luttich ist mit den Niderlannden vertragen, helle vvider den Frantzosen 5000. zvv Fuesß vnnd 500. zvv Ross, uff sein aigen Costen.

Meine Herrn haben eine statliche Botschafft zw Schmalckhalden, vnd alle Stenn- de derselben Bundtnus durchaus lassen Ine meiner Herren Religion Handl zum höchsten gefallen, aben Ine Danckh darumb zugeschrieben, mit Verhaiffung, sie mit Hilff, Rate vnnd Beistand nit zuverlassen. Ist ir grössste Sorg, meine Herren lassen sie durch Vnderhandlung wider herein. Aber daraus vvurdt nichts, Sie haben die Kirchvvei versaumbt. So sehen die Frankischen Hannen drauff, das nit einer den Ketsch an den Kauffleuten fress, vnnd im verdiennten Huner-Kobel kree. Man hat dannoch viel Schotten Hanns Thomas Schutten Samen und dergleichen umb

N n 3

sechno-

Schnoder hailoser ursachen vwillen auff
davvern müssen. Solle das Wort, die Ere
vnnnd Warheit Gottes nit so gut sein,
das man auch etwas darvonwegen erstun-
de vnd thote? Der Almechtig richte es al-
les zu seiner Ere, dem allein ifts gemaint.

Meine Herrn holn von Strassburg
vnnnd Wittemberg die besten Theologen,
Philippum vnd *Buzerum*, ein christliche Kir-
chenordnung zu machen. Die soll euch
mit der Zeit ob Got wil zukumen. Seit mit
den eurn Got befolhen. Ich hab zimlich
viel Geschefft. 28. Februarij anno 37.

Georg Frölich.

Meiner Herrn vorig Aufschreiben
ist nur ain Beruffung uff ain
groß Plat gedruckt gewest.
Sind nur kurtze Vrsachen,
warumb die ungleichen Pre-
dig abgeschafft, vnd soll euch
zukomen.

Inscriptio.

*Herrn Georgen Vogler, meinem günstigen
lieben Herrn vnnnd Schwager zu
Wynndsheim.*

IV. Mantissa.

Mantissa.

HAbes hic, Lector Benevole, nonnullas ad Ge. Voglerum datas olim epistolas, omnes prototypas & sigilla quoque, ut ne fides illarum in dubium vocetur, adhuc referentes. Ceteras quidem bene multas, & rei civilis, Ecclesiastica & literariae statum, qualis tum fuit, egregie illustrantes, alias D. v. dabimus, hoc saltem addentes, paullo supra, p. 535. in nota, coniecturam nos fecisse, forte Cl. Geret de Ge. Voglero memorabilia nuper attulisse, deque claris Franconiae viris scribere in animum induxisse. Quae spes apud nos nunc crescit, postquam ex Novis Liter. Krausianis, A. 1726. p. 253. didicimus, specialius Viri clarissimi propositum esse, & ad solos Anspacenses, qui literis & doctrina inclaruere, ab eodem restringi, edita hanc in rem Vitembergae Allocutione epistolica, qua institutum suum de conscribendis illustrium & eruditione clarorum Anspacensium vitis, eruditis, maxime popularibus suis exponit. Meminimus vero simul, pridem de Claris Franconiae Viris, eorumque in rem literariam meritis, aliquot Schediasmata, aliudque de doctis Franconiae Iudaeis, edidisse clarissimum olim Gymnasii Suinfurtensis Professore Physices Publ. & Conrectorem, nec non Societ. Boruss.

Nn 4

Scient.

Scient. Membrum, Io. Henr. Bocrisium, A. 1716. d. XVI. Cal. Nov. anno etatis undetrigesimo, immaturo obitu extinctum, cuius & maius pleniusque Opus Franconia Literata, orbem eruditum magno desiderio expectasse, legimus in Miscell. Lips. T. VII. p. 116. & T. VIII. in præf. p. 8. coll. Jac. Burckhardi Comment. de vita Ulrici ab Hutten, P. III. p. 6. sq. ubi & vir hic doctissimus verbis Bocrisii confirmat, Memoriam Ulrici Hutteni redvivam ipsum prelo habuisse paratam, quam tamen a Vidua & Cognatis, omnia licet & literis, & coram expertus, impetrare haud potuisset, utpote qui pernegarint, de commentatione hac, publice a beato viro promissa, sibi quicquam constare. Utinam meliora fata experta fuerint Bocrisiana de Ge. Voglero collectanea, si qua, quod equidem non dubitamus, congeffit, & quæ nec Clariss. Gereto, nisi iis iam potitus sit, nec nobis, ob causam p. 535. allatam, ingrata acciderint, si Heredes, quos publice hinc officiose compellamus, in ea inquirere, ac nobiscum benevole communicare dignarentur. Vitam doctissimi Bocrisii exhibet præfatio laudata, quæ Tomum VIII. Miscell. Lipsiens. ornat, in cuius p. 7. inter scripta eius, satis eleganter concinnata, unum quoque refertur hac inscriptione: Delineatio Theologiæ Domini nostri Iesu Christi

Christi polemicæ, sive de methodo confu-
tandi adversarios Salvatoris nostri com-
mentatio. Hanc Cel. a Seelen Bibliotheca Chri-
stiana, quam adumbravit in Select. Liter. Diss.
XIII. p. 455. — 486. æque inserendam putamus,
ac Dissert. Kæcherianam, de qua vid. supra p. 124.

V.

Vom preis, lob vnnd nutz-
barkait der lieblichen kunst

Musica,

Durch den hochgelerten Herrn

GEORGEN FROELICH (*)

Stattschreiber zu Augspurg, ain kurtze
anzaigung fürgestelt.

* * *

GEORGIVS LAETVS Archigrammateus

Augustæ Vindelicorum.

Quod venit a sacris, solum est laudabile Musis:

Exprimit æthereum Musica sola melos.

Vom preis, lob und nutzbarkait
der Musica.

Wiewol sich lobwürdige ding selbs rüm-
lich und vvol erzaigen, vnd darumb
Lobbrief darvon zu schreiben von vnnöten

M m s

ge-

(*) Elogio, quod Illustris Lutheranismi Scriptor,
Vitus

geacht möchte vverden, So ist doch des menschen vernunft mit der jrdischen natur so hoch beladen, das die recht Süßigkeit vnnnd frucht viler vbertreffenlicher gaben Gottes: wie Sy wol werdt: gar selten erkannt, gehandelt vnd geübt wirdt: Defs.

Vitus Ludov. a Seckendorf, Georgio Frölichio dedit, quodque supra p. 557. sqq. excerptimus, excitati, sistimus breve hoc scriptum ex reculis nostris, quod forte ob memoriam viri candidissimi ab interitu vindicari mereatur. Quodsi ab aliis forte nullam, certe aliquam a Cel. Matthesonio gratiam eo recu-
dendo inituros nosmet speramus; utpote quem hanc historiae literariae, a ceteris fere neglectam, partem *μὲν* egregie adhuc praeclaris ingenii & artis monimentis illustrasse, & aliunde constat, (vid. Nova Liter. 1726. p. 361. sqq.) & nos ipsi in Fasc. I. p. 215. sqq. id inuimus. Vbi quidem obiter annotamus, Matthæi Herbeni libros de natura cantus ac miraculis vocis, (quorum MS. Cod. membrana-
ceum, insignem Perillustri KRAFFTII Bibliothecam servare, Cl. Schelhornio teste, ibi observavimus,) tanquam editos, perhiberi in Bibliotheca Contr. Gesneri a Simlero contracta, fol. 129. a. voce: Matthæus Herbenus; itemque Reginonis de Armonica Institutio.

Deshalb sich die allerkünstreichsten vnd
weissten auf Erden vnderstannden in vil
wege menigklichen einzubilden vnd be-
richten: Ainer, wie notwendig und frucht-
bar Es sey, schicklich vnnnd artlich ain
Sprach zu reden und Schreiben: Der ander,
die Warhait von der lügen wissen zu under-
schaiden: Ihener, vvas zierlich vnd orden-
lich mit tapfferkait, nach der person, zeit
vnd Sachen gelegenhait zu reden vnd zu
bereden für ain merckliche kunst sey: Diser
lobet die Erforschung der natürlichen
ding: Der aber reckt den mund gar in hymel,
von zukünfftigen geschichten zusagen &c.
Alles dahin gericht, vwie der gaist des men-
schen von der jrdischen groben blödigkait
etvvas vber sich gevvisen, den himlischen
Gaben

---

tutione codicem MS. commemorari quoque
a Cel. Seelenio in Memoria Stadeniana, p. 279.
sqq. quem tamen ad eundem fontem, quem
nos allegavimus, Criticam nempe Musicam
Matthesonianam, provocare videmus. Ad
Schediasma Frölichii autem quod attinet, pro-
trahimus illud ex tenebris, adducti benevola
invitatione laudati Matthesonii, quam Ad-
dendis ad Tomum I. Criticæ Musicæ, pag.
ultima, annectere voluit.

Gaben am änlichsten gemacht, Vnd enndlich, ain menschlich, holdtselig, Gotgefellig vnd fridlich leben auf Erden möcht geordnet werden, Nit das wir allain der Sinnlichkeit vnd verderbten natur, vwie das unvernünfftig vich: Vnd vnnsere vorötern, das Geschlecht Deucalionis, die Aichlen und rohe veldspeiß assen, nachhengen: vnnnd ungezämbt leben, ainer dort, der annder dahinaufs, und also ain yeder, wie es jm inn sinn komme, faren sollten: Vnder welchen Gottes gaben und die hertzen der menschen erwaickenden künsten, ain vvolgestymmt und mit seiner mafs, zal und harmony erklingender Gefanng (viler hochuerstendiger mainung nach) nit die geringst, Sonder der fürnemmensten aine, Auch so fürtreffentlich ist, das hochberümbt leüt derselben lob aussprechen, sampt mir, erlügen sind, und selbs bekent haben, Das wolgeschaffner Gefanng nit gnugsam geprißen noch gelobt werden möge.

Demnach vnnnd dvveil ich befind, das mancherlay hochs und niders Stannds personen, zu bemelter Music und Gesang sondere lust und fröwd haben, So sag ich mit kürtze

kürtze (doch ungestraft, wer bessers und gedächtnuswürdigers hievor davon geschriben) das die kunst und übung des vvolgesetzten Gesangs, über annder natürliche Schöpffung Gottes, jren ursprungk vom himel herab hab: Dann Plato der bey den Haiden den namen aines Gotts aller vveisen erlangt, hat gesagt, Das der menschen Seelen von yezeiten und anbeginn here, die himelischen wonungen besitzen, darin Sy des himelischen Heers und Firmaments unaufsprechliche allerlustbarlichste und wolgeschaffniste Concent, getön und gesang hören, und damit vor dem angesicht Gottes gewaidnet, und in aller freude und frolockung, bis so lanng Sy den zerstörlichen menschlichen leiben Eingegossen, erhalten werden: Vnd daselb eingieffen geschehe gleichsam durch ainen Bach oder mittel der vergessenhait, Also, das die Seelen in menschlichem flaisch vergraben, der süßen, frevvdenreichen, lieplichen Concent, des himmlischen vvesens vergessen, vnd auf erden nit mer daran gedencken, bis der mensch durch tugentreich beschevulich leben und scherpffung der vernunfft, vviderumb dahin kummen, das jme die himel-

himelischē lañg vergessen Gaben vviderumb
zu gedechtnus geführt und geoffenbaret
vwerden: vwie dann durch subtil und emb-
sigklich nachdencken offtmalen geschichte,
das der mensch seines gaists entzuckt vnd
entsetzt vvirtd, übermenschliche ding zu se-
hen und ergründen: Also geschach Sanct
Pauls, der bis in den Dritten hymel ge-
nommen vvard. In sollicher beschavvlichheit
und Entzuckung(spricht Plato) machen die
vverdten hailliggesynnte Poeten Carmina,
Gedicht und Gesang, mit sollicher scherpfte
der vernunft, das Sy jnen auch selbs:
nach dem sy vvider zu jnn selbs kummen:
nit vvol zu versteen, noch aufzulegen
seyen: vnnd seind doch den verstenndigen
menschen so angenehm, frevudenreich und
ergötzlich, das jnen die hertzen im leib
vor freuden springen. Dahere nimmich
den rechten natürlichen ursprung wolge-
ordnets Gesangs, und befind nicht an-
ders, dann das es ain Anlegen und wider
erholt Pfand sey der hymmelischen auch
Firmamentischen melody und harmony,
Welche etliche darzu geartete menschen
hie auf Erden understeen abzulernen und
aufzutrucken, Darum sy auch dichten,
geden

gedencken, trachten und ergründen viler-
lay Strymen, in ungleicher höhe und nidere
durchainander zuflechten, Sich neben, ob,
umb, unnder, und mitainander gailende,
Yezt mit Subtiler zartlicher behendigkait,
Yetzt gleichsam mit prangendem stillsteen,
Denn gar lieplich und holdtselig, Denn
aber Scharpf und Ernstlich, Also, das et-
was meer dann menschen witz ergreifen
mag. Darauß zu vernemen ist, und selet
gewislich nit, wer es im grundt versteet,
Das von Arione, Orptheo, Amphione, und
anndern Poeten und Musicis geschriben
ist, Das Sy mit irem unaufsprechlichen,
angenenen und lustbarlichen Gesanng
und Saitenspilen, die ungeheüren Mörfish,
die strenge der schnellen Wasserflüß, die
harten Kiselstain, Felsen und Böümen be-
wegt vnd erwaickt haben: Wie sich dann
das Mörwunder Delphin, dem süßen
künstlichen Gesanng und härpffen Arioni
zunaigte, ime seinen rucken darbote, vnnnd
ime darauf, mit fristung seines lebens, sicher
und glücklich zu lannd brachte. Orpheus
sanng dermassen lieplich und inprünstig,
das Er das hellisch Gefind bewegte, ime
seinen lieben Gemahel Euridicen widerge-
geben.

Item

Item das sich die knorrigen ravvhen
Bôûme zu jme naigten, Die felsen und
Stain dantzten, Die schnellen vvasserflûß
in mitte jres lauffs stunden, Vnd die vvil-
den Beren und annder erschrôckliche Thier,
erzaigten demûte. Amphion thet nit min-
der, Sanng so lieplich, das sich die unbe-
havven Veldstain zu erbavvung der State
Thebas mauren selbs bevvôgten, und zu
rechtem gebrauch, nach dem Richtscheit
darlegten &c. Was ist das anders, dann
mit lieplicher harmony und Music durch-
aufs vvoll gestymmt, darinn nichts misshel-
let, Sonder alles holdtselig, lustbarlich und
freundtlich überain kumbt, mit vvollred-
barkait, sattem gûten rath, Eerlichen kûn-
sten, Sitten, tugenden, bestenndigkait,
mannhait, gedult, vveisshait, fûrsichtigkait,
Gotseligkait &c. zusamen gesetzt, die grau-
samen Mörder und Rauber zuervvaicken,
Die strenngen, unerbittlichen Tyrannen,
in mitten jres grimmen zu stillen, Die hart-
näckigen, unbillichen gemûter zu miltern,
Die vviderspennstigen, ungehorsamen, nei-
digen, undanckbarnn, geheßigen menschen
zu ainigkait, fryden unnd gehorsam zu be-
vvôgen: Welchs alles nichts anders, dann
ain

ain wolgeordnete Music, gefanng vnnnd
Saitenspil ist, vnd billich genennt werden
soll: Dann es nit außs minder, sonder vber-
treffenlicher, rechter zusammengefügt
Concordanz der Edlen tugenden vnd ga-
ben Gottes, dann ain Music von hohen,
nidern, Scharpffen, vvaichen, harten, mil-
ten, groben Stymmen, kurtzen, lanngen,
dicken vnd mittelmessigen Saytten zuain-
annder gerichtt sein muß, alles was auf Er-
den das loblichst und bestenndigst (wie-
wol es alles zergenglich ist) sein soll,
vnd on das nichts sein kan: Vnd wölte
Got, das die Ellend, blind, in Zwitteracht
und allen Lastern ertruncken welt, ainmal
dahin zubewegen were, der waren Music
vnerzelige Frucht und Nutzbarkait zu er-
kennen, daraufs Sy sich des notwendigen
rechten Saytenspils, aufrichtigs löblichs le-
bens vnd wandels erinnerte vngezweifelt,
die vbermessig verderblich begird zu herr-
schen, der schändlichen, hoffertigen vn-
gehorsam, wider die Oberkaiten, der
unerfettigt Geitz, Neid, has und andere
Laster wurden aufhören, vnd zum wenig-
sten daraufs erfolgen, Das man doch hell
vnd lauter sehe, das nit ain yede Saitten

Tom. I. Fasc. III.

O o

auf

auf die Lauten der Ere, auch nit ains yeden falsche vnd haifere Stym, zu der Edlen Musica zu gebrauchen were, Bevor aber in grossen Lannden vnd Stetten, da nichts anders mangelt dann rechte Musica und zusammenstymens: Der Discantist, will den Bass, der Bassist den Alt, vnd ain yeder singen darzu Er von natur und übung vbestimt ist: Darumb lautet es auch yezt in der welt, eben wie ain Kefer oder Ross-wibel in ain BawrenStifel: Were nit wunder, das der recht Lutinist Gott im himel, erzürnet, vnd die misshellenden faulen erstockten Saitten zertrüert, vnnnd die Lauten wider den boden schlüge. Aber was Schwaiff ich so weit aufs: Die Music, sag ich, ist mit lob nit zu überfüllen, Welcher sich der künigklich Prophet Harpffenist David, allzeit vnd vil mit höchster frolockung vnd springendem hertzen im leib, Soñderlich vor der Archen des Herren gebraucht, vnd das lob Gottes dardurch bezeugt hat: Sy ist vilen Creaturen im lufft vnnnd auf Erden zu besonderer anzaigung Gottes allmechtigen wunderwerck, so artlich vnnnd wolgeordnet, eingepflantz, das sich: wie die erfarenhait aufweist: dar-

darab niemand genugsam verwundern mag. Die Musica ist ain herrscherin über menschliche Begird, Sy stiller den Zorn, nimpt hin die Traurigkeit, erweckt den mut, erhellt die verzweifelnden, legt den Stoltz, lindert die prunst der blinden lieb: Vnd was mag thätigers dann die Music erfunden werden? Dann als die hailig Schrift bezeügt, wirdiget Sy der hailig gaist als seinen aigen werckzeug, vnd laßt den Propheten die Offenbarung vnd geheimnus Gottes, das ist, aller tugenden crafft, durch dieselben einfließen: wie im Eliseo zusehen: Herwiderumb wirdt durch dieselben der Satan, das ist, der Stifter aller laster, aufgetrieben: wie im Saul dem Israelitischen König erscheint: Darumb haben die Altväter vnd hailigen Propheten geachtet, das dem wort vnd stymme Gottes nichts änlichers oder gemäßers sey dann die Musica: Dahere auch so vil Gesangs vnd Psalmē kumen, darin zugleich Stymmen und wort der menschen hertzen entzünden: So doch inn wol singenden Vögeln vnd andern Creaturen allain der laut vnd hall frolocket. In Summa, die Musica gibt zuerkennen, wie wunderbarlich

O o 2 vnd

vnd mancherlay gestalt der höchst Gott würckt, wie vngleich auch solliche Wirkung außgetailt ist, Also, das nit wol zwey menschen auf Erden zufinden, die eben ainer vnunderschiedlichen gleichen styme und außsprechens wären, oder ainerlay Art vnd geschicklichhait im Gesang vnd Saitenspyl fürten. Vnd mit Exempeln zum beschluß zegreifen, So hat Moses, nach dem Durchgang des Roten Mörs, vnnnd sein Schwester Anna, sampt dem Israelitischen volck, Gott mit der Music gelobt: vnd wie etlich wollen, die Ersten Carmina vnd Vers gemacht. Der königlich Prophet David ist deren ain Maister gewesen. Sanct Pauls vvill Sy in der Kirchen haben. Socrates hielt all sein künst vnuolkomen on die Music, vnd schämet sich nit, do Er Sybentzigjähig vvas, dieselben allererst zulernen.

Vnnnd vwie auß dem Eunuch Terentii clärlich zuverstehen, So ist niemand in seiner jugent oder alter für thätig vnd gelernt geachtet, der die Music nit auch andern Künsten zugesellet vnnnd erlernet hat.

Darum

Darum laß jme menigklich die Musica,
als ain hailvvertige Edle gab Gottes, lieb-
vnnnd vverdt sein, nit zum gebrauch schnö-
der üppigkait und fürvvitz, Sonder die
pöfen begird darmit zudemmen, übler
Gesellschafft zuentfliehen, arge gedancken
aufszeschlagen, vnd Gott seinen Schöpffer
in so vvunderbarlichem vverck zuerken-
nen, dardurch die Berg, Stain, vvasser,
böüm, und vvilde thier, ja vngehorsame,
grobe, stoltze vnnnd hartnäckige köpff ge-
zämt, ervvaicket, vnnnd von der schöd-
lichen, zerstörlichen mißshelligkait abge-
laint werden, Das geb Gott seligklich, Amen!
Geben zu Augspurg, an dem XXIX tag
Septembris, des M. D. vnd XL. Iars.

Zu Augspurg, Truckts Melcher
KriesStein.

VI.

IO. LVD. SEIFERHELDII, de-
signati tum Rectoris Gymna-
sii Suevo-Halensis,

PROGRAMMA

De

Scholis Hebræorum.

* * *

Praefatio Editoris.

Historiam Hebræorum literariam & Anti-
quitates eo spectantes, nondum ita excul-
tas esse, ut non subinde aliquid inveniant viri
illarum periti, quod iis, quæ ab aliis hanc in rem
scripta sunt, addere queant, in confesso est. Pal-
mam hic ceteris merito suo præripit Cel. Io. Christ.
Wolfius, in Bibliotheca Hebrææ Voluminibus
tribus, quorum tertium, quod propediem editum
iri, in Fasc. I. p. 18. significavimus, illo ipso tem-
pore, quo ea scripseramus, faustam expertum lu-
cinam est. Hic ipse vir eruditissimus in Parte
altera huius operis præstantissimi p. 918. sqq. hoc
ipsum quoq; de Scholis & Academiis inter
Iudæos argumentum docte persecutus est, sub-
iuncto p. 924. sq. elencho illorum scriptorum, qui

eo

eo pertinent, ubi & nec Dissertationes Academicas, aliaque scripta minora reliquit intacta. Huic adicere visum est præsens Programma Seiferheldianum, uti nuper aliud eiusdem, supplementi instar ad laudati Wolfii Curas Philologicas in IV. SS. Evang. & Act. Apost. p. 366. & 522. in Fasc. I. num. I. coll. p. 17. sq. oculis lectorum stitimus. Etiam Conringius in Antiquitatibus Academicis, quæ cum supplementis Helme-
stadii 1674. 4. lucem viderunt, Diss. IV. p. 123. sqq. coll. Supplem. LX. p. 356. sqq. de Iudæorum Scholis egit, qui proinde in Wolfiano Catalogo locum postliminio reperire potest. Forte & nonnulla ad hanc materiam illustrandam suo tempore expromet Cl. Heumannus, in Additamentis, quæ meditatur, ad dictas Herm. Conringii Antiq. Academ. quas pererudite scriptas esse, fatetur in Via ad Historiam Literariam, Cap. IV. §. XXXIV. in nota subiecta, p. 73. edit. locupl. Recordor epistolæ, ab Heumanno ad virum quendam doctum, fautorem meum peramicum, exaratae, & ab hoc mihi ostense, in qua istud propositum suum, eruditis viris minime ingratum futurum, candide aperuit; ni fallor, publicam quoque eius spem esse factam, alicubi lectum a me est. De Scholis Græcorum & Romanorum qui scripserint, obiter hic com-

memorare iuvat. Et de illis quidem adeas, si placet, auctores a Cl. Falstero in Cap. IV. Scia-graphiae suae de Graecorum Historia litteraria, quod de Scholis Graecorum, insignivit, adductos, in p. 89. sq. Cogitationum Variarum Philologicarum, qui simul addit, paullo obscurius, adeoque altius excutiendum esse hoc argumentum, cum Graecarum Scholarum memoriam nemo, quantum sciat, rite illustrandam susceperit, nisi forte Conringius id attigerit in Antiquitatibus Scholasticis, quas tamen nunquam se vidisse, testatur. Habet vero quaedam de iis Conringius l. c. vel ex indice repetenda, ex quo & ea haurienda sunt, quae ibi de Romanorum Scholis annotavit, collata eiusdem Diss. de studiis liberalibus Urbis Romae & Constantinopolis. Recentissime omnium de Scholis & Academiis Graecorum Homeri tempore claris, erudite commentatus est Ven. Reimmannus in Iliade post Homerum, hoc ipso anno Lemgoviae in 8. edita, h. e. in Incunabulis omnium Scientiarum ex Homero erutis & Systematice descriptis, Sect. I. Cap. IV. & V. p. 36 — 58. Romanorum autem Scholas, praeter Conringium l. c. fusius investigavit paulo ante laudatus Falsterus in Quaestionibus Romanis sive Idea Historiae Litterariae Romanorum, Lib. I. Cap. IV. Sed haec ἐς τὴν παρόδω.

Non

* *

Non heri demum, aut nudius tertius rerum cum divinarum, tum humanarum cupidinem in mortalium insedisse animis, inque sui amorem amica quadam vipertraxisse, sed ab ultima rerum origine, velut hereditate, ad hanc usque ætatem fuisse traductam, nemo communium litterarum, & politioris humanitatis tam est expers, qui eat inficias. Quanquam enim calculum iis nostrum addere haud immerito dubitamus, quos Adamum, primum humani generis parentem, artium omnium disciplinarumque exquisita pariter, & distincta cognitione præditum, non Litterarum modo Principem & inventorem, sed variorum præterea monumentorum ingenii auctorem facere, testantur *Gregor. Michaëlis, Notis ad Gassarelli curiositates inauditas* pag. 488. *Guiliel. Saldenus, Otior. Theolog. diss. 1. §. 3.* *Buddens, Introduct. ad Philosoph. Ebraeor. p. 3.* *Tenzelius, Dialog. Menst. An. 1697. p. 959. & An. 1698. p. 735* Id tamen facile adducimur ut credamus, amissa eum imagine divina, nihil quicquam habuisse aut prius aut antiquius, quam, ut & ipse im-

O o s

minu-

minutam valde sapientiam recuperaret, & ut cum vero Numinis cultu doctrinae artiumque studium coniungerent, auctor suis existeret atque hortator.

Quarum facultas ut variis quidem modis comparatur, afflatu divino, qui paucis, nec nisi singulari Numinis beneficio, obtingit, frequenti exercitatione usuque, & viva denique doctoris voce, quæ, sapientissimorum hominum iudicio, alit plenius, magisque afficit: ita, quin Adamus, præter salutarem Dei cognitionem, disciplinarum quoque, ad vitam hanc bene feliciterque transigendam necessariarum, fundamenta suis propinaverit, atque ita primam *Scholis* originem dederit, nemini poterit esse dubium, qui, quæ hanc in rem erudite commentati sunt *Bangius Cælo Orient. Exercit. 1. quæst. 3. & Vrsinus Antiqq. Hebr. c. 1.* velit consulere. Cuius institutum cum posteris longo ordine sequuti, suam quisque symbolam conferret, mirandum non est, si interiecto tempore cum augmento scientiarum, *Scholarum* quoque utilitas magis magisque innotesceret, ad easque cum privatim, tum publice instituendas antiqui Patres cogitationes suas atque studia impen-

pto servitus, & sequutum deinde longum
 per deserta Arabiae loca iter, bellaque cum
 finitimis gravissima: tanto tamen eadem
 maiorem receperunt splendorem, quanto
 plus libertatis Iudæorum gens nacta, ope-
 ram suam atque industriam ad restauran-
 das sapientiæ officinas conferre potuit. Ut
 enim silentio involvamus *Scholam Siloënsē*,
 in qua Samuelem prima litterarum funda-
 menta iecisse scimus. 1. Sam. 1. 24. Ut præ-
 tereamus *Gibeam*, amplissimum divinorum
 Vatum *Collegium*. 1. Sam. 10. 5. Ut taceamus
 illustre in Rama, *Rectore Samuele*, *Gymna-
 sium*, 1. Sam. 19. 20. Ut transeamus ce-
 leberrimam *Abelensium Academiam* 2. Sam.
 20. 18. quis, quæso, rerum iudaicarum est
 adeo ignarus, qui nesciat, ita floruisse in
 populo Dei legis Litterarumque sacra-
 rum studium, ut ne quidem deportatione
 Babylonica extinguere illud potuerit, aut Viri
 sapientia præstantes impediri, quo minus
 inter durissimæ servitutis molestias Musis
 suis litarent. Quibus rebus factum est, ut
Esdras, summus iudaicæ gentis Doctor,
 tranquillatis paululum rebus iudaicis, ex-
 ulantes litteras non solum in pristinum re-
 stitueret, sed constituto Illustri אנשי כנסת
 הגדולה

הגדולה *Virorum Synagoga Magnæ* ordine, in tantum fastigium eveheret, ut stupendum illud *Masorethicarum observationum* opus, Rabbinis סייג התורה *sepimentum legis* dictum, indefessæ Virorum ordinis illius diligentiae feramus acceptum, vid. Buxtorf. Comment. Masor. c. 10. & 11. Neque amplius, quæ intra suam Patriam adhuc fiebantur *Scholæ*, angustis adeo terminis circumscribi se sunt passæ, sed eruptione velut facta, fines proferre, inque Ægyptum & Babyloniam penetrare cœperunt. Quis enim ignorat *Scholas Alexandrinæ*? hoc celebriores, quod transferendis ex Hebræo in Græcum Sermonem Veteris fœderis libris, Viri eruditionis fama insignes inde accersiti, celeberrimam illam LXX viralem Versionem procudisse multis creduntur, vid. *Vrsin. Antiqq. Hebr. c. 2. conf. doctissimus Anglus Humfredus Hody dissert. de historia Aristæ Londini 1685. edita.* Quis nescit *Scholas Babylonicas*, inque his Soranan, Pumbedithanam & Nehardensem? & Docentium & discentium celebritate adeo illustres, ut *Talmud Babylonicum* ibi natum, tantam apud omnes Iudæos obtinuerit auctoritatem, ut S. Script. anteferre illud, aut æquiparare nulli

nulli erubescerent, vid. *Buxtorf. Bibliotheca Rabb.* p. 223. seqq. *Buddens Introduct.* §. 27. Quin etiam tantum abest, ut sequiorum temporum iniuria, inclinatis & attritis Hebræorum rebus ullam existimationis suæ fecerint iacturam *Scholæ*, ut potius hoc magis evaserint Iudæis commendabiles, quo altius exterarum gentium commercio immistis atque implicatis, amittendæ religionis avitæ aut periculum, aut metus subnascebatur. Huius rei cum complura possemus proferre è Rabbiorum scriptis testimonia, uno *R. Maimonidis* erimus contenti, quod ex eo facile coniici possit, quanta illis formandæ fingendæque iuventutis cura. Sic autem ille *Hilch. Talm. Tora* c. 2. §. 1. מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ועיר שאין בה תינוקות בית רבן מחרימין את אנשי העיר עד שמושיבין מלמדי תינוקות ואם לא מושיבין מחרימין את העיר שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות בית רבן *in omni regione, vico & urbe constituere solent, qui pueros doceant. In quacunque autem urbe non sunt pueri, qui Scholam frequentant, illius incolas anathemate feriunt, quoad constituent Praeceptores, quos nisi constituent, urbem anathemate feriunt, quia*

quia mundus non consistit, nisi propter halitum
discipulorum. Nec mirum, cum nusquam
fere terrarum aut benigniorem invenerint
Patriam Litteræ, aut amplioribus culti sint
honoribus Litterati, quam inter Iudæos
tantum his tribuentes, ut fidem omnem vi-
deatur superare. Maimonides enim cum loco
citato c. 3. scripsisset: בשלושה כתרים נכתרו:
ישראל כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות;
tribus coronis ornati sunt Israëlita, corona nem-
pe legis, corona Sacerdotii & corona Regni, pau-
cis interiectis addit: כתר תורה גדול משניהם
corona autem legis antecellit utramque. Quod
clarius exponitur in Mischnæ cod. Horaioth.
c. 3. his verbis: אם היה ממור תלמיד חכם
וכהן גדול עם הארץ ממור חכם קודם לכהן
וכהן גדול si spurius sit Studiosus sapientiæ,
sacerdos vero rudis, spurius sapientiæ studiosus
honore superior est Sacerdote Magno indocto.

Neque stetit intra hosce cancellos ven-
tosa hominum arrogantia, sed eo audaciæ
processit, ut ipsis Regibus anteponeret sa-
pientes. Nam R. Bechai cum in Kad Hak-
kemach tit. Efel præ reliquis plangendum pro-
nuntiasset תלמיד חכם sapientiæ studiosum,
hanc addit rationem: שהרי אמרו בסדר
המעלות חכם קודם למלך וכן אמרו במסכת חוריות
פרק

פרק כהן משיח חכם שמת אין לנו כיוצא בו מלך
 שמת כל ישראל ראוי למלך כשג והחכמה
 מצא *Ecce (Doctores nostri) de ordine*
dignitatum dixerunt, sapientem potiore esse
Rege. Atque sic dixerunt in Massechet Hora-
joth capite Cohen Maschiach, sapientem si mo-
riatur non relinquere sui similem, at vero Rex
si diem obeat, omnem Israëlitam dignum esse
imperio, sicut dicitur: & sapientia unde in-
venietur? vid. pluribus Wilhelm. Schickard
de Iure Regio Hebræorum c. 4. theor. 12. loh.
Ligtfoot Hor. Hebr. in Matth. c. 23. p. m. 429.
 inprimis vero, qui hoc argumentum disser-
 tatione Academica de Privilegiis Litterato-
 rum in gente Hebræa egregie excussit Amplis-
 simus atq; Præcellentissimus Hohenlöici Gymnasi
 Rector & Scholarcha Dn. M. IOH. LEONH.
 LENZIVS, fautor & Affinis meus honoratissimus.
 Ex quibus facile est ad intelligendum, fa-
 ctum hinc esse, ut non maxima modo He-
 bræorum pars in tractando legis littera-
 rumque studio operam suam poneret at-
 que industriam, sed ex ultimis terris, qui
 ceteros variarum rerum intelligentia ante-
 cedere vellent, ad illorum Scholas, tanquam
 ad sapientiæ quoddam Emporium, certa-
 tim confluerent. Certe penes Iudæos solos sa-
 pien-

scientiam esse, non Lactantius modo Instit. l. 4. c. 2. asseruit, sed & Tertullianus Apologet. c. 46. gentiliū Philosophiam omnem ex Hebræorum Scholis derivat: *Quis Poëtarum, inquit, quis Sophistarum, qui non omnino de Prophetarum fonte potaverit? inde igitur Philosophi sitim ingenii sui rigaverunt.* Quibus paria tradit Auctor Libri Cosri part. 2. §. 66. ubi Iudæum suum ita inducit commemorantem: כל החכמות הועתקו שרשיהן וכללם מאתנו אל הכשרים תחלה ואחר כך אל פרס ומדי ואחר כך אל יון ואחר כך אל רומי ובאורך הזמן ורב המצועים לא נזכר בחכמות *omnium scientiarum fundamenta atque principia pervenerunt a nobis primum ad Chaldaeos, deinde ad Persas & Medos, tum ad Græcos, postremo ad Romanos. Elapso autem longo tempore oblivioni datum est, scientias ab Hebræis originem traxisse.*

Quæ ne cui iactantius forte, quam verius dicta videantur, exemplo esse possunt Principes Philosophorum *Pythagoras* atque *Plato*, Præceptoribus usi Iudæis, exque illorum Scholis præcipuam Philosophiæ suæ partem mutuantes. *Pythagoram* enim, in medio relictis, quæ de eius circumcissione à *Diog. Laërtio* l. 8. *Iamblichō de vita Pythagoræ* c. 3.

Tom. I. Fasc. III.

P p

tra-

traduntur, a Iudæis plurima hausisse, veterum ad unum omnes cōsentiunt. Hermippus sane scriptor Paganus apud Iosephum L. 1. contra Apionem diserte ait: πολλὰ τῶν παρὰ Ἰσθαίοις νομίμων εἰς τὴν ἑαυτῶ μετενεγκεῖν Φιλοσοφίαν, multa eorum quæ Iudeis recepta sunt in suam transtulisse Philosophiam. Quod Origenes l. 1. adv. Celsum repetit: λέγεται Ἑρμιππον ἐν τῷ πρώτῳ πρὸ νομοθετῶν ἰσορκεῖναι, Πυθαγόραν τὴν ἑαυτῶ Φιλοσοφίαν ἀπὸ Ἰσθαίων εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. Dicitur Hermippus in primo de Legislatoribus memoriae prodidisse, Pythagoram Philosophiam suam a Iudeis ad Græcos transtulisse. Et Iosephus l. 1. contra Apionem: ἀλλὰ μὲν καὶ τὰς περὶ τῶν θεῶν τε καὶ θεῶν πρώτης παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφῆσαντες, οἷον Φερεκύδην τε τὸν σύριον καὶ Πυθαγόραν πάντες συμφώνως ὁμολογῶσιν αἰγύπτων καὶ χαλδαίων γενομένων μαθητὰς. Sed & qui de cælestibus ac divinis primi apud Græcos sunt philosophati, ut sunt Pherecydes Syrius & Pythagoras, omnes confitentur, Ægyptiorum & Chaldaeorum fuisse discipulos. conf. Windetius de statu vita functor. sect. 5. & Iohan. Seldenus de Iure Nat. & Gent. l. 1. c. 2. Nec evertit sententiam hanc, quod Lactantius l. 4. Instit. c. 2. scribit: Equidem mirari soleo, quod, cum Pythagoras & postea Plato amore inda-
ganda

ganda veritatis ad Aegyptios & Magos & Persas usque penetrassent, ut earum gentium ritus & Sacra cognoscerent, (suspiciabantur enim sapientiam in religione versari) ad Iudeos tamen non accesserint, penes quos tum solos fuit, & quo facilius ire potuissent. Nam si cum Iohanne Scheffero Viro Clarissimo in de Natura & constitutione Philosophiae Italica c. 4. verba Lactantii de profectione in terras Iudaeorum accipi debere dicamus, omnis forte pugna evanescet, suaque testimoniis paulo ante allatis constabit veritas. Idem de Platone sentiendum, quem etsi discipulum Ieremiae falso credidit Ambrosius, cuius errorem Augustinus erravit quidem de doctrina Christiana l. 2. c. 28. sed iterum correxit in de Civitate Dei l. 8. c. 11. nec forte a quoquam doceri potest ipsam Iudaeam eum intrasse; ad id tamen credendum facile inducimur, familiariter Iudaeis in Aegypto usum, multa quae ex eorum ore reconditae sapientiae hauserat, in suam convertisse utilitatem. Nam praeterquam quod Cicero l. 5. de finibus, Platonem Aegyptum peragrassè, scribit, ut a Sacerdotibus barbaris numeros & caelestia acciperet: (quae cur ad solos Aegyptios restringamus, exclusis Iudaeis, quorum illa aetate

ingens in Ægypto copia , commodaque cum iis versandi occasio , nulla urget necessitas, vid. *Petrus Daniel Huetius in stupenda lectionis opere Demonstrat. Evangelic. Propos. 4. p. 91. edit. Lips.*) *Clemens Alexandrinus* eum τὸν ἐξ Εβραίων Φιλόσοφον, ex *Hebraeis Philosophum* nominat , & *Ambrosius* ait: *eruditionis gratia in Ægyptum profectum, ut Mosis gesta, legis oracula & Prophetarum dicta cognosceret. Idem Aristobulus Philosophus Iudæus, apud Eusebium Præpar. Evang. l. 13. c. 12. his verbis confirmat* : Φανερόν ὅτι κατηκολύθησεν ὁ πλάτων τῇ κατ' ἡμᾶς νομοθεσίᾳ καὶ Φανερός ἐστι περιειργασμένῳ ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῇ: διηρημνέυεται γὰρ περὶ Δημητρίῳ τῷ Φαλερέῳ δι' ἐτέρων, περὶ τῆς Αλεξάνδρου & Περσῶν ἐπικρατήσεως τὰ τε κατὰ τὴν ἐξαγωγήν τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Εβραίων ἡμετέρων δὲ πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονότων ἀπάντων αὐτοῖς ἐπιφάνεια καὶ κρᾶτησις τῆς χώρας καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπεξήγησις, ὡς ἔυδηλον εἶναι τὸν περιειρημένον Φιλόσοφον εἰληφέναι πολλὰ. Γέγονε γὰρ πολυμαθὴς καδὼς καὶ Πυθαγόρας, πολλὰ τῶν παρ' ἡμῶν μετενέγκας εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιίαν κατεχώρῃσεν. *Constat legum nostrarum instituta sequutum esse Platonem, & in singula eorum capita curiosius inquisivisse liquet. Nam etiam ante Demetrium illum Phalereum adeoq.*

ante

ante Alexandri & Persarum imperium ea iam omnia Græce ab aliis conversa fuerant, quibus illa Hebraeorum popularium nostrorum ex Aegyptoeductio, & omnium quæ illis contigerunt ratio insignis, & occupatio regionis & totius legislationis expositio, ita ut manifestum sit, memoratum Philosophum multa sumsisse. Fuit enim lectionis plurima, ut & Pythagoras, qui multa è nostris in sua dogmata transtulit. Quem sequutus Iosephus l. 2. contra Apionem scribit: Μαλιστα δὲ Πλάτων μεμίμηται τὸν ἡμέτερον νομοθέτην, καὶ τῷ μηδὲν ἔτῳ παιδεύμα προστάττειν τοῖς πολίταις, ὥς πᾶντας ἀκριβῶς τὰς νόμους ἐκμανθάνειν. Plato autem imitatus est nostrum legislatorem in hoc quoque, quod civibus sic præceperit, ut omnes accurate leges discerent.

Quorum auctoritatem utrum summi Viri, Criticorumque hodie facile Principis, Iohannis Clerici rationes, Epistol. Critic. 7. allatae, elevare possint, nobis nunc equidem arbitrari, neque vacat, neque libet, ostendisse contentis, Scholarum Originem cum rerum principio esse coniunctam, exque iis, tanquam ex equo Troiano, quidquid usquam Litteratorum est, prodiisse, ob eamque rem tanto respublicas administrari

felicius, quanto, qui iis præsumunt, in hanc curam atque cogitationem incumbere acrius solent, ne quid Scholastica res capiat detrimenti. Quod idem e genuinis antiquitatum monumentis ad liquidum perducere facile possemus, nunquam Romanorum res altiore aut gloriæ, aut felicitatis stetisse fastigio, quam cum partam foris usu rei militaris fortunam, interiorum Litterarum cultu domi roborassent: nisi & chartæ angustia, qua circumscribimur, ut, quæ in hanc rem dici possent, in aliud differamus tempus, iuberet, & exempla, quorum in Patria est affatim, aliunde conquirere, alienum prorsus videretur. Quanta enim benevolentia *Amplissimi Reipublicæ nostræ Patres conscripti* exceperint Musas, quanta foverint liberalitate, quanto deniq; honore coluerint, ex quo *Gymnasium hoc* magnis olim sumptibus constitutum, maiori impensa conservatum, maxima cura atque studio ad tantam, quantam posset maximam, evehere lucem, pro summo, quo in litteras feruntur amore, cupide elaborarunt, quis est Hallensium rerum tam incuriosus, quin intelligat? Idem, evecto nuperrime e cathedra Scholastica ad Ecclesiasticam

sticam Viro Plur. Reverendo atque Pracellentissimo Dn. M. IOHANNÉ MICHAELÉ BONHÖFFERO (a) Gymnasii nostri primum ConRettore, dein Rectore & Professore 30. amplius annos meritisimo, Fautore atque Compatre meo honoratissimo, cum mihi, qua sunt erga me benevolentia, Scholam committerent regendam, dato non modo successore dignissimo Reverendo atque Praclarissimo Dn. NICOLAO WILHELMO SEYBOTHIO, (b) Geislingensium Pastore vigilantissimo, sed Tertianorum præterea cætui præposito Dn. IOHANNÉ GEORGIO MEYERO, (c) Illustrissima Iuventutis Hohenlohe-
Pp 4 Langen-

(a) Ad ultimum Pastorem in summo templo, quod S. Archangelo Michaëli antiquitas sacra vit. Beate obiit ante hos undecim años: Is MICHAEL WENGERO (vid. Fasc. I. p. 19. 20. & Fasc. III. p. 465.) exeunte sæculo XVII. in Rectoratu Gymnasii nostri successor datus est. In quo ipso munere M. Io. MICH. BONHOEFFERUM, An. 1707. excepit Io. LUD. SEIFERHELDIUS, (conf. Fasc. I. p. 1.) quem An. 1716. secutus est Io. GE. MEIERUS, qui hodieque Gymnasio nostro moderando magna cum laude præest, cuiusque est programma, quod Fasc. II. primam Sectionem ornat.

(b) vid. huius Sylloges Fasc. I. p. 18. 19.

(c) conf. quæ paullo ante sub finem notæ (a) dicta sunt.

Langenburgica hucusque *Præceptore fidelissimo*; Novo sane, eoque luculentissimo exemplo, quantæ ipsis curæ essent Scholæ, fecere testatum. Quorum benevolentiam ut grata demissaq; mente agnoscere omnino decet, & in id unum omnes ingenii nervos intendere, ut tantorum Mæcenatum atque Patronorum expectationi, quanta possumus animi contentione, satisfacere studeamus: Ita, ne Spartam delatam inauspicato, & illotis, quod dicitur, manibus adeamus, etiam atque etiam elaborandum nobis erit.

Itaque quod bene vertat, auspicalibus Orationibus, auctoritate *Amplissimi Dnn. Scholarcharum ordinis*, auspicioque *Magnifici Dn. IOHANN. PETRI HEZELII, Consulis Senioris Gymnasiique Directoris gravissimi* 14to Calendarum Decembris, hora 1. pomeridiana recitandis, *Vir Maxime Reverendus, Amplissimus atq; Excellentissimus, Dn. IACOBVS REIZIVS, Ecclesiastes & Reverendi Capituli Decanus venerandus*, initium faciet Orationis gravissimæ, de laudata *Inclyti nostri Magistratus cura circa Scholam Idoneis Præceptoribus exornandā*, qua inaugurabit, veterum more, cum vitæ, tum disciplinæ genus, quod, Deo

Deo volente, proxime suscipiendum nobis erit. Quem excipiens *Plur. Reverendus Dn. BONHOEFFER*, comita de *Optimo vitæ genere juvenibus eligendo*, Oratione, optatum laboribus Scholasticis imponet finem, Scholæq; vale dicet: Tum ego, officii, quod ingressus sum, habiturus rationem, de *genuino Scholarum Scopo* verba facere constitui; *Novus vero Dn. CON-RECTOR*, מלאך הברית, *Angelum fæderis*, summum *Scholarum Patronum*, ex *Malach. c. 3.* exponet, tandem *Dn. MEYER* quæstionem: *Utiliusne privatim, an publice in Scholis iuventus erudiatur?* ventilabit, simulque *Panegyrim* decenti gratiarum actione solvet. Cui solennitati ut *Gymnasi Ephori*, *Reipublicæ Patres*, *Ecclesiarum Antistites*, & quotquot in hac urbe *Litteris*, earumque *Cultoribus* bene cupiunt, si quidem citra damnum graviorum occupationum fieri possit, interesse, *Musasque nostras* gratioſo præſentiæ suæ lumine collustrare dignentur, observanter & officioſe rogo, operam sedulo daturus, ut intelligant propediem, se non ingratum hominem beneficio affecisse, sed eum sibi iuisse devinctum, qui nemini concessurus sit, ut vel *Patronos* maiori observantia colat, vel

Pp s

Fau-

Fautorum propensionem mutuis officiis
exsuperare studeat. P. P. Hallis Suevorum
4. Iduum Novembris, Anni 1707.

NOTA.

Aliud huius viri doctissimi Programma, anno
1709. conscriptum, exhibuimus in Fasc. I. Sect.
I. huius collectionis, ubi & de b. auctore quæ-
dam dicta sunt, qui A. 1716. Rectoris munus
missum fecit, & Pastoris primum, mox Sa-
crorum nostrorum Antistitis munia nactus
est, quæ & ad beatum usque ex hac vita ex-
cessum A. 1725. egregie perornavit. Cetera
illius Programmata, Orationibus eiusdem
stipata, doctissimum Ecclesiastæ desideratis-
simi filium, qui, ut & hoc ipso, quod recu-
sum hic vides, Syllogen nostram ornaremus,
benevole nobis concessit, editioni parare,
ibidem p. 18. sq. indicatum est.

VII.

HELII EOBIANI HESSI
ELEGIA IN HOMERI ILIADA
A SE LATINO CARMINE
REDDITAM.

* * *

Ad humanissimum atque ornatissi-
mum Virum, Dn. Casparem Sche-
tum Corvinum Patricium Antverpianum,
amicum carissimum suum, Helii Eobani
Hessi in HOMERI ILIADA a se Latino car-
mine redditam, PRAEFATIO. (*)

IN varias quondam partes distractus Home-
rus,

Et lacer ingrato sparsus in orbe fuit.
Reddidit e toto Pisistratus orbe reductum,
Sicut ab exilio, Græcia docta tibi.
Sed velut adsertum sibi Græcia sola legebat,
Expers Mæonide lingua Latina fuit.

(*) Hanc Præfationem Elegiacam in duabus
Poëmatum Hessi farraginibus non extare, in
Fasc. II. p. 307. observavimus. Visum vero est
nobis, illam hic sistere ex Homeri Iliadis, ab
Eob.

Quamvis & legerent summum Romana poetam
 Ingenia, & tantas assequerentur opes:
 Nemo tamen Latiae conatus tradere linguae,
 Carmine qui vellet reddere nemo fuit.
 Nam quid pauca morer, quae tanquam vana
 iacebant

Fragmina, vix aliquo lumine digna legi?
 Quid loquar, ut numeris, & Graeca luce ca-
 rentem

Desierint homines vatis habere loco?
 Adde, quod eximium divini carmen Homeri
 Nituit hac multo conditione magis.
 Donec in hac etiam loca migraretis Athena,
 Nostraque facta ferè Cecropi lingua fores.

Tum

Eob. Hesso latino carmine redditæ, prima
 editione, Basil. 1540. 4t. mai. procusa, de qua
 ibidem, p. 306. nonnulla monuimus, confer
 I. A. Fabricii Bibl. Gr. Vol. I. Lib. II. Cap. III. §.
 XVIII. p. m. 298. sqq. ubi & de hac, & de aliis
 Homeri translationibus erudite egit, ad quem
 locum addi potest, quod nupr. ex Pinacothecæ
 Beneventanæ p. 168. sq. lectores suos docuit
 I. C. Colerus Anthologiæ T. I. Fasc. II. p. 153.
 Nic. Francum Hetruscum in linguam transtulisse
 Homeri Iliadem, & Odyssæam eodem modo inchoasse,
 uti p. 155. coll. p. 159. legere est. Ceterum quod
 stilo pedestri poema suum Scheto haud dedicaverit
 Hessus, causam reperi in Fasc. II. p. 399. huius Sylloges.

Tum docti agricola nostros sparsere per agros,
Sed tantum partes messis Homere tua.
Ipse quoque in partes ausus venisse, ferebam
Pauca laboranti farra resecta manu.
Territus inde gravi subeundi mole laboris,
Abieci irata pondera vasta manu.
Iam securus eram, iam liber, & ocia spectans,
Ditia Meonida rursus in arva vocor.
Etiam ter duo transferant sine messibus anni,
Tam neglecta diu cum seges ista foret.
Cum subito aggressi me non paterentur amici,
Ocia secura libera mente sequi.
Quos inter primus cum noster Oporinus esset,
Contendens nostri hoc esse laboris opus:
Cur non ingenue fatear, tibi Oporine soli
Deberi Latio carmina versa pede?
Is tibi Meoniden Romana voce loquentem
Per nos, quale vides, munus habere dedit.
Huic etiam, quod prodit opus sine crimine mende,
Est opus acceptum Teutoni fama feras.
Si quoque cura aliquid versi debetur Homeri,
Hunc tu Chimerinon dixeris esse, licet.
Tertia debetur tibi laus carissime Caspar
Schete, domus meritò gloria prima tua.
Nam cum sis opibus pollens, & divite censu,
Et studia ad tantas accumularis opes,

Ma.

Maior ab ingenii te gloria laude sequetur,
Quam qua divitiis posset inesse tuis.

Divitias siquidem comitatur saepe voluptas,
Artibus ingenuis noxia mille modis.

Vera tamen pariunt studiorum gaudia Musæ,
Summa voluptatis non habet ista modum.

Adde quod illecebra, qua scrinia plena sequun-
tur,

Momento veniunt intereuntque brevi.

Musa voluptates quas parturit inclita, vivunt,
Et solida duro stant adamante magis.

Non opus exemplis, quorum tot millia nemo,
Qui memorata alii nesciat, esse potest.

Hoc tamen eximium: nisi Musa fuisset Homeri,
Tempore perpetuo Troia sepulta foret.

Nec modo magnanimum quisquam meminisset
Achillem,

Nec labor extaret fortis Vlyssæ tuus.

Musa dat aternos veris cultoribus annos:

Quam patiuntur opes, carmina morte carent.

Tu quoque non opibus tantum confise superbis,
Longe alia famam conditione paras.

Sic etenim doctas sequeris Corvine sorores,

(Coniunctum hoc Scheto iam tibi nomen erit)

Sic colis Aonidum sacri pia numina fontis,

Vt credi possis progenuisse domi.

Nec

Nec minus accedunt tibi turba domestica Musæ,

Quam quæta quæ mæstas gaza tuetur opes.

Tam tenerum docta modularis arundine carmen,

Quam quod Pierides vix cecinisse queant,

Idque ætate virens, & adhuc iuvenilibus annis,

Atque hæc prima tui munera veris habes.

Floret in æstatem tibi messis amœna futuram,

Fructibus autumnû vix habitura locum.

Nec tibi divitiæ plus tempora sera levabunt.

Quam quæ te studiis aucta videbit hyems.

Fœlix, qui vitæ totum digesserit annum,

Hoc quo tu veris tempora more locas.

Non illum temerè robusta fefellerit ætas,

Illi quo senium triste levetur erit.

Non illum veniens mors opprimit atramentem,

In sua semper enim fata paratus erit.

Quin etiam post fata manens erit ille superstes,

Qui sic & Charitas Pieridasque colit.

Quare age, mactæ nova virtute, atque indole
tali,

Cassar in æternos hinc abiture dies.

Iam tibi grande tua nomen virtute paratum est:

Nec dubita, nostro carmine maius erit.

Nec tamen è nostro tibi tanta labore futura est,

Quanta è Mæonide gloria divitiis.

Quas tibi nunc, Latia donatas munere linguæ,

Inscriptas, utinam munera grata, damus.

Accipe

Accipe digna tuis virtutibus omina tantis,

Qua facilem sternant ad meliora viam.

Accipe Maonida divinum carmen Homeri,

Expressam Latiis versibus Iliada.

Se tibi Romanus debere fatebitur, orbis

Qui Danao totus noluit ore loqui.

Non quia iam Graia sint iura incognita linguae,

Et tantis careat nostra iuventa bonis,

*Sed quia ab exemplo pulchrum est prodesse, nec
ulla*

Consulitur studiis conditione magis.

Adde quod Argivo quicumq; erit ore disertus,

Illius & linguae compos & huius erit.

Maonidem proprio mavult legere ore loquentem,

*Quam dantem externis commata fracta
modis.*

Et venerabilior suus est & maior Homerus,

Da veniam, viciis obruor ipse meis.

*Graia magis penetrant animos, & pectora mul-
cent,*

Nescio quid peius lingua latina sonat.

*Grande opera precium tamen hoc, me iudice,
visum est,*

Graca prius, pueris facta latina legi.

Inde ut ab exemplo veluti maiora sequuti,

Proposita inciperent currere velle via.

Nostra.

Nostraque fonte suo ceu derivata videntes,
De proprio mallent hausta bibisse lacu.
Nec tantum pueris, quibus inservisse decorū est,
Hæc data, per Musas, ut legerentur erant:
Quin etiam doctis, spes est bona, posse probari
Carmina non cæci facta latina senis.
Nam bona si Græcis quæ sunt, bene vertere laus est,
Inde mihi laudis spes aliquanta fuit.
Quamvis ô utinam tam temporis ista fuisset,
Quam fuit eventus causa probata mihi.
Nam nimis ad metam festinavere iugales,
Queis nimium currus creditus iste fuit.
Si qua leges igitur properæ neglecta Thalia,
Da veniam: lapsus impetus omnis habet.
Cætera quid referam, quæ me potuere morari,
Difficile è Græcis reddita mille locis?
Nam quis id assequier se speret posse, Latinis
Ut numeris numeros exprimat Argolicos?
Quos dum circuitu verborum expendere conor,
In brevis immensum pagina crescit opus.
Quocirca moveare nihil, si grandior exit
Ilias, in patria quam fuit ante sua.
Huius causa fuit Latii sermonis egestas,
Si linguæ spectes uberioris opes,
Si qua novata etiam patrio de more legentur,
Scito ea versa aliter non potuisse dari.

Quanquam & pauca eadem, ceu sparsa parerga
videbis,

Et venia dices digna fuisse sua.

Quin etiam ornatum quendam traxisse putan-
tur,

Qua peregrina aliqua parte figura novat.

Auribus & quadam quia sint insueta Latinis,

Hoc nova sunt, speciem quod novitatis habent.

Nec metuo invidiam, nec me ulla calumnia ter-
ret,

Non his ipse malis liber Homerus erat.

Hac ego iamdudum videor sprevisse, nec ullum

Quisquis es e nobis Zoile nomen habes.

Ergo nec invidia mihi respondere necesse est,

Qua me si qua manet, iam quoque spreta
iacet.

Ad te iterum redeo, cui nostri summa laboris,

Et nova, sic merito, cura dicanda fuit.

Adfere Maoniden Caspar tibi Schete dicatum,

Hac est officii cura futura tui.

Adserere ut possis, per nos tibi strata palestra est,

Hoc quod de vatium principe carmen habes,

Nec te commoveant, quos lingua cura Latina

In diversa nocens devia pene rapit.

Quos sua delectant nimium, dum scripta Ma-
ronis

Maonida magno preposuisse student.

Est

Est Maro (confiteor) cui par non possit haberi:
Sed quantus tamen est, tantus Homere tibi est.
Congressum stolido culpant Diomedea Glaucos,
In verbis aliquem non habuisse modum.
Aiacem collatum asino, Troum agmina miscis,
Quæque eadem toties sit repetisse nefas.
Plurima præterea doctis censenda relinqui
Iudicio, malim, quam statuisse meo.
Aptius ista licet cuncta expressisse Maronem
Sit verum, & vero iudice, nemo neget:
Non tamen hinc magno sua laus aufertur Homero,
Et magis hæc ipsum qualiacunque decent.
Sicut in antiquis delectant plurima templis,
Suspensosque oculos, signa, videntis habent.
Sic quæ simpliciter toties repetivit Homerus,
Admiranda magis, quam iugulanda puta.
Ista vetustatem purissima forma decebat,
Posteritas facta est ingeniosa magis.
Quamvis ingenii fuerit fons primus Homerus,
Ex quo non solus laverit ora Maro.
In reliquis quanta est facundia, quanta potestas,
Cogere quos animos, in sua vota, volet?
Quod mare, quis torrens, quis lapsus ab æthere
nymphis
Omnia prosternens, fortior esse queat?
Non tamen hic animus laudes describere Homeri,
Virtutesve omnes enumerare, fuit.

Nunc igitur calamum reprimens, te Schete precabor,

Quantum sustineas emediteris onus.

Quanta tibi incumbat tantarum sarcina rerum,

Qua levius caelum sustinuisset Atlas.

Si tamen in chypeo, terras, mare, sidera Achilles

Pertulit, hoc pondus tu quoque forte feres.

Namque quid addubites validos aptare lacertos?

Quae sublata iuvant pondera, ferre leve est.

Ponderis hac tibi erit moles, ea cura ferendi,

Nostra patrocini scripta levare tuo.

Si quis, ut est vulgi petulans furor, ista lacessat,

Non mea, sed Scheti Casparis esse sciat.

Hic quoque Corvini memor ut cognominis esses,

Historiae ratio te monuisse potest.

Quaquam cura nihil nos debuit ista morari:

Omnia, vaticinor, spe meliora cadent.

Accipiet placido Latiam Germania vultu

Iliada, & laudes credet habere suas.

Forſitan &, quas nostra videt vicina, gentes

Nostra, nec averso lumine, scripta legent.

Tu quoque non alia melius ratione fereris

Inclytus, & famæ letus honore nova.

Cuius, quæ leget hoc in magnū carmen Homerum,

Posteritas omnis testis & author erit.

MARNBURGI, xv. Martii, M. D. XL.

VIII.

VIII.

Auctoris Epistola ad Virum
quendam celeberrimum pridem
exarata, qua argumentum philo-
sophicum de conscientia nonnihil
illustratur.

* * *

*Vir excellentissime, Patrone
gravissime!*

Cum nunquam non alacri quadam ani-
mi cupiditate eam soleo occasionem
amplecti, qua pietatem adversus TE & ob-
servantiam meam incredibilem TIBI pro-
bare contingit: tum in præsens singulari id
ipsum voluptate facere festino, ex quo —
nuper communicatæ mecum de conscien-
tia sententiæ tuæ expendendæ nonnihil me-
ditationis tribueram, qua gravissime existi-
mas, post tot præstantium virorum in hoc
genere elucubrata scripta, nihilominus
hanc ipsam de conscientia doctrinam tan-

Qq 3

cis

tis implicatam controversiis, torque obstructam esse difficultatibus, ut post amplam eorum messem non plane nullum spicilegium superesse videatur. Iam etsi id mihi minime sumo, ut illis nodis dissolvendis parem me esse confidam, qui imbecillitatem ingenii mei ultro agnosco: liceat mihi tamen in hoc argumento nonnihil illustrando, tuis, VIR Excellentissime, vestigiis insistere atque ad tuum ductum dicenda exigere. Quare observanter peto obsecroque, ut me errantem corrigere, atque in viam reducere ne graveris.

Atque ut tandem rem ipsam breviter attingam, quamvis alias abhorreere soleo ab illa nimia partitionum & distinctionum multitudine, quæ, tantum abest, ut lucem sæpe rebus affundant, ut haud raro eas in se claras & facile cuiusvis intellectui patentes, obscuras demum efficiant: tamen in hac doctrina distinctas notiones & congruas distributiones maximopere existimo necessarias, cum sine hac generum partitione in illa illustranda recte versari vix liceat. Prætermittere autem iam libet ipsam vocis derivationem, & alias, quæ circa vocabulorum significationes varias, institui

alias

aliàs solent quæstiones; rem potius ipsam statim aggredior, conscientiamque sic definio, quod sit ratiocinatio mentis de actionibus nostris ad legem relatis. Exinde nulla difficultate patet, *ad conscientiam tria requiri, accuratam nimirum legis notitiam, tum cognitionem facti nostri, denique huius ipsius cum lege comparisonem.* Si legis absit notitia, conscientia, si recte loqui velimus, nulla datur: neque enim de actionibus infantum dicimus, quod sint ex dictamine conscientiae perpetratae, cum illi usu recto rationis atque adeo notitia legum careant. Inde vero liquet, nec nasci nobiscum conscientiam, sed demum educatione, & institutione, crescente ætate, acquiri. Ad factum nostrum quod attinet, vel illud iam est patratum, vel id demum agimus, ut patrare velimus. Duo itaque conscientiae hac ratione consideratae sunt genera: unum eorum est, qui ratiocinantur de actione adhuc suscipienda, & hæc conscientia appellatur *antecedens*, quia præcedit ipsum factum nostrum; alterum est eorum, qui argumentum instituunt de actione iam perpetrata, atque hoc in sensu conscientiam vocamus *consequentem*, cum per-

acta iam actione, hanc ad legem referimus. Quemadmodum vero non unius generis actiones solent ab hominibus suscipi, sed aliae cum lege comparatae congruunt, & bonae dicuntur, aliae ab illius praescripto discrepant, quas malas appellitamus: duplex inde resultat conscientiae consequentis partitio. Nam quando facta nostra legi respondent, conscientiam fovemus *bonam*, contra ea, si haec illi adversantur, *mala* sit conscientia, necesse est. In omni vero actione sive iam patrata sit illa, sive demum patranda, fit, ut conscientia nostra, quando illam ad legis regulam exigit, & ex hac de eiusdem bonitate aut pravitate iudicium fert, vel definiat ratiocinationem, vel circa illam fluctuet atque haereat. Inde est, ut & conscientiam commode vel in *definientem*, vel *fluctuantem* dispescamus. Atque illa quidem, quando de re aliqua, sitne agenda, an omittenda, bene quidem iudicat, rationes vero certas & immotas dare omittit, recta appellari consuevit. Veluti si quis iudicat, promissis esse standum, recta gaudet conscientia: nam ex ipsa explicatione legum naturalium patescit, id voluntati divinae conforme esse. Sed ex hac ipsa

recta

rectæ conscientiæ appellatione duæ prove-
niunt aliæ distributiones. Nam si quando
contingit, ut de actione quadam suscipien-
da, aut intermittenda, recte quidem infor-
matus sit intellectus noster, suamque sen-
tentiam certis & indubiis argumentis confir-
mare norit, exempli causa, suum cuiq; esse
tribuendum, pacta esse servanda, ac quod
per hoc ipsum promissû & consensum mu-
tuum ius in alterum contulimus, rem pro-
missam plene & perfecte a nobis poscendi,
& quæ plures aliæ rationes ex ipsa indole
pactorum petita, insuper addi possunt:
conscientiam habemus *certam*. Eandem
vero de promissis servandis sententiam, in
se quidem veram, quippe lege naturali præ-
ceptam, si nullis rationibus, ex ipsis rerum
principiis repetitis, adeoque indubiis, sta-
bilire queamus, sed rem ipsam quidem per-
agimus, quia a plerisque eam fieri obser-
vamus, & quod parentes, magistri aliique
homines, eam faciendam esse, nobis sic per-
suaserunt: conscientiam quidem exinde
nonnisi nanciscimur *probabilem*. Verum an-
tequam progrediar ad alteram partitionem,
quam supra dedi, quando conscientiæ de-
finienti *fluctuantem* opposui; paucis confi-
deran-

Qq 5

deran-

deranda est distinctio, qua rectæ, quam hactenus exposui, *erronea* contradistinguitur, veluti cum intellectus circa actionis alicuius commissionem vel omissionem in errore versatur, & falsa de eadem iudicia profert. Duplici vero ratione id fieri posse, constat; sæpe enim mens nostra in sua ratiocinatione fundamenti loco constituit falsum quoddam principium, v. gr. cum B. Luthero falsus conductus ab Imp. Carolo V. antea dari promissus, Pontificiorum quorundam persuasione, denegandus esset, ex principio eorum falso atque erroneo: Hæreticis fidem non esse servandam. Sed & *erroneam* quis fovere potest conscientiam, ubi quidem in ratiocinatione sua, vera principia adhibet, sed ea pessime applicat. Ut si quis sciat, afflictis & pauperibus stipem esse ferendam, pecuniam ditiori clam subtractam illis gratuito erogaret. Ad *fluctuantem* conscientiam ut tandem perveniam, generatim de illa tenendū est, intellectum tunc circa actiones suscipiendas, vel iam iam susceptas hæsitare, neque audere, certi quid de illis determinare. Est vero illa vel *dubia* vel *scrupulosa*. Atque illa quidem semper antecedit actionem, soletque tunc evenire,

ut

ut nobis in re potissimum magni momenti, ex utraque parte sæpe offerantur rationes, saltem externa specie unius ponderis nobis visæ. Quando itaque tali in casu mens hæsitat, neque utræ præponderent, satis intelligit, adeoque ad agendum certo se determinare nescit: oritur inde conscientia *dubia*; sicuti cum post susceptam actionem scrupulus aliquis in mente remanet, quamcunque ob causam ille oriatur, atque hac ratione de ipsius actionis vel bonitate vel malitia dubii sumus; conscientia *scrupulosa* exinde resultat, id quod exemplis quotidie obviis facile potest illustrari. Hæc adeo sunt, Vir Excell. quæ breviter, & exercitii causa, hoc de argumento commentari volui; neque vero restarent nullæ, quæ circa idem formari possent, quæstiones: sed limites epistolæ transgressus, præterire eas cogor. Cæterum ut hæc ipsa æqui bonique consulas, & sicuti bi erravero, quod in tam arduo argumento facile fieri potuit, benevole emendes, meque & in posterum favore tuo complecti pergas, est, quod ad postremum omni observantia abs Te contendo.

Vale.

IX. ORAI.

IX.

ORAI SON

POVR

ANTOINE ET IANE,

*Roy, & Royne de Navarre, au**Pape Pie Quatriesme,*

Prononcée par M. Antoine

Muret. (*)

A LYON,

PAR MICHEL IOVE,

M. D. LXI.

AVEC PRIVILEGE.

Nous

(*) M. Ant. Mureti Orationum, Epist. & Poëmatum editio nova, eaque aucta annotationibus quibusdam, & recens adiecta præfat. prodiit Lips. 1726. 8. vid. Nova liter. 1727. p. 743. sq. ex quorum pagina 833. sq. edocemur etiam, Opera Mureti omnia, Tomis IV. ad normam Lipsiensis Editionis, cum M. Thomasi notis, uti titulus habet, nunc Veronæ iunctim edi coepta esse, præmissa vita nova ipsius Mureti, & nova de eiusdem operibus & editionibus differt. Hanc orationem Gallicam, quæ & latine inter Orationes Mureti, Vol. I. num. VI. extat, raram hodie, recudi iubemus, si forte cuipiam volupe fuerit, eam cum latino illius exemplo, modo dicto, conferre.

NOVS Antoine d'Albon Abbé de Sauvigni & de l'Islebarbe en Lyonnois Lieutenant general pour le Roy audits pais en l'absence de Monseigneur le Marechal de Saint André. A tous ceux qui ces presentes verront sçauoir faisons, que veu l'oraison faicte par Maistre Antoine Muret par deuant nostre Saint pere le Pape, contenant la fidelité & obeissance faicte par le Roy & Royne de Nauarre à sa Sainteté, Nous auons permis & permettons par ces presentes à Michel Ioue Libraire demeurant en ceste ville de Lyon, d'icelle oraison tant en Latin qu'en François imprimer ou faire imprimer & exposer en vente: & deffendu à tous autres Libraires Imprimeurs & porteurs de liures de ceste dicte ville de Lyon de icelle imprimer, faire imprimer, ou exposer en vente, pour le temps & terme de troys ans, sur peine de confiscation de ce que sera tiré, imprimé ou mis en vente par autre que ledict Ioue, ou ses commis & deputez, & d'amande arbitraire. Faict à Lyon le 27. de Ianuier, 1560.

Gay.

ORAI.

ORAISON DE MARC.
Antoine Muret au Pape
Pie quatriéme.

PRONONCEE A ROME AV NOM DE
ANTOINE DE BOVRBON, Roy de Navarre,
& de IANE D'ALBRETH, Royne & Princeſſe
de Bear, &c. le quatorziéme de
decembre, M. D. LX.

TReſſaint Pere, ſi les occasions des temps,
telz qu'ilz ont eſté, euſſent concedé an-
tant de loyſible commodité à tresfidele ANTOI-
NE Roy de Navarre, & tresilluſtre Royne IANE
ſon eſpouſe à declairer la ioye de voſtre Ponti-
ficat promptement, & ſans entrepoſer dila-
pag. tion: comme la nouvelle leur en a apporté
4. d'eſiouyſſance: ilz n'eueſſent rien eu en plus
grande recommandation, que de incontinent
envoier homme vers VOSTRE SAINCTETE,
qui en leur nom euſt annoncé leur gratula-
tion du ſouverain honneur advenu à voſtre
perſonne, ſouveraine louange de prudence au
ſainct college, & congregation des Reveren-
diſſimes Cardinaux, & à toute la Chreſtienté
grande, & preſque certaine eſperance de re-
couverer ſon antique dignité. Mais pource
que

que toute la ioye qu'ilz pouvoient avoir de l' election d'un Pontife tresbon, & idoine à pacifier les troubles & discordes du temps present, estoit arrestée, & mise en leur foy, & probité: & que à telle legation n' auoient trouvé temps propre & de loysir. Pource ilz se sont pensez que s'ilz temporisoient, & differoient à un autre temps plus opportun pour faire ce que de fresche memoire ilz vouloient, & toutesfois ne pouvoient assez commodement, Neantmoins la differée testification de leur bon vouloir & affection envers VOSTRE SAINCTETE seroit à eux honorable, & à vous agreable. Et veritablement TRESSAINCT PERE, si toutes choses sont bien regardées par VOSTRE SAINCTETE & par ceste tressainte, Reverendissime, & tresvenerable congregation, non point par l'opinion, & estimation commune, ains poisee à la iuste balance de verité: la gratulation quelque peu de temps differée tant ne semble perdre aucune partie de celuy plaisir & douceur de la nouvelle coniuysance, pour sa tardiveté, comme acquerir plus grande importance, foy, & credence par sa maturité. Car ceux qui honnorablement vous gratifiarent incontinent apres que fustes elevé en ce hault throne ponti-

pontifical, qui en terre est le plus approchant
 6. des cieux, ilz pouvoient apporter une seule
 cause de leur conioyſſance : C'est que pour
 certain ilz eſperoient cela ſeulement devoir
 avenir, que vous eſtant monſtré par tout le
 cours de voſtre vie, eſtre treſdigne par vos
 excellentes vertus de tous & treſgrandz
 honneurs : apres que vous auriez obtenu ce-
 luy ſouverain honneur, qui plus grand ne
 pourroit eſtre ſouhaitté, vous combleriez une
 ſi grande amplitude de telle dignité par con-
 tinuel accroiſſement de pareille & correſpon-
 dante vertu. Et totalement pour cela croire,
 aſſez grandes apparences, & treſclairs argu-
 mens ne leur defailloient : & celle eſperance
 qu'ilz avoient, conceüe de la felicité avenir
 par voſtre Pontificat, eſtoit appuyée ſur tres
 fermes fondemens. Mais autant qu'il y a
 difference entre les choſes que l'on croit &
 eſpere devoir avenir, & celles qui ſont ià a-
 venues, & en eſtre, & comme les choſes ià
 7. experimentees & eſprouvees eſmeuvent plus
 grande ioye es eſpritz des hommes que celles
 qui ſont en eſpoir attendues : & comme plus
 certainement & veritablement les hommes
 peuvent louer les choſes paffees & preſentes,
 que prononcer, ou affermer des choſes futures.
 d' au-

d'autant plus de poix, & de credence doit
auoir ceste gratulation, qui presentement est
faicte à vous apres vn an presque passé du-
rant lequel vous auez gouuerné l'uniuersel
monde en ce tressainct Siege apostolic: que
celles gratulations qui vous estoient faictes,
alors que les hommes vous preuoioient, & qua-
si prognostiquoient estre tel, comme de iour
en iour & de plus en plus ilz vous treuuent &
appreuuent par bonne experience. Or neant
moins ces propos ne sont point par moy de-
duictz en telle sentence de vouloir dire que
tresfidele & magnanime Prince ANTOINE
DE BOVRBON Roy de Nauarre, & tresillu-
stre Royne IANE D'ALBRETH, sa tresche-8.
re espouse, n'eussent tresvoluntiers fait le
prompt & premier deuoir de salutation con-
gratatoire à VOSTRE SAINCTETE. Car
comme ilz ne resentoient en eux mesmes
moindre ioye que tous & chascun vn des au-
tres princes pour la dignité à vous aduenue:
ainsi à nul autre prince Chrestien, ne se fus-
sent iaissés desaduancer, autant que la longue
distance des lieux l'eust permis, de rendre
à vostre nouveau Pontificat diuinement ob-
tenu, l'office de meritoire gratulation, si
les mouemens des temps d'alors, & depuis,

eussent esté autant libres à eux, & non empeschez par infinies difficultez, comme leurs voluntez estoient franches, enclines, & deuotes. Parquoy ilz se pensarent, que si à faire enuers vous ce meritoire devoir, ilz se fussent precipitamment hastez avec grande
 9 incommodité de leurs principaux affaires, que ayant iceulx entendu leur telle hatifueté trop tost aduancee, n'eust esté agreable, mais desplaisante à vous mesmes, enuers qui pretendoient faire preuue de leur bonne affection : ains selon la paternelle charité de vous enuers eulx, eussiez esté dolent, & ne vous eust esté trouué bon leur trop prompt devoir sans aucune necessité, en portant à eulx grand dommage avec perplexité. Or maintenant ilz ont enuoie vers VOSTRE SAINCTETE
 tresillustre & magnanime Prince le Seigneur PIERRE D'ALBRETH leur prochain parent : qui encliné deuant les genoilz de vous, comme souuerain vicaire de Dieu nostre seigneur IESV CHRIST en terre, & trescertain successeur de saint Pierre, chef des Apostres, & general pasteur, & gouverneur de toute l'eglise Chrestienne, vous rendist pour soy, & au nom de tous les deux
 10 Roy, & Royne l'obeissance due à VOSTRE
 SAIN-

SAINCTETE : aussi confirmast, & asse-
urast à vous & à tout ce tressacré & saint
College, que ANTOINE & IANE, Roy &
Royne de Nauarre, comme vrais enfans de l'
Eglise catholique, vous seront à tousiours,
mais tresobëissans : & que quelconque chose
tant grande soit ne pourra aduenir qui les
puisse distraire de l'observance de cetraissant
siege Apostolic, né de la foy Chrestienne : La-
quelle receue de main en main, & de pere en
filz par leurs maieurs, ilz ont tousiours re-
tenue, & gardeë en tresserme constance. En
cest endroit TRES SAINCT PERE, si ie
proposoie, & m'estoit loysible de estendre tou-
tes les voiles, & comme monté en haulte &
plaine mer discourir par les grandes & infi-
nies louanges de ces Princes, au nom des-
quelz maintenant ie fay la presente oraison :
ie craindroye que ayant trouué tresfacile en-
tree de propos, difficilement i'en peusse trou-
uer l'ysue. Car quelle vertu en quelcon-
que espece pourroit estre nommée, qui ne
soit en l'un & en l'autre tant clair resplan-
dissante, que à quelque dict ou faict que
leur esprit, ou leur action s'adresse, ilz ne
apparoissent en souueraine prestance estre
tresexcellens ? Mais pour autant que pour
le present ilz m'ont deputé pour estre

Rr 2

interpre-

interprete & declarateur de leur bonne & fi-
 dele volonté, & non pas trompette de leurs
 louanges: pource aussi que leur vertu assise
 en treshault, & tresillustre lieu, assez d'elle
 mesmes esclaire aux yeux des considerans,
 sans y adiouster estrange lumiere d'autre
 collaudation: ie laisseray à present de tenir
 propos de leurs haultes louanges: tel que ie
 pourroie faire, tresabondant, & veritable.
 Pour ceste heure tant seulement ie proposeray
 en auant des antiques histoires aucunes au-
 12 toritez: par lesquelles on pourra entendre
 que ces tresillustres Prince, & Princesse sont
 extraictz de race de telz maieurs, & ont
 legitiment succedé aux sang, vertu,
 biens, puissances, & seigneuries, de tels
 & si grandz ancestres qui ont acquis à eulx,
 & à leurs successeurs tresample gloire, &
 honneur immortel: non par autres plus dignes
 gestes, que pour auoir repulsez, domptez
 rompus, & deffaictz les ennemis de nostre
 Chrestienne religion, en defendant tousiours,
 & sur tout la dignité du saint siege Aposto-
 lic. Car qui est celuy tant ignorant de la me-
 moire antique, & tant estrangier & nou-
 uveau es escriptures des temps passez, qui s'il
 n'a leu, au moins oy raconter les preux, &
 vertu.

vertueux gestes du Roy Sainct Loys, tresbon
tressainct & sacré Roy de France pour la tui-
tion, & amplification de l'Eglise? Duquel
excellent monarque la magnanime vertu
cognue, & renommee tant en son Royaume I 3
treschrestien, comme es estranges Royaumes,
& barbares prouinces le couronna tout viuant
de souueraine loange: & mort, apres le par-
faict cours de sa vie, le colloqua au diuin
concile des bienheureux espritz celestes, &
au nombre des saintz par la religion Chre-
stienne venerer. Or ainsi est, que de ce
sainct Treschrestien Roy, constant propugna-
teur de l'Eglise, les tresillustres ANTOINE
& IANE Roy & Royne de Nauarre sont yssus
par extraction originale, comme deux ruis-
seaux d'une mesme source de fontaine. En
sorte qu'il appert euidentement que cela n'est
point auenu sans preordination de la diuine
prouidence que la lignee d'un tant saint,
treschrestien Roy esbandue & disperse en plu-
sieurs familles, apres trois cens ans, ou peu
moins reaccouplee par alliance de legitime
mariage, semble derechef estre reunie en une I 4
mesme maison Royale. Car il estoit trescon-
uenant, voire necessaire, d'un si vertueux
& diuin homme la progenie estre treslarge-

Rr 3

ment

ment espendue : affin que de la source de sa generation, & semence fust naïfvement ingenerée en plusieurs princes, & gouverneurs des peuples celle entiere & incorrompue religion, qui en luy auoit par diuine grace est, infuse. Et à la verité, c'estoit chose iuste, & raisonnable, que ceulx qui de tel sang estoient issus, & separez, fussent au mesme sang entre eulx conioincts & reünis : affin que de l'une & de l'autre lignee se monstrassent tresclairs princes, & princesses, qui peussent rapporter la gloire, & honneur de leur sang, & vertu à ce treschrestien Roy saint LOYS auteur, & premier chef de leur generation, & Chrestienne pieté. Et s'il m'est permis, O TRESSAINCT PERE, en ceste tresue-
 nerable assemblée de Prelatz Ecclesiastiques toucher quelques poinctz des matieres diuines, & dire quelque chose quant aux sentimens & intelligences des bienheureux saints deifiez : ie croy certainement, que le bon Roy saint LOYS pour celle grande charité, qui les bienheureux espritz n'abandonne, ne delaisse, encor quand la foy, & l'esperance ayans obtenu la fin de leur bien souverain, sont defaillies, ie croy, dis ie, ce bon saint Roy regardant des haults cieux sur les siens, & de luy descendus, encores plus se resiouyr pour
 la

la conionction de ces deux Prince, & Prin-
cesse desquelz à present ie tiens propos: &
que par continuelles prieres il requiert, &
obtient de la diuine maiesté, que ceulx qui
de luy sont descendus, cheminent en ses voyes,
en suiuant ses traces: & en la vraye adora-
tion de Dieu se maintiennent, non seulement
eulx, & leurs peuples: mais aussi estiment
estre leur plus grand deuoir sur toutes cho-16
ses, que de tout leur pouuoir estendre & aug-
menter celle fidelité de religion Chrestienne.
Dond se faict que les treschrestiens Roys de
France sur tous autres honneurs appetent cel-
le gloire, qui est acquise en la conservation
& defence de la religion Chrestienne: comme
aussi de mesme affection le desirent ceulx
& celles Princes & Princesses qui sont plus
prochains du sang Royal. Or n'est il au
Royaume de France ny dehors, Prince ne
Princesse, qui de plus prochain parentage
attouche à la couronne de France, que le
Roy, & la Royne de Nauarre. Et pource en
nulle autre chose plus ne pretendent, que
de se monstrier perpetuellement estre tres-
dignes de la participation de ceste treshaul-
te louange du tiltre Treschrestien. Car quelle
commemoration doi j ie faire maintenant
du Roy LOYS, filz du Roy PHILIPPE

Rr 4

sur-

surnommé le hardy tant de nom, que de faict,
 17e tiers petit filz dudit saint Roy LOYS,
 Conte d'Eureux, Roy de Nauarre: duquel
 par plusieurs generations de degré en degré
 sans estre le droict ordre de succession inter-
 rompu, finalement l'heredité du Royaume de
 Nauarre est paruenue à la Royne IANE, qui
 est aujour d'huy. Quelle commemoration en
 doy ie faire à longues parolles? Que diray
 ie de son filz, PHILIPPE? qui comme magna-
 nime hoir non seulement du Royaume, mais
 aussi de la pieté & vertu tant de son pere que
 de son ayeul pour la defense de la Chrestienté
 fait perpetuelle guerre à souueraine force &
 prudence contre le Sarrazin Roy de Grenade
 par ce temps là trescapital ennemi des Chre-
 stiens? Et quant au magnanime Prince
 THIBAVLD Conte de Champagne, qui
 aussi tint le Royaume de Nauarre, qui est
 celluy qui se pourroit vanter de assez suffisam-
 18ment louer sa prouësse & vertu? lequel apres
 auoir consummée presque tout son eage à
 combattre contre les Infideles aduersaires de
 la Chrestienté, & pour ceste cause auoir
 passé en la Barbarie d'afrique avec armee
 inuincible, faict beaucoup de batailles, &
 rapporté plusieurs victoires, finalement estant
 retour-

retourné de la sainte guerre, en laquelle il
auoit accompagné & suiuy son prince le Roy
saint LOYS, peu de iours apres sa mort, le
suiuit semblablement aux Cieux. Celle ver-
tu a tousiours esté, tousiours a esté celle ver-
tu, & encores est à present es Roys de Na-
uarre de postposer toutes choses à la conser-
uation & defense de la religion Chrestienne:
& pour icelle, quand l'affaire le requiert,
employer & offrir non seulement leurs biens,
& leurs puissances, mais aussi leurs testes &
leurs vies sans aucune dilation. Et pour cer-
tain s'ilz sont ceste partie tresanimez & cou- 19
rageux, nul ne s'en doibt esmerueiller, qui-
conques cognoistra que iceux iamais ne peu-
uent regarder l'escu, & le blason des armes
de leur Royaume sans prendre remembrance
de l'antique vertu de leurs maieurs, & des
travaux que iceux ont vaillamment suppor-
té tresgrandz & tresmemorables pour le souf-
tien de la Chrestienté. Car il est recité en
memoire historique que le Royaume de Castille
en Espagne iadis fut enuahy par trante
Roys Barbares infideles à la conduicte du Roy
ESMERAUD, chef souuerain de toute l'armée.
Dond aduint, que comme iceux eussent don-
né vn grand effroy à tous les Chrestiens, &

Rr 5

prins

prins en eulx assuree confiance de prendre en
 brief tout le reste de l'Espagne qui estoit
 Chrestienne, SANCTES Roy de Nauarre
 ayant dressé armee plus vaillante, que nom-
 breuse, marcha hardiment contre eulx:
 20 ayant premierement iuré un tresbeau, &
 tresnoble serment, que iamais de celle guer-
 re il ne reuiendrait sinon avec la victoire con-
 quise. Les Barbares Mahometistes auoient
 excogité plusieurs machinations, & dressé di-
 uerses embusches pour empescher les courses
 de noz Chrestiens sur eulx, & entre autres,
 plusieurs grosses chaines de fer: desquelles ilz
 auoient tellement barré tous les passages, que
 à la Cheualerie (ou estoit la plus grand force
 de nostre armee) sembloit estre perdue toute
 l'esperance de pouuoir aborder ne faire route
 sur les ennemis. Mais contre un prudent Prin-
 ce les traistres & cauteleuses conspirations
 n'ont point d'efficace, & contre l'homme con-
 stant toutes machinations sont debiles: &
 contre Dieu seul pour nous est inutile & affoi-
 blie toute force de multitude. Donc le magna-
 nime Roy de Nauarre SANCTES ayant Dieu
 21 pour guide, à force d'armes se faisant faire
 voye au trauers des ennemis, ne desista ia-
 mais tant que ayant mis en route & deffait
 les

les infideles, & iceulx despoilleZ d'armes, de bagage, de camp, & de vie, il leur eust monstré la victoire n'estre au grand nombre des hommes, mais en la vertu, & vaillance: non en munitions, & machines belliques, mais en la iuste cause de guerre. Et que de ceulx qui bataillent pour le nom de IESVS CHRIST l'impetueuse magnanimité ne pourroit estre soustenue, quand bien toutes les forces estrangieres se assembleroient en vne armee. Car si Dieu est pour nous, qui sera contre nous? Ayant donc vaincu, defaict, & reduict en son pou- uoir les ennemis, & leurs totalles puissances: incontinent se fait vne incroyable accourse de tous les Capitaines, Cheualiers, & preux gendarmes Chrestiens vers le Roy SAN- CTES: l'un l'embrassant, l'autre se encli-22 nant à ses genoilZ, l'autre luy baisant la main, celle main viqueresse des Barbares sans foy, liberatrice des Espaignes oppri- mees, de ceulx qui pour la presse de la tourbe ne pouuoient plus pres approcher de tout loing à gracieux visage, yeux bene- volemment regardans, mains eleuees, & corps enclins donnoient par signes exteri- eurs manifestes signifiances de l'interieure affe-

affection de leur bon cœur. Et tous à une voix le saluarent, & proclamarent trespieux guerroyeur, & inuincible chef de guerre. Puy apres comme propos fust de departir le butin, & distribuer la proye des vincus qui estoient autant grandes, comme les richesses de trente trespuiſſans Roys en auoient peu acombler en vn camp. Ne se trouua homme en toute l'armee qui ne fust de tel aduis, & qui ainsi ne le declarast apertement que quelconque & quelque grande part de la proye
23 hostile que demanderoit auoir, ou bien que par son iuste droit prendroit le victorieux Roy SANCTES, encores n'en pourroit il iamaïs tant auenir à luy, que beaucoup plus encore n'en appartint meritoirement à sa vertu, & à ses excellens gestes. Or y auoit il au camp de ces Barbares Lybiens trespgrande abondance d'or, & d'argent monnoyé, mis en œuvre, ou en masse, grand nombre de gemmes & pierreries de grand prix grand' amas de tapicerie Turquesque, & draps de pourpre, & de soye, de riches vestemens, vaiscelles, & bagues: comme ceste nation est excessiuelement pompeuse, encore que soit en guerre. Et sur tout vn nombre presque innombrable d'armes, harnois, & bastons

bastons de toutes sortes, forgez & façonnez
par tres exquis artifice. Incroyable multitude
de cheuaulx de pris avec leurs bardes, chan-
frains, caparassons enrichiz d' ouurage &
matiere. Infinis captifz esclaués, de la ran-24
çon, ou vendition desquelz se pouuoient re-
couurer grandz deniers. De toutes lesquelles
butinees richesses tous les victorieux Ducz,
Capitaines, & gens d'armes d'un com-
mun accord & consentement prioient le Roy
SANCTES en prendre pour luy ce que luy
plairroit, voire le total, si bon luy sembloit.
Luy à visage alaigre, & à chere gracieuse,
& parolle de mesme, ayant monstré signe
d'auoir tres agreable ceste prompte bonne vo-
lunté de toute l'armee, ainsi haultement
dist: Ce n'a point esté la conuoitise de l'or, &
des richesses Barbariques qui m'a induit
à prendre les armes, & entrer en guerre ex-
posant mon propre corps en premier front aux
traictz mortelz, & aux furieuses armes
des ennemis. C'est l'ardeur de la pieté Chre-
stienne, & le grand desir de deliurer ceste
tant belle region fidele de l'iniuste domina-
tion de ces inhumaines bestes & chiens infi-25
deles, qui m'ont allumé les flambeaux ardens
au courage, & chaulcé les esperons aux piedz
pour

pour entreprendre cest heureux affaire, qui
est (grace à Dieu) parfait: Car par le benefice
diuin, & par la prouesse de vos bras victorieux
(O vaillans Capitaines, Cheualiers, & soul-
datz,) ayant obtenu ce que j'ay voulu, ie ne
commetray iamais acte, par lequel on puisse
dire que j'aye de plus grand courage contemnè
les bandes nombreuses des ennemis armez, &
sur pied estans, que desprisè les despouillees des
desarmeZ & gisans mortz par terre. Pour
tout ornement d'honneur me soient en pre-
mier lieu es sainctz temples & lieux sacrez,
de nostre Seigneur Dieu immortel, & de ses
venerables sainctz ces riches d'espouillemens
d'infideles, en partie couuertement serrez, es
sacrez thresors des Eglises: en partie aper-
tement pendue aux lances: affin que en tout
26 temps ilz estendent à la posterité la memoire de
nous, & aussi reueillent & enhardissent ceux
qui apres nous viendront à tousiours entrepren-
dre de vaillant courage la defense de nostre
Chrestienté. Le reste soit pour enrichir les
pauures soldatZ, & recompenser ceux qui en
ceste guerre ont despendu le leur, chesqu'un
selon son condigne merite: affin que apres
auoir consumé la vigueur de leur ieunesse es
labeurs & perilz de ceste sainte guerre, ilz
ayent

ayent en leur vieillesse dequoy souterir leur infirmité en tranquille repos. Quant à moy, ie ne demande, ne quiers auoir nulle quelconque recompense en part de la proye, & nul autre pris d'honneur, si non ces chaines de fer lesquelles vous voyans, & à cela me aydans i'ay froissees & desrompues, & fors que celle pierre precieuse, laquelle vous voyez par mes mains abbatue, & là gisante (Et ce disant il leur monstroit l'Empereur Payen ES-27 MERAVD mort estendu par terre, & voultré en son sang.) Ainsi donc ce noble Prince heroïque, tant pour conseruer l'eternelle memoire d'une si renommee victoire, comme aussi pour monstrier de tel exemple, & inciter les courages des ses posterieurs: il voulut de là en apres auoir pour enseigne de son armoirie les chaines: ordonnant que en semblable tous les autres Roys ses successeurs portassent chaines en leurs armes. Et pour autant que le vaillant Roy SANCTES auoit combattu, & occis de sa main le souuerain Coronal de l'armee Payenne, nommé ESMERAVD, en signe de ce il voulut que la pierre Esmerauide portant tel nom, fust es chaines entrelacees au blason de ses armes. Et d'aduantage il est tout constant & certain que tant pour celle memorable deffaiete
de

de trente Roys Payens & leurs armées, com-
 28 me pour autres plusieurs telles victoires sur
 la gent Mahometique, tel honneur fut at-
 tribué aux Roys de Nauarre, qu' ilz se-
 roient, & sont solennellement oinctz, couronnez,
 & consacrez. O tresheureux temps, auquel
 les monarques, Roys, & Princes Chrestiens,
 & leurs peuples, ou subiectz estans sans
 nulles discordes, sans aucune diversité, ou
 controuerse de variables opinions, par un
 tresbon, & souverain consentement en Chre-
 stienne union assembloient toutes leurs forces
 d' esprit & de corps, & de fortunes à estendre
 tant qu' ilz pouuoient par l' uniuersel mon-
 de les bournes de la domination Chrestienne.
 Ou au contraire en nostre siecle autres grandz
 mouuemens nous n' auons veu, si non les
 Roys, & Princes Chrestiens desbriseZ les uns
 par les autres: & en leurs peuples subiectz
 (affin que rien ne deffaillist à la misere de
 nostre eage) tumultes, & seditions tres-
 29 grieues, pernicieuses, voire exitiales, & de-
 structoires emeües par mauuais hommes cou-
 urans leurs malignes conuoitises soubZ fein-
 te couleur de religion Evangelique. A tous
 le quelz maux execrables tous peuples &
 Princes esperent la fin deuoir estre mise par
 vostre

vostre pieté (O PIE, tresbon, & tresagreable Pontife souuerain) & de cela ont en VOSTRE SAINCTETE telle confiance, que si ce bon espoir leur vient à faillir, il ne leur restera, que terrible craincte de tous euenemens miserables, & detestables. Car vous avez reueillé & eleué les bons espritz & vertueux courages de tous en denonceant le general concile tant de toute la Chrestienté desiré: & auez transmis la clarté de bonne esperance, tenant seur deuoir auenir, que ayant osté la peste des plus que mortelles heresies, le tres-sacrosainct nom de nostre Seigneur IESVS CHRIST, sera inuocé & adoré de tous en un mesme esprit, de mesme voix, & mes- 30 mes formes de saintes ceremonies. Or sus, or sus donc, TRESSAINCT PERE, Ainsi Dieu (du quel étant au ciel vous representez la personne en terre) ainsi ce tresgrand & tresbon Dieu vous vueille & permette treslonguement, & tresheureusement presider chef en son Eglise. Auancez, & poursuinez constamment (comme bien vous faictes) ceste sainte deliberation: & employez toute vostre vigilante diligence, à garder que la contagion de tant horribles maux ne vienne à se estendre plus auant. Recordez vous, TRES-

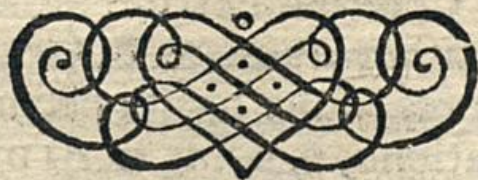

SAINCT PERE, que vous estes le commun pere spirituel, & pasteur de nous tous: & que le salut de nous tous vous a esté commis & baillé en charge, & en vostre fidelité, par celluy qui estant Dieu pour nous voulut estre faict homme, & ne refusa point par effusion de son sang nous preparer & ouvrir
31 la voie aux Cieux. Nous auons bonne confiance que toutes les choses dignes de nostre foy, & loy, que ores vous cognoissez bien estre renuersees par les heurtz de tant grandes, & si longues dissensions, seront par vous remises sus en l'estat de leur pristine dignité. Il nous semble ià veoir visiblement celluy temps heureux, auquel par vous sera restablie l'autorité du venerable ordre ecclesiastique, que les anciennes religieuses coustumes seront reconfirmées, les peruerses opinions abolies: & affin que l'estat de l'Eglise, & de la Chrestienté ainsi bien restably, iamaïs puis apres ne puisse estre desmembré, qu'il soit serré & estrainct par tresiuste seuerité de loix. L'ordre ecclesiastique par le passé a perdu beaucoup des ornement de sa dignité, & beaucoup d'appuis de sa stabilité: lesquels si par vous elle ne recouure, elle estime que iamaïs par nul autre ne luy seront restituez. Pour
les.

lesquelz recouurer nous croyons, & tenons³²
pour tout seur, & certain, que tous les mo-
narques, Roys, & Princes Chrestiens vous
assisteront en aide, faueur, & support. En-
tre lesquelz le tresmagnanime ANTOINE
Roy de Nauarre, & tresillustre Princesse
IANE sa fidele espouse Royne de Nauarre se
offrent, & vous promettent employer leurs
personnes, leur Royaume de Nauarre, Prin-
cipaulté de Biar, & toutes autres quelcon-
ques prouinces qu'ilz tiennent en souuerai-
neté: qui tousiours seront à vostre comman-
dement, & puissance, & eulx (comme la rai-
son est) enfans tresobeissans de la sainte
Eglise Catholique: & à iamais tresuoluntaire-
ment obtempereront à la souueraine autorité
de VOSTRE SAINCTETE. Ce que tres-
sainctement, & inuiolablement,
ils promettent.

F I N.

Ss 2

X. IN-

X.
INDEX
LIBRORVM QVORVNDAM
EX TYPOGRAPHIA ALDINA
EDITORVM.

QVOS POSSIDET

C. G. S. P. P. (*)

A. R. S. clō Idcc xxv.

1495.

(*) i. e. CHRISTIANVS GOTLIBIVS SCHWARZIVS,
Com. Pal. Cæs. & Prof. Publ. Altorfinus longe
celeberrimus, cuius & prostat Index librorum
quorundam, paullo post incunabula typogra-
phiæ impressorum, nuper admodum luci se-
orsum expositus. Eius pars prima inserta est
collectioni octavæ Actorum Eruditorum &
Curiosorum Franconiæ p. 553. — 578. addita
spe, fore, ut proxima eorundem Actorum
pars ceteros quoque illius catalogi libros ex-
hibeat. Ceterum Petrum Mosellanum olim
etiam optimos quosque & Græcos & Lati-
nos auctores, nulla habita pecuniæ aut sum-
ptuum ratione, maxime ex ALDINA litera sibi
comparasse, haud ita pridem ex Melch. Ada-
mi Vitis Philos. p. 61. personatus Antonius
Musæme docuit in p. 79. Singularium de viris
eruditione florentibus, Wittenb. 1728. 8.

* * *

1495. { Theodori introductivæ grammatices libri quatuor.
| Eiusdem de mensibus opusculum.
| Apollonii Grammatici de constructione libri quatuor.
| Herodianus de numeris. Græce, Venetiis in ædibus Aldi Romani, M. CCCC. LXXXV. in f.
1497. Nicolai Leonici Vincentini liber de Epidemia, quam vulgo morbum Gallicum vocant. Venetiis, in domo Aldi Manutii, MIID. in 4.
1499. Nicolai Perotti, Episcopi Sipontini, Cornucopiæ. Venetiis in ædibus Aldi. MID. in f.
1501. { Prudentii Poetæ opera.
| Hymni divinarum rerum.
| Liber de divinitate.
| Liber de origine peccatorum.
| Tragoedia de passione Romani martyris.
| Liber de coronis martyrum.
| Contra Symmachum libri duo, in quibus deridet Gentilium deos.
| Tituli Historiarum de V. & N. Testam. Venet. apud Aldum. MDI.

Ss 3

Can-

- Cantica Io. Damasceni. Græce.
Cosmi Hierosolymitani cantica.
Græce. (Græce.
Cantica Marci Episcopi Idrontis.
Cantica Theophanis. Græce in 4.
Martialis. Venetiis in ædibus Aldi.
M. DI. 8.
Iuvenalis, & Persius. Venetiis in ædi-
bus Aldi. M. DI. 8.
1502. Thucydides Græce. Venetiis in domo
Aldi. M. DII. in f.
Iulii Pollucis Vocabularium. Græce.
Venetiis, apud Aldum. MDII. in f.
Catullus, Tibullus, Propertius. Ve-
netiis in ædibus Aldi. M. D. II. 8.
Statius. Venetiis, in ædibus Aldi.
M. D. II. 8.
Stephanus de Urbibus. Græce. Venetiis,
apud Aldum Romanum. M. D. II. f.
P. Ovidii Nasonis Fastorum L. VI.
Venetiis, in Aldi Romani Acade-
mia. M. D. II.
1503. P. Ovidii Nasonis Trist. & de Ponto
libri. Venetiis, in Academia Aldi.
M. D. III. 8.
Origenis Homiliæ in Genesin, Exo-
dum, Leviticum, in Numeros, in
Iesum Naue, in librum Iudicum,
divo

divo Hieronymo interprete. Vener.
in ædibus Aldi Rom. M. D. III. fol.

1508. { Plinii Secundi Epistolæ.

Eiusdem Panegyricus.

Eiusdem de Viris illustribus in Re
militari, & in administranda Re-
publica.

Suetonius Tranquillus de claris
Grammaticis & Rhetoribus.

Iulius Obsequens de Prodigiiis.

Venetiis, in ædibus Aldi & An-
dreæ Asulani soceri. M. D. VIII. 8.

1509. C. Crispus Sallustius &c. Venetiis, in
ædibus Aldi & Andreæ Asulani
Soceri M. D. IX. 8.

1512. { Erotemata Chrysoloræ.

De anomalis verbis.

De formatione temporum ex libro
Chalcondylæ.

Quartus Gazæ de constructione.
De Encliticis.

Sententiæ Monostochi ex variis
Poetis.

Venetiis, in ædibus Aldi. M. D.
XII. Græce. 8.

1513. Strozii, Poetæ, pater & filius. Vene-
tiis, in ædibus Aldi & Andreæ Asu-
lani soceri. M. D. XIII. 8.

Pin*

- Pindari Olympia, Pythia, Nemea
Isthmia.
- Callimachi hymni, qui inveniuntur.
- Dionysius de situ orbis.
- Lycophronis Alexandra. Græce.
Venetiis, in ædibus Aldi & An-
dreæ Asulani foceris. M.D.XIII. 8.
- Cornucopiæ, sive linguæ latinæ
commentarii.
- Sypontini libellus, quo Plinii epi-
stola ad Titum Vespasianum cor-
rigitur.
- Cornelii Vitellii in eum ipsum li-
bellum Sypontini annotationes.
- M. Terentii Varronis de lingua lati-
na libri tres, Quartus, Quintus,
Sextus.
- Eiusdem de Analogia libri tres.
- Sexti Pompeii Festi undeviginti li-
brorum fragmenta.
- Nonii Marcelli Compendia, in qui-
bus tertia fere pars addita est,
non ante impressa, idque labo-
re & diligentia Iucundi nostri
Veronensis, qui in Gallia No-
nium cum antiquis contulit ex-
emplaribus. Additus præterea est
longus tractatus de generibus.
- Vene-

- Venetiis in ædibus Aldi & Andreæ soceri M. D. XIII. fol.
1514. Rhetoricorum ad C. Herennium, L. III.
M. T. Ciceronis de inventione L. II.
Eiusdem de oratore ad Quintum fratrem L. III.
Eiusdem de claris oratoribus, qui dicitur Brutus L. I.
Eiusdem orator ad Brutum. L. I.
Eiusdem Topica ad Trebatium. L. I.
Eiusdem oratoriæ partitiones. L. I.
Eiusdem de optimo genere oratorum præfatio quædam. Venetiis, in ædibus Aldi & Andreæ soceri. M. D. XIII. in 4.
- Virgilius. Venetiis, in ædibus Aldi & Andreæ soceri. M. D. XIII. 8.
- Valerius Maximus. Venetiis, in ædibus Aldi & Andr. Soceri. M. D. XIII. 8. *in duplo.*
1515. Lucretius. Venetiis, in ædibus Aldi & Andreæ Soceri. M. D. XV. 8.
- Auli Gellii Noctes Atticæ. Venetiis, in ædibus Aldi & Andreæ Soceri. M. D. XV. 8.

Ss 5

Q. Sc.

- Q. Septimii Tertulliani Apologeticus
adversus Gentes. Venetiis, in ædi-
bus Aldi & Andr. Soceri. M. D. XV. 8.
- L. Cælius Lactantius Firmianus. Vene-
tiis, in ædibus Aldi & Andreae So-
ceri. M. D. XV. 8.
1516. Ludovici Cælii Rhodigini antiqua-
rum lectionum libri. Venetiis in
ædibus Aldi & Andreae Soceri.
M. D. XVI. in f.
- C. Suetonii Tranquilli XII. Cæsa-
res.
- Sexti Aurelii Victoris a D. Cæsare
Augusto ad Theodosium ex-
cerpta.
- Eutropii de gestis Romanorum li-
bri X.
- Pauli Diaconi L. VIII. ad Eutropii
historiam additi.
Venetiis, in ædibus Aldi & An-
dreæ Soceri. M. D. XVI. 8.
- Gregorii Nazianzeni, Theologi, Ora-
tiones lectissimæ. Græce. Venetiis,
in ædibus Aldi & Andreae Soceri.
M. D. XVI. 8.
1517. M. T. Cic. Officiorum libri tres, &c.
Venetiis, in ædibus Aldi & Andreae
Asulani Soceri. M. D. XVII. 8.

Martialis. Venetiis, in ædibus Aldi & Andreae Soceri. M.D.XVII. 8. *in duplo.*

Musæi opusculum de Herone & Leandro.

Orphei Argonautica.

Eiusdem hymni.

Eiusdem de lapidibus. Græce. Venetiis, in ædibus Aldi & Andreae Soceri. M.D.XVII. 8.

Ausonius. Venetiis, in ædibus Aldi & Andreae Soceri. M.D.XVII. 8. *in duplo.*

Ioannis Bapt. Egnatii de Cæsaribus libri III.

Eiusdem in Spartiani, Lampridii-
que vitas annotationes.

Nervæ & Traiani atque Adriani principum vitæ ex Dione.

Aelius Spartianus.

Iulius Capitolinus.

Lampridius.

Flavius Vopiscus.

Trebellius Pollio.

Vulcatius Gallicanus.

Addita in calce Heliogabali principis ad meretrices elegantissima oratio non ante impressa. Venetiis, apud Aldum. 8.

Teren-

- Terentius. Venetiis, in ædibus Aldi
& Andreae Soceri. M. D. XVII. 8.
1518. Aeschyli Tragœdiæ sex. Græce. Ve-
netiis, in ædibus Aldi & Andreae
Soceri. M. D. XVIII. 8.
- { Erasmi opuscula.
Pacis querela.
De regno administrando.
Institutio Principis Christiani.
Panegyricus ad Philippum & car-
men.
De discrimine adulatoris & amici.
De utilitate capienda ex inimicis.
De doctrina principum.
Principi cum philosopho semper
esse disputandum.
Declamatio super mortuo puero.
Venetiis, in ædibus Aldi & An-
dreae Soceri. M. D. XVIII. 8.
- { Pomponius Mela.
Iulius Solinus.
Itinerarium Antonini Aug.
< Vibius Sequester.
P. Victor de regionibus urbis Romæ.
{ Dionysius Afer de situ orbis.
Venetiis, in ædibus Aldi & An-
dreae Soceri. MDXVIII. 8.

T. Li-

- T. Livii Decas I. Venetiis, in ædibus
Aldi & Andreae Soceri. M. D. XVIII. 8.
1519. M. T. Ciceronis Orationum Volu-
men I. Venetiis, in ædibus Aldi
& Andreae Soceri. M. D. XVIII. 8.
1520. Alexandri Aphrodisiensis in Sophi-
sticos Aristotelis elenchos com-
mentaria. Venetiis, in ædibus Al-
di & Andreae Soceri. M. D. XX.
Græce in f.
- Quintus Curtius. Venetiis, in ædibus
Aldi & Andreae Soceri. M. D. XX. 8.
1521. M. T. Ciceronis Epistolarum ad Atti-
cum, ad Brutum, ad Quintum fra-
trem L. XX. Venetiis, in ædibus
Aldi & Andreae Soceri. M. D. XXI. 8.
- Apuleius. Venetiis, in ædibus Aldi &
Andreae Soceri. M. D. XXI. 8.
1522. Quintilianus. Venetiis, in ædibus Al-
di & Andreae Soceri. M. D. XXII.
in 4.
1523. Cl. Claudianus. Venetiis, in ædibus
Aldi & Andreae Asulani Soceri.
M. D. XXIII. 8.
1527. { Ioannes Grammaticus in libros de
          { generatione & interitu.
          { Alexander Aphrodisiensis in Mc-
          { teorologica.

Idem

1527. { Idem de Mixtione. Venetiis, in
ædibus Aldi & Andreae Asulani
Soceri. M. D. XXVII. Græce. in f.
1528. { Macrobiani in somnium Scipionis ex
Ciceronis VI. libro de Rep.
{ Eiusdem Saturnaliorum libri VII.
{ Censorinus de die Natali.
Venetiis, in ædibus Aldi & An-
dreæ Asulani Soceri. M. D.
XXVIII. 8.
1533. { P. Ovidii Nasonis Heroidum Epi-
stolæ.
{ Amorum libri III.
{ De Arte amandi L. III.
{ De remedio amoris. libri II.
{ De medicamine faciei.
{ Nux.
{ Somnium. Venetiis, in ædibus Hæ-
redum Aldi & Andreae Soceri.
M. D. XXXIII. 8.
1534. Valerius Maximus. Venetiis, in ædi-
bus hæredum Aldi & Andreae So-
ceri. M. D. XXXIII. 8.
1540. M. T. Ciceronis Epistolæ ad Atticum,
ad M. Brutum, ad Quintum fra-
trem. Apud Aldi filios, Venetiis.
M. D. XL, 8. *in duplo.*

M. T.

M. T. Ciceronis Orationum Volumen
primum. Apud Aldi filios, Vene-
tiis M. D. XL. 8.

1541. M. T. Ciceronis Orationum Volumen
secundum. Apud Aldi filios, Vene-
tiis M. D. XLI. 8.

M. T. Ciceronis Orationum Volumen
tertium. Apud Aldi filios, Venetiis
M. D. XLI. 8.

M. T. Ciceronis de Philosophia pri-
ma Pars. Venetiis, apud Aldi fi-
lios, M. D. XLI.

M. T. Ciceronis de Philosophia Vo-
lumen secundum. Apud Aldi fi-
lios, Venetiis, M. D. XLI.

Scholia Pauli Manutii, quibus Cice-
ronis Philosophia partim corri-
gitur, partim explanatur. Apud
Aldi filios, Venetiis, M. D. XLI. 8.

Virgilius. Apud Aldi filios, Venetiis,
M. D. XLI. 8.

1544. Lettere volgari di diversi Nobilissimi
Huomini. Libro primo, in Vinegia.
M. D. XXXXIII. in casa de figli-
uoli di Aldo. 8.

1545. Lettere volgari di diversi nobilissimi
Huomini. Libro secondo. In Vi-
negia. M. D. XXXXV. in casa de
figliuoli di Aldo. 8.

1549. Magnum Etymologicum Græcæ linguæ. Venetiis, apud Federicum Turrisanum. M. D. XLIX. fol.
1552. Theophrasti Historiam de Plantis & de causis Plantarum, & quosdam alios ipsius libros continens Tomus VI. Venetiis, apud Aldi filios M. D. LII. Græce. 8.
- Dialoghi di M. Speron Speroni. in Vinea M. D. LII. in casa de' figliuoli di Aldo. 8.
1554. M. T. Ciceronis Orationum Pars I. Venetiis, apud Paulum Manutium, Aldi filium. M. D. LIII. 8.
- { Rhetoricorum ad C. Herennium L. III.
- { De inventione libri II.
- { Topica ad Trebatium.
- { Oratoriæ partitiones.
- Venetiis, apud Paulum Manutium, Aldi filium. M. D. LIII. 8.
- Ciceronis de Oratore L. III. Orator, de claris Oratoribus. Venet. ap. Paulum Manutium, Aldi filium. M. D. LIII. 8.
- M. T. Ciceronis Epistolæ ad Atticum, ad M. Brutum, ad Q. fratrem. Apud Pau-

- Paulum Manutium, Aldi filium,
Venetiis, M. D. LIII. 8.
1555. Ciceronis de Officiis libri tres, &c.
Venetiis, M. D. LV. apud Paulum
Manutium, Aldi F. 8.
- Oribasii Sardiani Collectorum Medi-
cinalium libri XVII. Parisiis, apud
Bernardinum Turrisanum, via Ia-
cobæa, sub officina Aldina. 1555. 8.
1556. Epistolæ clarorum virorum. Vene-
tiis M. D. LVI. apud Paulum Manu-
tium, Aldi filium. 12.
1557. Commentarius Pauli Manutii in Epi-
stolas M. T. Ciceronis ad M. Iuni-
um Brutum & ad Q. Cic. F. Ve-
netiis, M. D. LVII. apud Aldum. 8.
- Thomæ Linacri Britanni de emenda-
ta structura Latini sermonis Libri
VI. Venetiis, apud Paulum Manu-
tium, Aldi filium. M. D. LVII. 8.
1558. Pauli Manutii Epistolæ & Præfatio-
nes. In *Academia Veneta*, M. D.
LVIII. 8.*
1559. Flavii Alexii Vgonii de maximis Ita-
liæ atque Græciæ calamitatibus. In
Academia Veneta, M. D. LIX. 4.*

Tom. I. Fasc. III.

T 5

1560.

1560. M. Tullii Ciceronis de Philosophia prima pars, cum scholiis Pauli Manutii. Venetiis, M.D.LX. 8.

1561. Ciceronis de Officiis libri III. &c. Venetiis, M.D. LXI. apud Aldum. 8.

De ordine ac methodo in scientia servandis liber unus, nunc primum in lucem editus a Ioanne Camillo, Genuensi. Venetiis, M. D. LXI. apud Paulum Manutium, Aldi filium. 4.

1564. Ciceronis de Officiis libri tres. &c. Venetiis, apud Aldum, M.D. LXIII. 8.

Ciceronis de Oratore L. IIII. de optimo genere oratorum, de claris oratoribus &c. Venetiis, apud Aldum, M.D. LXIII. 8.

1565. M. T. Ciceronis de Philosophia prima pars, cum scholiis Pauli Manutii. Venetiis, M. D. LXV. 8.

M. Ciceronis de Philosophia, Volumen secundum, cum scholiis Pauli Manutii. Venetiis, M.D. LXV. 8.

1566. C. Iulii Cæsaris commentarii cum Io. Michaelis scholiis. Venetiis, M. D. LXVI. in ædibus Manutianis. 8.

Orthographiæ ratio, ab Aldo Manutio

tio, Pauli F. collecta. Venetiis,
M. D. LXVI. 8.

1572. M. T. Ciceronis Epistolæ familiares
dictæ. Venetiis, in ædibus Manu-
tianis. M. D. LXXII. 8.

1575. Vita dell' invittissimo e sacratissimo
Imperatore Carolo V. descritta dal
Signor Alphonso Vlba. In Vene-
tia dalla Boltegha d' Aldo. M. D.
LXXV. 4.

1576. In Q. Horatii Flacci librum de arte
Poetica Aldi Manutii commenta-
rius. Venetiis, ∞. D. LXXVI.
apud Aldum. in 4.

1583. M. T. Ciceronis Opera omnia X. To-
mis comprehensa, cum Mannuc-
ciorum commentariis. Venetiis,
clo Io xxcII. apud Aldum. in f.

1586. Essame de Gl' Ingegni de Gl' huomi-
ni per apprendere le scienze. In Ve-
netia, M. D. XXCVI. Presso Aldo. 8.

Sine tempore impressionis annotato:

Quinti Calabri derelictorum ab Hō-
mero libri quatuordecim, Græce,
apud Aldum. 8. *vetust.*

Strozii, Poetæ, pater & filius, apud
Aldum 8.

T t 2

AC-

ACCESSIO QVORVNDAM
LIBRORVM
IN TYPOGRAPHIA ALDINA
IMPRESSORVM.

1502. Valerii Maximi dictorum & factorum memorabilium L. IX. Venetiis, in ædibus Aldi Rom. M. D. II. 8.
[Ovidii Metamorphoseon L. XV. quibus præmittuntur:
Ad Marinum Sannutum epistola, qui apud Græcos scripserint μεταμορφώσεις.
Aldo privilegium concessum ad reip. litterariæ utilitatem.
Orthographia dictionū græcarum.
Vita Ovidii ex eiusdem operibus.
Index fabularum, & cæterorum, quæ insunt huic libro. Venetiis apud Aldum Manutium Rom. M. D. II. 8.
1504. [Nazianzeni opuscula Græc. & Lat. Venetiis, ex Aldi Academia. M. D. IIII. 4. in duplo. Accessit alteri exemplari:
Nonni Poetæ Panopolitani historia Evangelii Ioannis carmine heroi-

heroico Græco scripta & eodem
anno ab Aldo impressa.

1505. Ioan. Ioviani Pontani quædam o-
pera. Vrania, sive de Stellis.
L. V. Meteororum. L. I. De Hor-
tis Hesperidum, L. II. Lepidina,
s. pastorales pompæ, L. VII.
Item Meliseus, Mæon, Acon.
Hendecasyllaborum L. II. Tumū-
lorum L. I. Neniæ XII. Epi-
grammata XII. Venetiis in ædi-
bus Aldi Rom. M. D. V. 8.

1508. Erasmi Roterodami chiliades tres, ac
centuriæ fere totidem. Venetiis,
in ædibus Aldi. M. D. VIII. in f.

1513. C. Iulii Cæsaris commentarii &c.
Accedunt Picturæ totius Galliæ
divisæ in partes tres.

Nomina locorum, urbiumque
& populorum Galliæ, ut olim
dicebantur Latine, & nunc di-
cuntur Gallice.

Pictura pontis in Rheno. Item
Avarici. Alexiæ. Vxeloduni.
Massiliæ.

Literæ Max. Pontificum, ne quis
libros, cura nostra excusos,
imprimat vendatve.

Tt 3

Rai-

Raimundi Marliani Index eorum, quæ in hoc libro habentur. Venetiis in ædibus Aldi & Andreae soceri. M. D. XIII. 8.

1514. Athenæus, Græce. Venetiis apud Aldum, & Andreæ socerum. M. D. XIII. in f.

1518. Io. Ioviani Pontani opera omnia soluta oratione composita. T. I. Venetiis in ædibus Aldi & Andreae Soceri. M. D. XVIII. 4.

1519. - - - T. II. Venetiis in ædibus Aldi & Andreae Soceri. M. D. XVIII. 4.

- - - T. III. Venetiis, in ædibus Aldi & Andreae Soceri. M. D. XVIII. 4.

Plutarchi Parallela, h. e. vitæ illustrium Virorum Græci nominis ac Latini. Græce. Venetiis in ædibus Aldi & Andreae Soceri. M. D. XVIII. in f.

M. T. Cic. Orationum Volumen secundum. Venetiis in ædibus Aldi & Andreae Soceri. M. D. XVIII. 8.

M. T. Cic. Orationum Volumen tertium. Venetiis in ædibus Aldi & Andreae Soceri. M. D. XVIII. 8.

1521.

1521. { T. Livii Decas prima, tertia, quarta, cuius tertio libro prima pars, quæ desiderabatur, & decimo, quicquid fere in calce non habebamus, additum est, verum præter hæc veluti fragmenta quartæ decadi adiuncta.

Duplex epitome, quarum altera per singulos XIIII. decadum libros summatim explicantur, quæ in illis continebantur; altera est L. Flori, qui omnem historiam ex T. Livio excerpfit.

Polybii L. V. de rebus Romanis in latinum traducti a Nicolao Peroto.

Index copiosissimus rerum magis memorabilium. Venetiis in ædibus Aldi & Andreæ Soceri. M. D. XXI. in f.

1522. { Trogi Pompeii externæ historiæ ab Iustino in compendium redactæ.

{ Aemilii Probi (*i. e. Cornelii Nepotis*) de vita excellentium Imperatorum. Venetiis in ædibus Aldi &

T c 4

An-

Andreas Asulani Soceri. D. M.
XXII. 8.

1523. { Aldi Pii Manutii institut. Gramma-
ticarum L. III. Accedunt eius-
dem opuscula:

De literis Græcis & diphthongis.
Abbreviationes, quibus frequenter
Græci utuntur.

Oratio Dominica, & duplex Salu-
ratio ad Virginem gloriosiss.

Symbolum Apostolorum.

Divi Iohannis Evang. Evangelium.

Aurea carmina Pythagoræ.

Phocylydis poema ad bene beate-
que vivendum.

Omnia hæc cum interpretatione
latina.

Introductio perbrevis ad hebrai-
cam linguam.

Erasmi Roterodami opusculum de
octo partium orationis constru-
ctione. Venetiis in ædibus Aldi
& Andreas Soceri. M. D. XXIII. 4.

1524. { Odyssæa Homeri.

{ Batrachomyomachia.

{ Hymni XXXII. Venetiis in ædi-
bus Aldi & Andreas Asulani So-
ceri. M. D. XXIII. 8.

1525.

1527. { Prisciani Grammaticæ Sarienſis libri omnes.

{ Rufini de metris comicis & oratoriis numeris. Venet. in ædib. Aldi & Andreae Aſulani Soceri. M. D. XXVII. 4.

Pyrrhi Perotti Sypontini cornucopiæ, ſive linguæ latinæ commentarii (*eodem ordine, quo ſupra ad A. 1513. extant, niſi quod hic accedunt*, Michaelis Bentini Caſtigations in Nonium, obiterque in Varronem & Feſtum, ex veterum codicum fide.) Venetiis in ædibus Aldi, & Andreae Aſulani Soceri. M. D. XXVII. in f.

1536. { Laurentii Vallæ elegantiarum L. VI.
{ Eiusdem de Reciprocatione Sui & Suus, L. I.
{ Venetiis in ædibus hæredum Aldi & Andreae Aſulani Soceri. M. D. XXXVI. 4.

C. Plinii Secundi Hiſt. Nat. Pars I. Venetiis in ædibus hæredum Aldi & Andreae Aſulani Soceri, M. D. XXXVI. 8.

C. Plinii Secundi Hiſt. Nat. Pars III. ibid. 8.

1552. { M. T. Cic. De Philosophia Pars I.
 editionis primæ liber secundus,
 editionis secundæ liber primus.
 { De finibus bonorum & malorum
 L. V.
 { Tusculanarum quæstionum L. V.
 cum scholiis & coniecturis Pau-
 li Manutii. Venet. apud Aldi fi-
 lios. M. D. LII. 8.
- { M. T. Cic. de Philosophia Volumen
 secundum. De Natura Deorum,
 L. III. De divinatione, L. I.
 { De fato, L. I. De legibus, L. III.
 { De universitate, L. I.
 { Q. Cic. de petitione consulatus
 ad Marcum fratrem, L. I. cum
 scholiis & coniecturis Pauli Ma-
 nutii. Venet. apud Aldi filios.
 M. D. LII. 8.
- { M. T. Cic. Officiorum L. III.
 { Cato Maior, vel de Senectute.
 { Lælius, vel de Amicitia.
 { Paradoxa Stoicorum VI.
 { Somnium Scipionis ex L. VI. de Re-
 publ. Venetiis apud Aldi filios.
 M. D. LII. 8.

1554. M. T. Cic. Orat. Pars I. cum correctionibus Pauli Manutii. Venet. apud eundem Aldi fil. M. D. LIIII. 8.

M. T. Cic. Orat. Pars II. cum correctionibus Pauli Manutii. Venetiis apud eundem Aldi fil. M. D. LIIII. 8.

M. T. Cic. Orat. Pars III. cum correctionibus Pauli Manutii. Venetiis apud eundem Aldi fil. M. D. LIIII. 8.

M. T. Cic. Epist. ad Atticum, ad M. Brutum, ad Quintum fratrem, cum correctionibus Pauli Manutii. Venetiis apud eundem Aldi fil. M. D. LIIII. 8.

[Rhetoricorum ad C. Herennium. L. III.

] M. T. Cic. de arte Rhetorica L. II.
Eiusdem ad C. Trebatium Topicæ.

[Eiusdem de partitione Oratoria
Dialogus. Venetiis, apud Paulum Manutium Aldi fil. M. D. LIIII. 8.

[M. T. Cic. De Oratore, L. III.

] De Oratoribus, alias Brutus, L. I.

] De optimo genere Oratorum L. I.
cum correctionibus Pauli Manutii.

nutii Venet. apud eundem Aldi
fil. M. D. LIIII. 8.

Oribasii Sardiani Synopseos ad Eu-
stathium filium L. VIII. quibus tota
Medicina continetur. Interprete
Io. Baptista Rasario, Novariensi
Medico. Venet. apud Paul. Ma-
nut. Aldi fil. M. D. LIIII. 8.

1556. M. T. Cic. Epist. Famil. cum Scholiis
Pauli Manutii eiusdemque corre-
ctionibus. Venet. apud Paul. Ma-
nut. Aldi fil. M. D. LVI. 8.

1559. C. Iul. Cæs. Commentar. de bello
Gallico L. VIII. &c. (*vid. editionem*
an. 1513. nisi quod huic accesserunt
correctiones Pauli Manutii.) Venetiis
ap. eundem Aldi fil. M. D. LVIII. 8.

1561. Terentius a M. Antonio Mureto
emendatus. Venetiis apud Aldum.
M. D. LXI. 8.

1562. M. T. Cic. Orat. Pars II. cum corre-
ctionibus Pauli Manutii. Venetiis
apud eundem Aldi fil. M. D. LXII. 8.

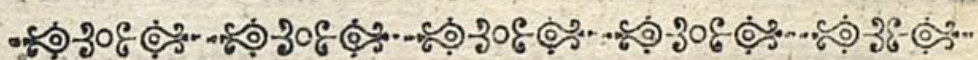
1563. M. T. Cic. Epistolæ ad Atticum, ad
M. Brutum, ad Quintum fratrem,
cum correctionibus Pauli Manutii.
Venet. apud Aldum. M. D. LXIII. 8.

1565:

1565. M. T. Cic. de Philosophia Volumen
II. Venet. apud Aldum M. D. LXV. 8.
1570. M. T. Cic. Epistolæ ad Atticum, ad
M. Brutum, ad Quintum fratrem.
Cum correctionibus Pauli Manu-
tii & annotationibus D. Lambini.
Venetiis ex Biblioth. Aldina.
M. D. LXX. 8.
1571. Pauli Manutii Epistolarum L. X. eius-
demque Præfationes. Venetiis in
ædibus Manutianis. M. D. LXXI. 8.

ALTORFII, A. R. S. clō Iccc XXVII. (*)

XI.

CHRISTIANI VEIHELLII,
in diem natalem IESV Christi
meditatio, carmine ele-
giaco reddita.

Quid video? mirum. Quid nam hic ia-
cet? hem puer infans
In vili positus sub bovis ore, loco.

Qua-

(*) Indicem bibliopolii Aldi A. 1514. se ha-
buisse testatur Spalatinus in epistola huius Syl-
loges Fasc. II. p. 368 inserta, Conf. Maittaire
Annal. Typogr. passim.

Qualis deserta hæc paupercula virgo puel-
la est?

Hancce tremens oculis aspicioq; verens.
Quæ mihi laudantum dominum pertingit
ad aures

Musica dulcisonans? Ecce stupenda DEI.
Cernitur externis oculis mihi sanctus Iesus:
Semen, quod partu casta Maria tulit.
Scilicet astuti trivit caput hocce draconis;
Sancta pio soboles prodita Thariade:
Quæ tulit amissam serpentis fraude salutem,
Ac meruit vitam iustitiamque DEI.
Edidit hunc casto pia virgo puerpera nixu,
Quem sacra concepit numinis aura Deum.
Is foret ut miseris mortalibus anchora,
portus

Adversus Stygi tela cruenta ducis.
Nonne DEI genus es Belial grassatus in
omne

Viventes tristi perdere morte volens?
At tu dispereas, puero a superatus inermi,
Arma terente quibus tute minatus eras.
Nunc chorus Angelicus cantare epinicia
gaudet

Fertque Evangelium nuncia turba Viris.
Gloria sit summo coelesti in limine Patri:
Aurea pax tibi sit, terra subacta polo:
Mor-

Mortalesq; datrix vobis propensa voluntas
Lætitiæ, ob magni munera tanta DEI.
Salve, Christe puer, nostrum Salvator Iesus:
Ob mea qui pariter crimina factus ho-
mo es.

Servorum miserere Deus, miserere piorum,
Nos releva mœstos, & nova corda crea.
Vivificamq; fidem nobis in mente creato,
Quæ nos stelliferi ducat ad astra poli.
Quo te ibi perpetua celebremus laude beati,
Aspectuque tuo Christe fruamur, Amen.

* * *

Ἔἰς τὰ Γενέσια Ἰησοῦ Χριστοῦ, μελέτη.

Ὡ τί βλέπω; οἷον τόδε θαῦμα; τις ἐνθάδε
κεῖται;

ὥς ἐς' ἐν Φάλην κείμενον ἡδὺ βρέφος.

Ες' ἀβοήθητον κέρη τε πένησά τις αὐτῇ;

ὥς ἐμὲ σφόδρα σέβας εἰσορόωντα ἔχει

Πόιν δ' ἡμερόεσσαν ἀκῆσ' ἐμοί ἐσιν αἰοδὴν

Κύριον ὑμνούντων; ἢ μέγα θαῦμα Θεῷ.

Θεῖον καὶ χαρίεντα ὁρῶ σωτήρα Ἰησοῦν:

Φίτυμα τῆς ἀγνῆς ἱερῆς ἐκ Μαρίας.

Τὸ πᾶν συντρέψαν κεφαλὴν αἰνῶιο Δράκοντος.

Πίσχ' τ' ἀβράμῃ ἱερὸν ὄντα γόνον.

Ἐν αὖδ' εὐφροσύνῃ γένετ' ἐμινύθισα βροτοῖσι,

ζωὴ τ' εἰρήνη, καὶ δικαιοσύνη.

τὸν

Τὸν δ' υἱὸν μήτηρ τεκε παρθενική τε Φύγανδρ^ο,
 Συλληφθέντα θεῶ πνεύματ^ο ἀπ' ἀγίῃ.
 Παναλκῆς θνητῶς ἐπιτάρραθ^ο ὥς τε γένοιτο
 Κάρλισον, συγερόν, παμφάγον εἰς τε λύκον.
 Πᾶν γέν^ο ἀνθρώπων ὀλέσαι θέλες ὀπλῖτα
 καρτῦς,

Ἐν συγερωῖ θαινάτῳ, εἰν ἔσαιί τε μόρω;
 Γλήνη δ' ἔρρε κακῇ: πατέων σε νίκησεν ἀοπλ^ο,
 Οἷς τ' ἥυχεις τέυχῃ σὲ διέδωκε πᾶις.
 Ἀγγελ' αἰείδοντες χείρσ' ἐπινίκιον ἦδη,
 Κἂν εὐαγγέλιον δεῦρο φέρῃσι ταχεῖς.
 Ὑψόθι δόξα θεῶ ὑπὲρ θρανίοιο μελάθρ^ο,
 χρυσῇ τ' εἰρήνῃ ἐν χθόν' ἐνεργε πόλ^{ις}:
 Εὐδοκίῃ τε βροτοῖσιν ἀεζίχαρος μερόπεςσιν,
 Ἀμφ' εὐεργεσίης παρ' μεγάλαιο θεῷ
 Χαῖρ' ὦ τῶν θνητῶν πᾶι κύδιμε Χριστέ Σαῦτερ,
 Σαρκοθεῖς ἄτης ἕνεκά μ^ε τε Θεέ
 Σῶ δὲ βροτῶν ὦ Χριστέ χορῶ συ ἱληθῇ θεοδῶν:
 Ἡμῖν πενθαλεοῖς ἱρὸν ἄρηγε νόον.
 Ἡμῶν τ' αὖξε πάτερ βιοδώτορ' ἐνὶ φρεσὶ πῶϊσιν
 Εἰς ἡμᾶς θείσαν, ἀτρεφόμεντα πόλον.
 Ὡς σε ἐκεῖ μάκαρες βασιλῇ' αἰνῶμεν ἔσαιεῖ:
 Ἀγλαον ἰδόντες σεῖο πρόσωπον, Ἀμήν.

Christianus Veihell. (*)

(*) Tempori inservituri hanc meditationem elegiacam latino-græcam ex MS. vetere damus, fatentes de auctore nihil nobis constare.

Man-

Mantissa loco subiungi meretur

FRANCISCI PANIGAROLÆ (*)

Echo in Christi natalem scripta.

Hæc Bethlemitæ Pastoris verba referre

Audita est Echo, quæ iuga montis habet.

Quis natus? dixit, natus. Patrisne Iudæi?

Illæ, Dei. Verusne est homo? Dixit, homo.

Atq; hic, idem nonne Deus remanet: manet: estne

Ut Pater omnipotens? rettulit ista, potens.

Hunc quid de cælis duxit? Lis duxit, at istam

Dic utrum vincet? vincet, & ipsa refert.

Litis erat radix longæva? Eva, an mala? mala.

Num gula sic potuit? illa refert, potuit.

An puer hic fiet magnus? quæ reddidit, agnus.

Ipse ait hoc? ait hoc, cur ita clamat? amat.

Is maius nostro nunquid dare possit amor?

Reddidit illa nihil quam gemebunda, mori.

Hoc faciet? faciet, moriens? Oriens, Deus ille?

Heus ille, est forsitan causa tua? ausa tua.

Diligere hunc ergo par est super omnia Christum?

Istum, nonne Deum? Dixit, eum, & tacuit.

Tom. I. Fasc. III.

V v

XII.

(*) Mediolanensis hic fuit, nobili genere natus, Ord. Franciscani, tandem Episcopus Astensis, Sæc. XVI, clarus, concionator ex paucis, vid. Erythræi Pinacothecæ P. I. p. 81. seqq. Exhibetur hæc Echo, & ob compositionis elegantiam laudatur, in Reusneri Ænigmatographiæ P. II. p. 191. seq. & in Poetica Giessensi p. 315. sq.

XII.

MALVM PVNICVM
ILLVSTRISSIMO HEROI
FRIDERICO GOTTHILF
MARSCHALLO

DICTO GREIFF (*)
CVM PIIS VOTIS OBLATVM
KAL. JAN. CID ID CC XXVIII.

a

I. M. G.

HUc ades, O INGENS MAGNORUM GLORIA
GRYPHVM,
*Poma tua ferimus (quid enim tibi ferre queamus
Nostrum, mancipio tibi qui debemur & usu?)
Punica mala tua ferimus tibi ab arbore sumta,
Munera eo spernenda minus, quo varius illa
Spectavit quisquam nostris adolescere in oris.*

Sed

(*) Illustrissimum hunc Heroem, Serenissimæ
Domus Saxo-Vinariensis Supremum Palatii
Magistrum, Consiliorum Principem, Cancel-
larium, cætera, verum nostri ævi literarum
ac literatorum Mæcenatem ubique celebrari,
constat; ac præter Vinarienses viros doctis-
simos, Io. Matth. Gesnerum, carminis huius
elegant-

*Sed si plena forent granatis omnia malis,
Ut Byzantinis submisit millia Pontus,
Munera digna tamen magno quoq; rege putari,
Exemplo infelix claro, Paulline, fuisti.
Quam velit hic, retinere sibi sua munera regem;
Aut tibi servasses, Eudoxia, dona mariti;
Ipse aut quam dominae non prodere munera vellet?
Felices omnes! si quae MARSCHALLIVS*

HEROS

*Vnus complexus decora est, his singula adessent:
Celsa mente procul rex suspicione remotus;
Candida si regina, dolumque perosa fuisset;
Si circumspecta solers Paullinus ab arte.*

V v 2

Punica

elegantissimi auctorem, & Io. Christ. Cole-
rum, in Anthologiae Tom. I. Fasc. I. p. 57 — 72.
coll. dedic. aliosque, illustres laudes & me-
rita MARSCHALLI, conjunctaque cum fa-
vore erga literatos, exacta optimarum litera-
rum peritia, multos quoq; extra Vinariam vi-
ventes, clarissimos viros, invenerunt praecones,
ex quibus nominatim iam Heumañum laudare
iuvat, qui Poecilē illi suam ante hos ipsos sex an-
nos digna lectu dedicatione consecratum ivit.
Vnde prorsus confidimus, pace incomparabilis
huius Mæcenatis fieri, ut carmen hoc voti-
vum doctissimi clientis sui, nostræ quoq; col-
lectioni, tanquam insigne illius, ob perillustre
& venerabile MARSCHALLI nomen, futurum de-
cus, inferatur; ac fore, ut publice id extans non
minus

*Punica Achaemeniis gratissima dona tyrannis
 Munera lata, fidem Darii vota merentur,
 Qui sibi Zopyria totidem virtute fideque
 Corda dari optabat; quot se turgescere granis
 Pomum forte datum patulo ostendebat hiatu.
 Tot sibi nempe velit GRYPHOS contingere
 Princeps,*

Quo saluo saluam sua se Vinaria gaudet.

*Quid memorem reges? hominū rex atq. Deorum
 Non aliud tenuisse manu, reginaque Iuno,
 Sunt visi in statuis pomum. Venus ipsa Cytheres
 Punica plantavit Carthagine vecta per hortos,
 Quamque potest vicina suae cupit arboris esse.
 Laetius hinc nusquam videas adolescere myrtos,
 Quam si puniceae propius tangantur ab umbra,
 Radicesque adeo miscendi copia detur.
 Palladis haud alio tantum arbor amore calescit.*

Hoc

minus is probari sibi benignissime patiat, quam illud, quo Fabulam Gryphum in Chrestomathia sua Pliniana sect. CVIII. p. 863. sqq. iucundissime cecinit idem Cl. Gesnerus, cui & tum pro aliis, tum pro hoc ipso, quod bona forte cum eius venia, tempore hoc minime alieno hic repetimus, benevole nobis transmissio ab eodem carmine publicas agimus gratias. Commodum illud nobis allatum est, cum antecedentes Elegiae prelo exirent, adeoque vel ob temporis rationem subiungi id illis optime posse rebamur.

Hoc apud infernum inuitata Proserpina regem
Quae ferri melius fuerat, ieiunia soluit.
Ergo legiferam matrem placare volentes
Punica religio est matres attingere poma.
Tale an Eris quondam proiecerit impia malum,
Dicere non ausim: sed si proiecit, ab isto
Nomen habent Granata, intus quae semina
mortis

Constipata vomunt Vulcano tacta per auras.
Nec satis est diuūm. Maia tibi nate, vetustū
Hoc pomum, latebras animi coecosque recessus
Signantes, tribuere, & capsis mille repostam
Materiem dicendi, atque argumenta probandi.
En capitis, MARSCHALLE, tui vel cordis
imago.

Ergo tam superis cum sint iucunda, coronam
Punica mala gerunt merito, non flore caduco,
Sed pulchrum exornante caput: sic nascitur una
Cum fructu flos, & fructus cum flore fatiscit.
Plenior ast ubi flos, ubi rubra balaustia fulgent,
Hic fructum speres frustra: sed flos tamen ipse
Fructus instar habet. Rhodii nouere coloni,
Succo qui lanas quondam saturare balaust
Prudentes, quaestum cuso iactare metallo
Instituere. Laser sic iactauere Cyrenae,
Aegyptus loton, tellus Phoenicia palmam,
Baetica sic vrbs, cui tribuistis, punica, nomen
Granatae, insigni vestrum conseruat honorem.

*Tenuior at cytinus foliis ubi flammeus exit,
Spemque simul, fructusque adfert elementa no-
uelli.*

*Nam quales virgo calathos labris tenuis implet
Floribus, haud aliter calathos hic exsurgere flo-
rem*

*Cernimus. Ast alter quantum durefcit & aret,
Tantum alter molli turgescens corpore crescit.
Prima virent, flauent media, ast extrema ru-
bescunt.*

*A Phoebi quando radiis mitescere poma
Incipiunt, molli sensim finduntur hiatus,
Quaeque sinu complexa intus sua dona fouebant,
Haec rupto corio spectanti offerre videntur.*

*Qualis, GRYPHIADVM BONA GLORIA
MARSCHALLORVM,
Intus quidquid habes, in commoda publica pro-
mis,*

*Pectoris atque sacros miseris referare recessus
Audes, teque frui inuitas bonitate volentes.*

*Viscera puniceum pomum granata recludit,
Ordine sed descripta suo. Nam qualia cellis
Millenis distincta fluunt aluearia melle,
Talia per loculos videas disposita teneri
Grana ope pelliculae, ciccum dixere vetusti.*

*Qualia grana sient, cognomine discito gemma.
Vtribus his, circumque, per ipsaque grana, li-
quorem*

Solers

Solers diffudit natura colore rubello,
Quem triplici minimum inuenias differre sa-
pore,

Aut acido, aut dulci, aut mixta utrinque sa-
liua.

Sed, quicumque fuit sapor: est mortalibus aegris
Mitior hic Bacchus morbi poenaeque Lyaeus,
Nepenthes, tristi pellens de corde dolorem,
Singultus domitor, gemitum, suspiria tollens,
Bacchi munera cuncta, sed absque furore pro-
pinans,

Seu Venerem furor ille furat, seu saeviat iras.

Fallor? an hic etiam tua mente recurrit imago,
MARSCHALLE, & te digna tuo decerpimus
horto

Munera? quot per te curarum mole soluti,
Te dulcem laudant gemitusq; metusq; Lyaeum,
Laetitiaque bonum, sana sed mente, datorem?
Acri etiam quidam medicina conualuisse
Se gaudent, & agunt illo tibi nomine grates.
Nempe indulgentis medius, mediusque seueri,
Prudens, qua sit opus, decernis, cuique medela.
Ergo macte mihi tali esto munere, GRYPHUM
MAXIME, musarum stator o columenq; piarum!
Et quot turgescent plenissima Punica granis,
Tot per fausta alium spes nostras profer in annum,
Votivam & nostrae pietatis vince tabellam.

XIII.

NOVA LITERARIA
cum observationibus
variis.

PETROPOLI.

Suntibus Academiae Scientiarum, in quarta forma, quindecim plagis, luci sunt expositi *Sermones in primo solenni Academiae Scientiarum conventu, die XXVII. Dec. Anni MDCCXXV. publice recitati.* (a) Dedicati sunt Catharinae Protectrici Acad. Scient. & Russiae Imperatrici, gloriosissimae nunc memoriae. Praefatio praefixa est, in qua memoratur, Academiam quotannis ternos con-

---

(a) Elegantem & fusam illi quidem recensio- nem nacti iam sunt in Actis Erud. A. 1726. p. 353. sqq. & exinde in Novis Liter. Krausianis, e. a. p. 744. sq. coll. p. 114. & 713. sq. Sed cum non infrequens sit, unum eundemque librum in pluribus Ephemeridibus descriptum legere; (vid. laudata Nova Liter. 1726. p. 266.) non veremur horum Sermonum, quo-

congressus publicos habituram, primum-
que eorum, die S. Catharinæ agendum, ob
impedimenta intercedentia d. 27. Decemb.
1725. celebrari debuisse. Illustrissimam
fuisse primam hanc Panegyrim, cui Seren.
Dux Holsatiæ, Carolus Fridericus, Prin-
ceps Regius, Gentis Ruthenæ Proceres, Vi-
ri ex Senatu, Synodo, Aula & reliquis Im-
perii Collegiis præcipui, ac exterorum Re-
gnorum Administri & ad Augustam Lega-
ti Excellentissimi, circumdati frequentissi-
mo omnis generis auditorum choro, præ-
sentiam suam indulserint. Sermones hos
habuisse Professore Physicæ Experimen-
talis, Georgium Bernhardum BÜLFFINGE-
RVM, eidemque post recitatam de Longitu-
dinum

quorum nobis copiam fecit Excell. Dn. Io.
Laur. a Iemgumer Closter, recensionem, pri-
dem, & antequam ea, quæ Lipsiensia Acta
Erud. l. c. ornat, lucem vidisset, a nobis con-
scriptam, postliminio hic exhibere, cum ce-
leberrimi Bülffingeri oratio inter nova no-
stra literaria debitum iure sibi vindicet lo-
cum, quod ille magnum antehac Sueviæ &
Württembergiæ suæ ornamentum fuit, nos
vero subinde nonnulla Suevorum rem litera-
riam illustrantia his nostris Novis liter. inse-
rere nos velle, promissimus.

dinum problemate dissertationem, suo & Sodalium nomine respondisse Iacobum HERMANNVM, Matheseos sublimioris Professore. Sistere Academiam commentationes istas primitiarum loco, pleniorum quoque messem iusto tempore daturam. Scripta est 2. Ian. 1726.

Ipsa deinde sequitur Bülffingeri elegantissima & prolixa oratio, profundam meditationem & ingenium philosophico-mathematicum ubique sapiens. p. 3 *Primo* sermonis capite (ait p. 3.) breviter enarrabo, quæ literarum a primis in Europa initiis ad usque Academias scientiarum fata? quid Academia Scientiarum? quæ illius curæ? qui usus? quæ circa illas Fundatorum gloria? *Altero* capite specimen destinationum nostrarum methodique in scientiis versandi exhibebo, disquisiturus; an iam eos in Theoria magnetica progressus Eruditi fecerint, ut sufficientem nautico scopo solutionem difficillimi de invenienda Locorum Longitudine Problematis inde liceat reperere? (Id quod in sequentibus iucundissime pariter & doctissime 4. exequitur.) *Sex Periodos* constituit ad fata scientiarum tradenda & monstranda usque

que ad Academias scientiarum constitutas. *Primam* tribuit famosis Græciæ sapientibus; emicuisse in illis ingenium, sed 5. connitens demum; nullos habuisse duces, nullos patronos. *Secundam* Epocham inde ab illis fluxisse longissimam; fecundam ab initio, sed minus puram, in progressu sterilem, ultimo desinentem in vocabularias lites & barbariem. *Tertiam* inde se oriri, ait, ubi suas scien- 8. tiis curas & patrocinium Imperantes indulgere: in medio enim fere eius intervalli, quod Platonem inter & nos intercessit, publica etiam auctoritate cogi Societates Literarias coepisse, docendis excolendisque omnis generis disciplinis destinatas, Academias dictas; septimo sæculo Cantabrigiensem, octavo Parisinam, &c. erectas esse. Sed hoc intervallo nec iuventutem, spinis nutritam, & mentem chimæris pastam, ad 10. usum idoneam factam esse publicos, nec disciplinas liberales inventis auctas certis & utilibus. *Quartam* periodum excelsiora quædam superiori sæculo ingenia, inchoare, quæ ausu tantum non heroico perfringere positos auctoritate & con-

consuetudine limites sustinuisſent. *Galileum* hic primum appellat, Virum ingenio & meritis magnum; eiusque synchronum *Ioh. Keplerum* ipſi iungit, quibus universale illud *Carteſii* ingenium ſucceſſerit; qui omnes diſciplinās philoſophicas (theoreticā, phyſicā nempe) & mathematicas novis ditarint inventis iisque præſtantioribus. Sed ſocietate illos invicem etſi privata tantum coniunctos malle ſe ſpectare, eiſdemque in unum coëuntibus, *Quintam* ſcientiarum periodum abſolvere. In Gallia primum Societatis exemplum præbuiſſe MERSENNVM, ineunte ſæculo ſuperiori; apud quem iam 1610. viros ingenio & doctrina præſtantes, qui mathematicam & phyſicā inprimis excoluerunt, cum libitum fuerit, conveniſſe, memoriæ proditum ſit, inter quos *Gaſſendus*, *Carteſius*, *Hobbeſius*, *Robervallius*, *Paschalis* uterque, Pater & filius, *Blondellus*, alique fuerint. Similiter deinceps apud Illuſtriſſ. MONMORTIVM, atque D. THEVENOTVM publicos eiſmodi eruditorum congressus fuiſſe celebratos. Veriſimile eſſe, hac occaſione celeberrimas Academies

mias passim profeminatas esse ; Oxoniensem, secundum Hamelium, exemplum a Gallis sumsisse, de disciplinis physicis perficiendis sollicitam. Sed quia illis (sola Academia Florentina excepta, quæ magni Hetruriæ Ducis auctoritate fundata, & magnorum virorum fœcunda, Torricellio, Borello, Redi, Bellino, & aliis gloriosa sit) Principum favor & auctoritas adhuc defuerit, hinc *Sextam* periodum *Caroli II.* Regis M. Britanniae auctoritatem inchoare, qui societatem Oxonio *Londinum* transtulerit, privilegiisque auctam suis, ex privata Regiam fecerit. Paucis postea annis, 14 æmulam Galliae Regis Ludovici magni munificentiam, annitente Illustriss. *Colberto*, Academiam Scientiarum novam *Lutetiis Parisiorum* A. 1666. condidisse, auctam privilegiis non modo, sed fundo etiam faciendis experimentorum impendiis destinato, stipendiisque sociorum, & viris compositam selectis plane & præstantibus, quæ plurimum ad progressus scientiarum physico - mathematicarum contulerit, maxime ex quo virilem ingressa ætatem novis regi legibus

bus cœperit, anno ætatis suæ trigésimo tertio, superioris sæculi ultimo; cui nisi PETRVS (Russorum Imperator) nomen dare suum dignatus fuisset, nulla ab alieno facto gloria posset accedere. Secutam esse Anglicanæ instituta Societatis BORUSSICAM, FRIDERICI, Borussia Regis magnanimi, auspiciis, sub ipsum huius sæculi ingressum, erectam, scopo cum prioribus eodem, nisi quod
15 ex potentissimi auctoris voluntate, humaniores etiam literas suo complecti ambitu teneatur. Ad Parisinæ exemplum proxime NOSTRA accedit, (ait cel. Bülfingerus) incomparabilis PETRI Imperatoris consilio ordinata, & magnæ Catharinæ munificentia eousque perducta, ut ipsa hac Panegyri inchoare publicos congressus possit. Pergit dein orator noster ad enarrandam indolem Academiae Scientiarum, officiaque & usus eius describenda. Deno-
,, tat eo nomine Collegium, quod di-
,, visa inter plures, sed communi consi-
,, lio agentes, opera, perficiendis pro-
,, pagandisque, & applicandis ad usum
16,, scientiis pro cuiusque disciplinæ
genio

genio seriam constantemque curam „
impendit. „ Singula huius definitionis
membra ulterius deinceps deducit & ex-
plicat. De comodo eiusdem hæc subiun- 21
git: neque istud tantum, inquit, Socie-
tatis commodum est, ut admonentibus
hortantibusque amicis, noris, cui maxi-
me rei operam addicere tuam conve-
niat: maius illud & præstantius est, 22
quod in ipso opere, utcunque res ce-
dat, opem a Sociis expectare licet in-
telligentibus & amicis. Dicam id *in*
exemplo, quale frequentius obtinget. Lu-
beor ego argumentum attentione di-
gnum excolere: applico animum in-
quisitioni, sed hæreo; docet amicus:
erro; corrigit: despero; redarguit: len-
tius ago; urget: præcipito; retinet. Si
quid felici casu, aut fortuna duce asse-
quor; confirmat ille rationibus: præ-
stat ipse egregium aliquid; applaudo
ego, & novo ad similia connitor stimu-
lo. Equidem nisi hoc modo scientiæ
altius evehantur; nescio ego, quomo-
do id sperari amplius possit. De pro-
pagatione porro agit. Academicæ huic 25
Societati duplicem scientiarum propaga-
tio-

tionem incumbere, ait; alteram, qua cognitas antea doctrinas iuventuti inculcare fideliter laboret; alteram, qua veritates, sive speculativas, quas vocant, sive practicas, sua erutas industria, vel cum Eruditis promiscue, vel cum iis, quorum in Republica interest, dilucide
27 communicet. De usu multiplici deinceps disquirat prolixè, exemplis ex scientiis petitis, iisque manifestissimis. Certum est, ait, illunes apud nos noctes non ideo illustriores esse, quoniam sæculo abhinc *Simon Marius* (b) Germanus, primo, deinde *Gallileus* eodem fere tempore observavit stellam quandam ex Planetarum numero, quam Iovis nomine indigitamus, gaudere Lunulis quatuor, visui etiam acutissimo, nisi tubis armetur, non conspicuis, varios inter se situs motusque habentibus, (quæ Iovis satellites appellari soleant.) Præsidem Academiae Virum Illustrem esse, ait, Dom.
38 Laurentium *Blumentrost*, Medicum Augustæ Imperatricis primarium. Ibidem de sua methodo, qua physicam scientiam

---

(b) vide, quæ nos ipsi de Sim. Mario annotavimus in huius Sylloges Fasc. II. p. 446. sqq.

tiam perficere in posterum studere velit,
agit: naturam se *interrogaturum*, & *au-*
diturum; interpretes machinas & sub- 46
sidia experimentis necessaria se quoque
adhibiturum esse. Deinde de *Bibliotheca*
numero æque & selectu commendabili;
de *Museo* rarioribus naturalibus ex omni
terrarum ambitu refertissimo; de *instru-*
mentorum arte & magnificentia spectabi- 48
lium apparatu; de omnis generis *numis-*
matum & *antiquitatum* rara collectione;
de *Thesauro pro re anatomica Ruyschiano*,
quædam subiungit, quæ omnia Petri
& Catharinæ munificentia Academiae
usibus pateant, laudatque hinc huma-
nitatem Celeb. *Schubmacheri*, Augustæ
Imperatricis Bibliothecarii doctissimi.
Tandem de Petri & Catharinæ rebus
præclare gestis pro dignitate agere se
posse negat. Habuimus Imperatorem, si
inquit, quibuscunque illum modis in-
tueare, magnum. Oportere Regem esse,
& Petro similem, si quis animo velit
concipere concentum illum diversissi-
marum regnandi artium. Nonnisi Se-
natores Imperii, eiusque Administros,
Classium Duces, sanctissimam Synodum,

Tom. I, Fasc. III.

X x

&

& eos, qui maximis ipsi virtutibus emi-
 54 neant, iudicare de Petro & Catharina
 posse. (NB. Elegantissima figura rhe-
 torica hos omnes alloquitur, ut ipsi iu-
 55 dicent.) Ad extremum nomine Acade-
 miæ, bene precatur, & operam inde-
 62 fessam spondet. P. 62. sqq. Problema at-
 tingit, de quo supra. P. 75. ait: Accidit in
 machinis, quod in moribus: *Scribuntur*
hæc, leguntur hæc; & lecta negliguntur. (c)

* *

Atque hæc est ipsissima recensio mea ora-
 tionis Bülffingerianæ, mense Iunio exeun-
 te, & Iulio ineunte A. 1726. (ita me ve-
 ritas amet!) exarata, quæ si in quibusdam
 locis quoad verba fere cum ea conspiret,
 quam in Actis Erud. reperiri, supra mo-
 nui, L. B. sciat, factum id inde esse, quod
 in utraque descriptione, ipsa interdum cel.
 Bülffingeri verba consulto retenta sunt;
 id

(c) Vtinam hoc vitium in literis earumque cul-
 toribus non æque frequenter observaretur!
 Quo de argumento fortassis alio tempore
 nonnulla commentabimur, consiliumque in
 medium proponemus, quomodo aliqua ex
 parte tolli illud vitium, & obstacula varia
 removeri utcunque possint.

id quod inspicienti exemplum ipsum facile patebit. Cætera, quæ laudatus Professor Petropolitanus in altero sermone, orationi subiecto, eruditissime de Longitudinum problemate differuit, quæque suo & Collegarum celeberrimorum nomine, acutissimus Iac. Hermañus ad illa respondit, ea in Actis Erud. tam accurate recensita quoq; sunt, ut lectores iure meritoq; eo remittendi videantur.

HALAE MAGDEB.

De novis destinationibus, quæ auspiciis Serenissimi & Potentissimi Borussiae Regis, in hac celeberrima Academia, ad incrementa studii Anatomici magis magisque promovenda, suscipi in posterum debent, liceat hic transcribere, quæ sub finem anni proxime elapsi, in *Novellis politicis hebdomadariis* (*) quæ Gallico idiomate Lugduni Bat. evulgantur, No. 102. his verbis leguntur.

De Halle le 12. Decembre.

Le Roy de Prusse nôtre trèsgracieux Souverain, ayant fort à coeur l'Avancement de l'Etude Anatomique, le bien de ses Etats en general, & celui

X x 2

(*) Eiusmodi novellarum publicarum originem nuperrime indagare studuit Cl. Heumannus in Pœciles Tomo II. Lib. IV. p. 522. sqq.

celui de cete Université en particulier, a fait bâtir ici depuis peu un nouveau Theatre Anatomique, dont l'Inauguration se fit le 6. du courant, par un très beau Discours, que Monsr. George Daniel Coschuvvis Professeur Ordinaire en Medecine, Anatomie & Chirurgie, prononça sur l'utilité & la necessité de l'Etude Anatomique, avec l'Aplaudissement general de tout son Auditoire, qui étoit composé des Principaux de cete Ville & d'un grand nombre d'Etudians; Ce Professeur commença en même tems les Demonstrations Anatomiques, par la Dissection d'un Cadavre Masculin; Et afin qu'il ne manque rien pour pousser cete Etude avec succès, Sa Majesté Prussienne a donné des ordres très exprés, que ce nouveau Theatre soit pourveu pendant tout l'Hyver de Sujets suffisans, qui au defaut d'autres lui seront livrés des Hôpitaux de cete Ville, d'où l'on a même deja receu 2. Corps, l'un Masculin & l'autre Feminin; Desorte que les Etudi-ans, qui auront dessein de se pousser dans cete Etude, pourront desormais le faire avec beaucoup de succès, sous la direction dudit Professeur Coschuvvis. On a creu faire plaisir au Public, de lui faire part de ce nouvel Etablissement, qui ne peut qu'être d'une fort grande utilité pour Mrs. les Etudians en Medecine.

HA.

HALAE SVEVORVM.

Io. Sleidani Commentariorum de statu Relig. & Reip. Carolo V. Cæsare, Libri XXVI. cum eandem mereantur operam, ac ea est, quam Cl. Geisthirt in Historiam *Sleidani de quatuor summis Imperiis* describendam (*) impendit, hanc lubet tecum L. B. communicare notitiam, Sleidani Commentarios A. 1555. Argentorati bis excusos esse in Wendelini Rihelii typographica officina, ita, ut editio princeps in folio, aliaque eodem anno in 8v. prodierit.

Vtramque possideo, sicut & aliam A. 1555. in 8. sine loci mentione, impressam, atque ad exemplum, ut apparet, editionis alterius Argent. in 8v. conformatam, & hæc quidem editio invito exiit Sleidano, qui duabus ex officina Wendel. Rihelii in fol. & 8v. A. 1555. prodeuntibus editionibus, typographorum avaritiæ obicem, velut in antecessum, positurus, admonitiunculam præfixit, quæ una & eadem est in utraque Argent. 1555. expressa. Postquam vero eo-

Xx 3

dem

(*) vid. Nova Lit. 1726. p. 807. Excerpta Novell. Coburg. 1726. p. 252. Heumanni Pœcile, T. II. L. IV. p. 521. coll. p. 538.

dem Anno 1555. aliena emergeret; Mense Augusto sequentis Anni 1556. aliam procuravit editionem ipse Sleidanus, Argentorati in 8v. cui aliam a priori admonitionem, expostulatoriam scil. præfixit, quæ & in editionibus Argentorati 1557. 8v. item 1558. in 8v. ibidem, item 1559. Argent. procusis, adhuc reperitur. Apologia vero Sleidani primum omnium in editione Argentor. de A. 1557. 8v. comparet. Quapropter L. B. monere hic liceat, sperare me posse ex voto Casp. Sagittarii, in Introd. ad Hist. Eccles. Cap. XI. §. XII. p. 116. in recensendis, distinguendis, notandisque quamplurimis Sleidani Comment. editionibus, adde & nonnullis eius operis versionibus describendis, eandem, quam Io. Petrus Titius Thuano præstitit, operam Sleidano quoque, qui id eodem iure promereretur, commodare; cum a me longe plures editiones, quam Sagittarius & Schmidius in Contin. Introd. Sagitt. p. 115. 116. (quorum tamen, uti & aliorum, operam in iis describendis gratissimus agnosco,) hucusque exhibuerunt, collectæ sint. Forte erit tempus, εαν ὁ Θεὸς θελήσῃ, καὶ ζήσωμεν, & si hoc institutum eruditibus non omnino impro-

improbari sciam, ut labori, quem vere laborem dixeris, a me ab aliquo tempore suscipi coepto, (cuius propositi Fautorem quendam æstumatissimum, participem per literas reddideram) ob varia autem intervenientia impedimenta seposito, me de novo accingam, postquam observavi, Cl. Tenzelium in Colloq. mensuris 1694. M. Maio, p. 348. idem votum Sagittarianum repetere, & existimare, eiusmodi operam conferendis Sleidani editionibus impertiendam, egregie admodum inservire posse novæ eique pulchræ horum Commentariorum ad A. 1680. continuandorum editioni, quam sub prelo sudare, audivisse se; ait laudatus Tenzelius, quæ vero, nescio cur, adhuc publici iuris non est facta. Præter hanc tot editionum accuratissimam descriptionem, animus sederet, exhibere cum cura quarumvis lectiones variantes, Varillafii quidem commentò à Cel. Hardtio iam explosò, apud Seckendorf. in Hist. Luther. parum ponderis addituras; præmittere item, quantum fieri posset, accuratam, cæterisque, quas habemus, verbosiorum de vita, scriptis & meritis Sleidani, ex historia illorum temporum illustrandam commentationem, denique sub-

iicere

icere haud paucas, sed non nimis prolixas annotationes ad laudatos Sleidani commentarios, ex quibus nonnullæ margini mei exempli, quo uti soleo, olim sunt adscriptæ, publico haud sane invidendæ. Prodesset quoque Continuatorum eius recensionem ampliorem adiungere, cumque Io. Serranus in suis commentariis ostendat, se suo modo in eorum classem referri, haud sane abnuere, alienum fortassis haud foret, illam notitiam, quam Cel. Le Long in amplissimo opere Bibliothecæ Historicæ Galliæ, gallico sermone edito, de iis suppeditat, accessionibus nonnullis illustrandam, pace lectorum adiicere. Ipse certe Serranus in summa rerum Partis I. libris tribus prioribus præmissa, ab eo, inquit, tempore prope incipiamus, in quod Io. Sleidanus Vir doctiss. suos de Reip. & Relig. statu commentarios desit. Alia, quæ huic instituto accedere possent, non inutilia, nec iniucunda, v. g. Epistolæ Sleidani variæ, brevitatis gratia nunc omitto, id potius indicaturus, me quoad paginas remissurum esse lectores ad eam Sleid. Comm. editionem, quæ ex officina Theodosii Rihelii in 8v. sine mentione anni, Argentorati, prodiit, & ob copio-

pio;

piofissimas notas marginales, aliaque usui accommodatissima est, cuius generis tamen & ipsæ duæ editiones, externa specie sibi simillimæ, discrepantia tamen quadam, a paucis forte dignoscenda, diversæ, prostant. Hac mea, quam innuo, editione, ex tot aliis mihi familiari, qui instructus est, is multum commoditatis sentiet in Lutheranismo Seckendorffii legendo, utpote quem eadem usum esse, collatio paginarum evincit. Alias mea hæc id habet peculiare, certe haud parvi æstimandum, quod, præter notas margini a viro quodam historiarum peritissimo, olim allitas, in titulo quoque splendorem sibi conciliat ab incomparabilis Viri Frid. Hortlederi scriptura, manu sua exarata; veneror enim ibi hæc verba:

Sum Friderici Hortlederi Amfurthensis.

ALTORFII.

Lucem tandem vidit cel. *Feuerlini* eximius aliquot annorum labor, cuius fructum & me ex parte tulisse præstantissimum, cum Altorfii literarum causa versarer, gratissima mente etiamnum profiteor. Prodiit enim ibi in forma, quam patentem dicere
con,

consuevimus, *Cursus Philosophiæ Ecclē-
ticiæ*, h. e. *Historia Philosophica, Arithmetica,
Geometria, Physica, Pneumatica, Theologia
naturalis, Ontologia, Logica, Critica, Didac-
tica, Ethica, Iurisprudentia naturalis, Pru-
dentia publica & privata*, XXXVII. Tabu-
lis, iisque paulo plenioribus, & II. Tabulis
Figurarum ænearum, in usum auditorum deli-
neatæ a IACOBO WILHELMO FEVER-
LINO, *Philosophiæ primæ & rationalis Pro-
fessore Altdorfino*. Altdorfii, sumtibus Auto-
ris, prostat Norimbergæ apud Iul. Arnold
Engelbrecht. An. M. DCC. XXVII.

Aversa tituli pagina sistit Indicem
XXXVII. Tabularum. Speciminis loco
iuvat ex Tabula ultima, quæ *Prudentiam
privatam* in nucleo exhibet, elegantem *Stu-
diosi* descriptionem excerpere, eamque, tan-
quam optimum *περπεμπτικόν*, optimis au-
ditoribus meis commendare, qui post ali-
quot hebdomades, ex Classe nostra Selecta,
cuius curam & moderamen Inclyti Sena-
tus nostri auctoritas biennio abhinc be-
nignissime mihi commisit, Academias, ad
capessendum uberiores ingeniorum cul-
tum, Deo duce salutaturi sunt.

STV.

STVDIOSVS, qui in *Academiis* ex plurimis omnigena eruditionis subsidiis proficere, & innumeras *Syrtes* præternavigare feliciter cupit, *Fines* sibi proponat atque assidue observet, solidam adipisci eruditionem, nec minores facere in virtute ac bonis moribus progressus: hac enim ætate consuetudines adsciscuntur per omnem vitam vix rursus deponenda.

E. ante accessum solícite exploretur, an aptus sit studiis scholasticis, imprimis latina lingua satis instructus, an bene moratus, an sumptibus necessariis gaudeat; pauper non accedat, nisi ingenio, scholastica eruditione & moribus excellat; ineptus omnino arceatur, male preparatus & moratus non sine ephoro mittatur, qui etiam optimis iuvenibus mirum quantum conducit.

In *Academia* nullam prætermittat scientiam, quæ vel ad præparationem, vel ad *Theoriam* & *Praxin* studii sui principalis, vel ad ornatum pertinet, quorsum linguas & exercitia refero.

Audiat *Professores* in quavis arte excellentes sine interruptione, bono ordine, ut spatium habeat meditandi atque legendi, de dubiis conferat cum eruditis in conversatione & exercitiis disputatoriis.

Non

Non sit facilis in admittendis ad familiaritatem concivibus, evitet familiaritatem sexus feminini, quibus pecunia, studia, honor, sanitas, vita pereunt; raro ludat, conversetur cum paucis honestis commilitonibus.

His obstaculis remotis faciles erunt in religione omnique virtute progressus, quarum fundamenta altius rimabitur cuiuscunque Facultatis Studiosus; longe facilius erit esse bonum civem.

Decori eo magis habeat rationem, quo magis exosi sunt mores plerorumque studiosorum. E. conversetur cum viris decori peritis, regulas decori saepius repetat, seque ad easdem examinet.

Ex Academia non facile sine speciminibus discedat. v. prater plures Institutiones Vitae Academicae, Makarii Collectio Monitorum paternorum ad filios Studiosos.

VIRO
Nobilissimo, Amplissimo atque
Gravissimo,
DOMINO
IOANNI IACOBO
BEYSCHLAGIO,

S. R. I. Liberæ & Inclytæ
Reipublicæ Suevo-Halenſis

SPLENDIDISSIMO SENATVI
per plura annorum lustra
a Secretis,

Et hoc ipſo die, quo huic Fasciculo
Patronum, cui eum dedicaturus eram, quæ-
ro, a Spectatiſſimis Patriæ Patribus in Incly-
tum Senatorum Ordinem non ſine ſin-
gulari auspicio & omine
cooptato,

Parenti meo optimo, & innumeris in-
de ab ineunte hoc, quod vivimus, Seculo, collatis
liberaliſſime in me beneficiis plus quam pater-
nis, de me longe meritiffimo, atque
etiamnum optime merenti,